

Puhuttelevaa selkokieltä

Vertaileva tekstianalyysi puhuttelun keinoista ja
kohteliaisuudesta selko- ja yleiskielisessä oppaassa

Pro gradu -tutkielma
Ella Airaksinen
Helsingin yliopisto
Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto
Suomen kieli
Joulukuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto	
Tekijä – Författare – Author Ella Airaksinen			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Puhuttelevaa selkokieltä. Vertaileva tekstianalyysi puhuttelun keinoista ja kohteliaisuudesta selko- ja yleiskielisessä oppaassa			
Oppiaine – Läroämne – Subject Suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Joulukuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 86 + 3 liitettä
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa vertaillaan selkokielen oppaan ja sen alkuperäisen yleiskielisen version puhuttelukeinoja ja niiden kohteliaisuutta. Tutkielman aineistona on maahanmuuttajille suunnattu selkokielen opas <i>Selko-opas yrittäjyyteen</i> ja sen yleiskielinen versio <i>Perustamisopas alkavalle yrittäjälle 2018</i>. Selkokielen oppaan puhuttelujen perusteella rakennetaan kohteliaan selkokielen puhuttelun periaatteet.</p> <p>Puhuttelujen kohteliaisuutta tutkitaan Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusteorian ja kasvojen käsitteen avulla. Tarkoitus on selvittää, mitkä puhuttelut uhkaavat lukijan negatiivisia ja positiivisia kasvoja ja mitkä taas suojelevat tai vahvistavat niitä etä- ja lähikohteliaisuuden keinoin. Tutkielmassa hyödynnetään myös uudempaa kohteliaisuuden tutkimusta, joka korostaa kohteliaisuuden tilannesidonnaisuutta. Kohteliaisuusteoriaa tukee Hallidayn systeemis-funktionaalinen teoria, jonka mukaan kirjoittajan tai puhujan valinnat rakentavat tekstin merkityksiä. Siten tarkastellaan sitä, miten kirjoittajan tekemät puhutteluvallinnat vaikuttavat selko-oppaan merkityksiin.</p> <p>Tutkielman analyysissä havaittiin, että lukijaa puhutellaan suoraan yksikön toisen persoonan persoonapäätteellä, imperatiivilla, genetivisubjektilla, <i>sinä</i>-pronominin taivutusmuodoilla ja possessiivisuffiksilla. Epäsuorassa puhuttelussa hyödynnetään NP-lausekkeita, nollapersoonaa, passiivia ja nominaalistuksia. Selkokielisessä oppaassa lukijan suoraa puhuttelua on runsaasti enemmän kuin alkuperäisessä versiossaan. Siten myös suoraa kohteliaisuusstrategiaa on hyödynnetty enemmän. Suoraan puhutteluun yhdistetään usein positiivisia tai neutraaleja merkityksiä. Yllättävää kuitenkin on se, että selko-opaassa on satoja epäsuorasti lukijaa puhuttelevia ilmauksia, vaikka esimerkiksi passiivin lukijaan viittaavaa käyttöä selkokielen ohjeistukset eivät hyväksy.</p> <p>Oppaassa on joitakin ilmauksia, jotka eivät tunnu yhdistyvän kohteliaisuuteen lainkaan. Nämä ilmaukset herättävät lukijan huomion suoralla puhuttelulla erittelevässä tekstityypissä, mahdollistavat tiiviin ja yksinkertaisen ilmaisun, ovat tekstilajille tyypillistä neuvomista tai luovat tekstiin geneeristä sävyä.</p> <p>Kasvoja uhkaavia ilmauksia on vain vähän, mutta monia kasvoja suojelevia ja vahvistavia kohteliaisuusstrategioita on käytössä. Tämä on mielenkiintoista, koska selkokieli pyrkii yksitulkintaisuuteen ja selkeyteen. Etenkin impersonaaliset etäkohteliaisuuden keinot olisivat voineet aiheuttaa yhteentörmäyksiä selkokielen periaatteiden kanssa. Lukijan kasvot joutuvat uhatuiksi, jos velvoittavuus on tarpeettoman vahvaa, kieltä ei ole kohdennettu riittävästi lukijalle ja lukijaa puhutellaan suoraan arkaluonteisten puheenaiheiden yhteydessä. Lukijan negatiivisia kasvoja puolestaan suojelevat velvoittavuuden vähentäminen ja kohdentaminen. Positiiviset kasvot saavat vahvistusta, kun lukija esitetään hyötyjänä, pehmennetään arkaluonteisia puheenaiheita ja perustellaan velvoittavuutta.</p> <p>Tutkielman avulla saatiin tietoa selko-oppaan puhuttelukeinojen kohteliaisuudesta sekä kirjoittajan ja lukijan välisestä vuorovaikutuksesta. Tutkimustulosten perusteella rakennettiin kohteliaan puhuttelun suositukset, jotka voivat auttaa kirjoittajia luomaan sopivaa sävyä selkokieliisiin oppaisiin.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords selkokieli, selko-opas, mukauttaminen, puhuttelu, kohteliaisuus, kasvot, tekstintutkimus, vertaileva tekstianalyysi			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto, Helsingin yliopisto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Selkokieli tutkittavana kielimuotona	2
1.2 Selkokielen aiempi tutkimus	6
1.3 Tutkielman kulku	8
2 Kohteliaisuus ja puhuttelu	8
2.1 Kielellinen kohteliaisuus ja kohteliaisuusstrategiat	9
2.2 Puhuttelu ja lukijaan viittaaminen	14
3 Aineisto ja menetelmä	22
3.1 Aineiston kuvaus	22
3.2 Aineiston rajaus	25
3.3 Menetelmä	28
4 Yleiskuva selko- ja yleiskielisen oppaan puhuttelukeinoista	29
4.1 Suora puhuttelu	29
4.2 Epäsuora puhuttelu	35
5 Neutraali, uhkaava ja kohtelias puhuttelu	39
5.1 Neutraali puhuttelu	39
5.1.1 Lukumotivaation ylläpitäminen	39
5.1.2 Tiiviys ja yksinkertaisuus	41
5.1.3 Hyvät ja tarpeelliset neuvot	44
5.1.4 Geneerisyys	47
5.2 Negatiivisia tai positiivisia kasvoja uhkaava puhuttelu	48
5.2.1 Vahva velvoittavuus	49
5.2.2 Kohdentamaton kieli	52
5.2.3 Arkaluonteiset puheenaiheet	54
5.3 Puhuttelun etäkohteliaisuus	58
5.3.1 Velvoittavuuden vähentäminen	59
5.3.2 Velvoittavuuden kohdentaminen	63
5.4 Puhuttelun lähikohteliaisuus	66
5.4.1 Lukija hyötyjänä	67
5.4.2 Arkaluonteisten puheenaiheiden pehmentäminen	68

5.4.3 Perustelut.....	72
6 Lopuksi.....	73
6.1 Tutkimuksen tulokset ja niiden arviointi	73
6.2 Tutkimuksen sovellusmahdollisuudet	80
Aineistolähteet	82
Lähteet.....	82
Liite 1: Näin puhuttelet lukijaa kohteliaasti selkokiekisessä oppaassa	87
Liite 2: Esimerkkisivu selkokiekisestä oppaasta	90
Liite 3: Esimerkkisivu yleiskielisestä oppaasta	91

1 Johdanto

Kielellinen tasa-arvo on ideologian tasolla nähty tärkeänä jo 1500-luvulla. Silloin Mikael Agricola päätti, että suomalaisilla on oikeus lukea Raamattua omalla äidinkielellään, ja käänsi Uuden testamentin suomen kielelle. Näin suomalaiset pääsivät astumaan suomenkielisten tekstien maailmaan ensimmäistä kertaa.

Suomessa kielellisen tasa-arvon aate on noista ajoista kehittynyt ja jalostunut. Nykyään puhutaan saavutettavuudesta. *Saavutettavuus* tarkoittaa sitä, että kaikille tarjotaan mahdollisuus päästä käsiksi teksteihin ja käyttää kaikkia palveluita, vaikka heillä olisi jokin vamma tai toimintarajoite (Papunet 2019). Saavutettavuudella perustellaan myös erään suomen kielen kielimuodon – selkokielen – tarpeellisuutta. *Selkokieltä* syntyy, kun suomen yleiskielen sanasto, rakenne, sisältö ja ulkoasu mukautetaan helpommin luettavaksi ja ymmärrettäväksi. Selkokieli on tarkoitettu kaikille, joille yleiskielen lukeminen ja ymmärtäminen on syystä tai toisesta vaikeaa. (Selkokeskus 2017a.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin tätä yleiskielestä mukautettua kielimuotoa. Koska selkokielessä lukija on tärkeä niin ideologian kuin kielenkin tasolla, mielenkiintoni kohdistuu lukijan tekstissä näkyväksi tekevään puhutteluun. *Puhuttelulla* tekstiä suunnataan lukijalle erilaisin kieliopillisin keinoin (ks. VISK määritelmät, s.v. *puhuttelu*).

Tutkielman aineistona on selkokielineen opas *Selko-opas yrittäjyyteen* (Suomen Uusyrityskeskukset ry 2018b) ja yleiskielinen opas *Perustamisopas alkavalle yrittäjälle 2018*¹ (Suomen Uusyrityskeskukset ry 2018a), josta selko-opas on mukautettu. Tutkielmassa selvitetään, miten lukijaa puhutellaan suoraan ja miten lukijaan viitataan epäsuorasti selkokielisessä oppaassa. Erilaisten puhuttelurakenteiden avulla on tarkoitus tutkia sitä, miten kohteliaisuus näkyy selkokielisessä oppaassa. Yleiskielinen opas auttaa hahmottamaan selko- ja yleiskielineen oppaan puhuttelukeinojen ja niiden funktioiden eroja.

Etsin vastausta tutkimusongelmiini kolmen tutkimuskysymyksen avulla:

1. Millä kielellisillä keinoilla lukijaa puhutellaan suoraan ja epäsuorasti selkokielisessä oppaassa verrattuna yleiskieliseen oppaaseen?
2. Miten erilaiset puhuttelukeinot uhkaavat lukijan negatiivisia ja positiivisia kasvoja?
3. Miten lukijan kasvoja suojellaan tai vahvistetaan etä- ja lähikohteliaisuuden keinoin?

---

¹ Tästä lähtien käytän oppaista nimityksiä *Selkoyrittäjä* ja *Yleisyrittäjä* tai lyhenteitä S ja Y.

Ensimmäiseen kysymykseen saan vastauksen tutkimalla *Selkoyrittäjän* lukijaa suoraan ja epäsuorasti puhuttelevia rakenteita ja vertaamalla niitä *Yleisyrittäjään*. Kysymys on tarkoitettu kahden muun kysymyksen pohjaksi. Suurin painoarvo on kysymyksissä 2 ja 3, joissa sovellan Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) kohteliaisuusteoriaa ja *kasvojen* käsitettä saadakseni selville puhuttelujen funktioita. Luokittelen puhutteluja lukijan negatiivisia tai positiivisia kasvoja uhkaaviksi, suojeleviksi tai vahvistaviksi. Analyysissä otan kuitenkin huomioon tilanteisen vaihtelun; jokainen puhuttelu on tulkittava omasta tekstiympäristöstään käsin, eikä siten esimerkiksi imperatiivisia voi aina tulkita samalla tavalla. Puhutteluvalintojen merkitysten analyysissä käytän *systeemis-funktionaalista teoriaa*². Teorian mukaan kieli on joustava järjestelmä, jolla on erilaisia funktioita. Kielenkäyttäjät tekevät valintoja, jotka synnyttävät erilaisia merkityksiä. (Halliday 1994 [1985].) Tutkin kirjoittajan tekemiä puhutteluvalintoja ja sitä, miten nämä valinnat vaikuttavat tekstin merkityksiin ja kohteliaisuuteen. On tärkeää huomata, että kirjoittajalla ja lukijalla en tarkoita oppaiden todellisia kirjoittajia ja lukijoita, vaan tekstiin konstruoituja (ks. esim. Virtanen, Rahtu & Shore 2018: 16–17).

Tutkielman avulla saadaan tietoa selko-oppaan puhuttelun kohteliaisuudesta sekä kirjoittajan ja lukijan välisestä suhteesta. Työn tavoitteena on löytää yhden selko-oppaan analyysin pohjalta juuri selko-oppaisiin soveltuvia kohteliaita puhuttelukeinoja ja rakentaa niiden perusteella suositukset selko-oppaiden puhuttelusta. Puhutteluun ei vielä selkokielen ohjeissa keskitytä, vaikka lukijan ja kirjoittajan suhde nähdään niissä erittäin tärkeänä. Siksi työ pyrkii kehittämään selkokielen kirjoitusohjeita puhuttelun osalta.

1.1 Selkokieli tutkittavana kielimuotona

Selkokielellä on monia erityispiirteitä, jotka täytyy huomioida kielimuotoa tutkittaessa. Selkokieli perustuu erilaisiin suosituksiin ja ohjeisiin, jotka voivat selittää aineistosta tekemiäni havaintoja. Tässä taustoittavassa alaluvussa esittelen selkokielen kehitystaivalta Suomessa sekä sen kohderyhmiä ja yleisiä periaatteita.

Suomessa selkokielen kehitystyö ulottuu 1970-luvulle, josta kielimuoto on kulkenut pitkän matkan aina tähän päivään saakka. Selkokielen ensiaskeleita vauhdittivat ajatukset tasa-arvosta ja yhteiskunnan toimintaan osallistumisen mahdollisuudesta. Kielellisistä vaikeuksista kärsivien syrjäytymisuhkaa lähdettiin ennaltaehkäisemään helposti luettavilla teksteillä.

---

² Tästä lähtien käytän systeemis-funktionaalisesta teoriasta lyhennettä SF-teoria.

Suomessa selkokielen ensimmäinen kohderyhmä olivat kehitysvammaiset ihmiset. (Sainio 2000: 46–48; Virtanen 2006: 87.)

Selkoaate lähti kunnolla liikkeelle vuoden 1981 Selkokirjallisuusseminaarista. 1980-luvulla järjestettiin myös muita selkokieltä käsitteleviä seminaareja, koulutuksia ja työryhmiä, joissa mietittiin selkokielen kehittämis- ja tutkimustarpeita, suunniteltiin selkokirjallisuuden tukijärjestelmää ja ylläpidettiin yhteyksiä pohjoismaihin. Pohjoismainen yhteistyö vahvistui vuonna 1986, mikä on edesauttanut selkosuomen kehitystä Ruotsin *lättläst*-kielimuodosta saatujen ideoiden ansiosta. (Virtanen 2006: 87–88, 92–94; Peltomaa 2006: 119–120.) Selkosuomea on alusta asti kehitetty *lättlästin* mallin mukaan (Leskelä 2019: 91).

Selkokielen ja selkotekstilajien kehittämisen taustalla vaikuttaa 1980-luvun kiinnostus selkeään viranomaiskieleen, mikä raivasi tilaa selkokielen tarpeelle ja tutkimukselle (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 19). Tämä näkyy vuosikymmenen uusina selkotekstilajeina: lehtien selkopalstoina, selkoradio-ohjelmina ja selkoesitteinä. Vuonna 1983 perustettiin Suomen ensimmäinen täysin selkokielineen lehti, kehitysvammaisille ihmisille tarkoitettu *Leija*. Myös ensimmäiset noin 20 nykymääritelmän mukaan selkokielistä kirjaa julkaistiin. (Virtanen 2006: 87–90, 96.)

1980-luvulla aloitettiin selkokielen periaatteiden kehittelyä. Ensimmäiset selkosuomen teoriakirjat ilmestyivät vuosina 1986 ja 1989. Alussa selkokielen periaatteet perustuivat pitkälti viestinnän professori Osmo A. Wiion luettavuustutkimuksiin sekä kirjoittajien omiin ajatuksiin ja kokemuksiin. 1990-luvulla ilmestyivät kahdet kansainväliset selko-ohjeistukset, joita on pitkään käytetty selkosuomenkin ohjeistuksien taustalla. Alusta asti kuitenkin tiedostettiin, että kaikki ohjeet eivät ole suoraan sovellettavissa selkosuomeen, koska ne on laadittu indoeurooppalaisten kielten näkökulmasta. (Virtanen 2006: 98–99, 103; Virtanen 2009: 62.)

Myös opinnäytetyöntekijöiden ja tutkijoiden kiinnostus selkokieltä kohtaan kasvoi merkittävästi 1990-luvulla. Vuosikymmenen aikana ilmestyi viisi suomen kielen tai kirjallisuuden alaan kiinnittyvää selkokieltä käsittelevää pro gradu -tutkielmaa: Heiskasen (1991), Jangerin (1992), Aaltosen (1993), Sipilän (1995) ja Järvisen (1998) työt. Lisäksi Vinnin (1998) erityispedagogiikan väitöskirja ilmestyi. 2000-luvulla on tähän mennessä ilmestynyt noin kymmenen pro gradu -tutkielmaa, yksi lisensiaatintyö ja yksi väitöskirja. 2000-luvulla on ilmestynyt myös useita selkokielen teoriakirjoja, joista monissa hyödynnetään kielitieteellistä tutkimusta. Esimerkiksi Virtasen (2009: 62–63) *Selkokielen käsikirja* esittelee joukon selkokielen ohjeita, jotka perustuvat kansainvälisten ohjeiden lisäksi Selkokeskuksen tekemään työhön sekä suomalaisten kielenhuoltajien ja -tutkijoiden näkemyksiin. Kielentutkijat ja vuonna 2000

perustettu *Selkokeskus* ovat vaikuttaneet selkokielen teoriaan yhä enemmän 2000-luvulta alkaen (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 41–42). Vielä nykyäänkin Selkokeskus on tärkein selkokielen edistäjä ja kehittäjä Suomessa. *Kehitysvammaliiton Saavutettavuusyksikössä* toimiva Selkokeskus kouluttaa selkokielestä, julkaisee selkokielistä sanomalehteä *Selkosanomia*, mukauttaa tekstejä selkokielelle ja tukee selkokirjallisuuden julkaisua. (Leskelä 2019: 264–265.)

Viime vuosina selkokieltä on alettu tutkia tekstilajeittain. Kulkki-Niemisen (2010: 225) mukaan tekstilajikohtainen mukauttaminen ja siihen liittyvä ohjeistus on selkokielen tärkeä kehittämiskohta. Esimerkiksi vuoden 2015 *Selkokirjoittajan tekstilajit* tarkentaa olemassa olevia selkokielistämisen ohjeita tekstilajien näkökulmasta (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 7). Selkokeskuksen toimenpideohjelmassa (Selkokeskus 2019: 5, 15) nimetään selkokielen kehittämistarpeiksi muun muassa kielimuodon saaminen lakiin ja tutkimuksen lisääminen selkokielen ja sen ohjeiden kehittämiseksi. Tavoitteiden saavuttaminen on tarpeellista, sillä parissakymmenessä vuodessa arvio selkokielen tarvitsijoista Suomessa on noussut sadoillatuhansilla. Kielimuodosta voisi hyötyä uusimman arvion mukaan useampi kuin joka kymmenes suomalainen (Juusola 2019). Selkokieli on elinvoimainen kielimuoto, jonka tutkimustarve kasvaa sen käyttäjien määrän kasvaessa.

Selkokeskuksen nykymääritelmän mukaan suomen kielen helposti ymmärrettävä muoto *selkokieli* syntyy yleiskielestä mukauttamalla. Selkokielen tavoittelemiin ymmärrettävyyteen ja luettavuuteen päästään yksinkertaistamalla sanastoa, sisältöä, rakennetta ja ulkoasua, mutta silti kielimuoto noudattaa suomen oikeinkirjoitussääntöjä. (Selkokeskus 2017a.) Selkokieli voi olla joko puhuttua tai kirjoitettua, mutta tässä työssä keskityn vain kirjoitettuun selkokieleen. Selkokielen käyttäjät voi jakaa kolmeen ryhmään sen perusteella, kuinka pysyvä kielellinen vaikeus on. Ensimmäisen ryhmän selkokielen tarve on pysyvä, koska se johtuu neurobiologisista syistä, esimerkiksi kehitysvammasta tai lukihäiriöstä. Toisen ryhmän selkokielen tarve liittyy alentuneeseen kielitaitoon esimerkiksi muistisairauden tai afasian takia. Kolmannen ryhmään taas kuuluu kielenoppijoita, jotka mahdollisesti tarvitsevat selkokieltä vain hetken. (Leskelä & Lindholm 2012.) Suurin osa selkoteksteistä suunnataan kaikille ryhmille, vaikka ryhmien välillä ja sisällä on eroja. Jotkut tekstit on kuitenkin laadittu vain jollekin tiettylle ryhmälle. (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 25–26.)

Selkokielellä ajatellaan olevan kolme vaikeustasoa, helppo, perustason ja vaativa selkokieli, jotka eroavat toisistaan mukauttamisen asteen perusteella. *Helpossa* selkokielessä käytetään vielä yksinkertaisempia ja helpompia rakenteita, sanoja, aiheita ja visuaalisia keinoja kuin *perusselkokieleessä*. Helppo selkokieli on tarkoitettu henkilöille, joilla on vakavia

lukemisen haasteita, ja siksi esimerkiksi kuvat tukevat helpointa selkokieltä. *Vaativa* selkokieli voi puolestaan lähestyä selkeää yleiskieltä, ja siitä hyötyvät ihmiset, jotka tarvitsevat vain pientä avustusta lukemiseen. (Leskelä 2019: 160.)

Tekstejä voi kirjoittaa suoraan selkokielellä tai jo olemassa olevia tekstejä voi muokata selkokielelle. Molempia selkokirjoittamisen tapoja kutsutaan *mukauttamiseksi*. (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 36.) Jos mukauttaa olemassa olevan tekstin selkokielelle, selkotekstin tekstilajipiirteet voivat edustua eri tavoin kuin alkuperäisessä versiossa (Kulkki-Nieminen 2010: 53). Uuteen tekstiin saattaa myös joutua lisäämään sellaista tietoa, jota ei alkupe-
räisessä ole, koska esimerkiksi jonkin käsitteen voi joutua selittämään (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 36). Selkokielistämisen voi ajatella sisältävän kahden tason mukauttamista, kielen ja tekstilajin mukauttamista: yleiskielen mukauttamista selkokieleksi ja oppaan mukauttamista selko-oppaaksi. Mukauttamalla tuotetut tekstilajit eivät edusta täysin samaa tekstilajia kuin alkuperäiset, vaan ovat niiden alalajeja (Kulkki-Nieminen 2010: 54–55). Siten oppaasta tulee selko-opas ja esitteestä selkoesite.

Selkokirjoittaja saa apua esimerkiksi yleisistä selkokirjoitusohjeista (ks. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 199–200), jotka ohjaavat kirjoittamaan hyvää selkokieltä. Tässä tutkielmassa hyödynnän ohjeita aineiston analyysissä tarkastelemalla, miten niitä on noudatettu. Yhteensä 66 ohjetta on jaettu neljään osioon, jotka ovat *Teksti kokonaisuutena*, *Sanat*, *Kielelliset rakenteet* ja *Julkaisun ulkoasu*. Kirjoitusohjeet koskevat kaikkia tekstejä, vaikka selkokielellä kirjoitetaan paljon erilaisia tekstilajeja. Ohjeita ei voi kuitenkaan soveltaa sellaisenaan kaikkiin tekstilajeihin, koska osa niistä voi olla ristiriidassa tekstilajien tavoitteiden kanssa. Esimerkiksi kuvallisuutta ohjeissa kehoitetaan välttämään, mutta se on runojen keskeinen tekstilajipiirre. (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 42, 163.)

Teksti kokonaisuutena -osio huomioi muun muassa sen, että teksti on suomen oikeinkirjoitussääntöjen mukainen, koherentti ja johdonmukaisesti etenevä kokonaisuus, jonka aihe ja näkökulmavalinta sopivat tekstin lukijalle. Tekstissä tarjotaan sopiva määrä tietoa, vältetään abstraktisuutta ja noudatetaan valitun tekstilajin ominaispiirteitä. *Sanat* ohjaavat käyttämään tuttuja, lyhyitä ja konkreettisia sanoja tyypillisissä merkityksissään sekä selittämään vieraiksi oletetut sanat. Suuria lukuja ja lyhenteitä ei suositella. Kielikuvien ja synonyymien käytössä pitää käyttää harkintaa, mutta liian toisteistakaan teksti ei saa olla. *Kielelliset rakenteet* -osio suosii yksinkertaisia ja yleisiä rakenteita ja lyhyitä virkkeitä sekä kehottaa välttämään kompleksisia rakenteita, esimerkiksi lauseenvastikkeita, harvinaisia sijamuotoja, verbijohdoksia ja liiallisia sivulauseita. Passiivia käytetään vain, jos tekijää ei tiedetä tai sitä ei ole tarpeellista ilmaista. *Julkaisun ulkoasu* antaa ohjeita tekstin rivitykselle, asettelulle, taitolle ja kuville.

Esimerkiksi fontin pitää olla helppolukuinen ja kooltaan 11–16, rivivälin kirjainkoko suurempi ja oikean reunan tasaamaton. (ks. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 199–200.)

Selkokielielle tekstille voi hakea Selkokeskuksesta *selkotunnusta*, joka ilmaisee tekstin selkokielisyyden. Selkokeskus ratkaisee selkokielen kriteereiden perusteella, mitkä tekstit saavat tunnuksen. (Selkokeskus 2017b.) Tekstien selkokielisyyttä arvioidaan asiantuntijoille ja tutkijoille tarkoitettulla *Selkomittarilla* (2018: 1–2). Mittari soveltuu vain perusselkieltä edustavien informoivien tekstilajien tutkimiseen. Helppoa ja vaativaa selkokieltä sen avulla ei voi arvioida, mutta tulevaisuudessa mittaria pyritään kehittämään siten, että kaikkien selkokielen tasojen arvioiminen on mahdollista. Myös mittarin tekstilajikohtaistaminen on mittarin kehitystarpeiden listalla. (Mp.) Käytännössä yleisiä selkokirjoitusohjeita seuraamalla on mahdollista läpäistä *Selkomittarin* kriteerit. Tässä työssä vertaan *Selkoyrittäjää* joihinkin mittarin kriteereihin. Aiheeni kannalta erityisen mielenkiintoisia ovat tekstin sävyyn ja vuorovaikutukseen liittyvät kriteerit. Jotta teksti läpäisee nämä kriteerit, sen sävyn täytyy olla sopusoinnussa tavoitteidensa ja kohderyhmänsä kanssa. Se ei saa kohdella lukijaa epäkunnioittavasti tai olla liian opettavainen (mts. 8).

Selkoviestintä on epäsymmetristä vuorovaikutusta, vaikka selkokielellä pyritään nimenomaan tasa-arvoon. Selkotekstin kirjoittaja on asiantuntija, joka kohdistaa tekstinsä henkilölle, joka ei selviä yleiskielestä. Asiantuntijalla on edellytykset kirjoittaa kieltä, joka helpottaa tekstin ymmärtämistä. (Kulkki-Nieminen 2010: 56.) Voi ajatella, että vuorovaikutuksesta epäsymmetristä tekee myös se, että selkokirjoittajalla on valta päättää, minkälaisia tekstejä ja aiheita valitaan ja mistä jätetään kirjoittamatta. On mielenkiintoista selvittää, näkyykö lukijan ja kirjoittajan epäsymmetrinen suhde puhutteluissa vai onko sitä häivytetty. Vallankäytöstä voisi olla kyse esimerkiksi silloin, jos lukijan olisi vaikea hahmottaa, ketä tekstissä veloitetaan tekemään jotakin (Leskelä 2019: 42). Selkoteksteissä lukijan ja kirjoittajan välinen vuorovaikutus on erittäin tärkeää (Kulkki-Nieminen 2010: 83), mutta silti selkokirjoittamisen ohjeissa siihen on kiinnitetty niukasti huomiota. *Selkomittarissa* (2018: 8) yksi onnistuneen selkotekstin osa-alue on vuorovaikutus lukijan kanssa. Mutta miten vuorovaikutus ja lukijan kunnioittaminen käytännössä näkyvät selkotekstissä? Minkälaista kohteliaisuutta lukijan puhuttelu tai puhuttelematta jättäminen synnyttävät?

1.2 Selkokielen aiempi tutkimus

Seuraavaksi esittelen selkokielestä tehtyjä ja selkokielen teoriaa hyödyntäviä tutkimuksia, joihin viitataan tässä työssä. Ensimmäisen fennistiikan väitöskirjan selkokielestä on kirjoittanut

Kulkki-Nieminen (2010). Hän on tutkinut selkouutisten olemusta ja verrannut niitä yleiskielisiin uutisiin SF-teorian avulla. Hänen aineistonsa edustaa eri tekstilajia kuin omani, joten pysytyn toisinaan vertailemaan eri selkotekstilajien ratkaisuja toisiinsa. Kiinnostavaa on esimerkiksi se, että modaalisuuden aste lievenee uutista selkouutiseksi mukautettaessa (mt.)

Selkoesitteiden tematiikkaa ja direktiivisyyttä on tutkinut Uotila (2012). Hän on huomannut, että teemankulku erottaa selkoesitteen ja yleiskielisen esitteen toisistaan. Selkoesitteissä on esimerkiksi useammin yksinkertaisia subjektilausekkeita teemoina kuin yleiskielisissä versioissa. Velvoittavuus voi näyttäytyä selkoesitteissä vahvempana kuin vastaavissa yleiskielisissä esitteissä. (Mt.) Tämä on tutkimukseni kannalta kiinnostava havainto, sillä puhutteluihin yhdistyy usein modaalisia ja direktiivisiä elementtejä. Täytyy kuitenkin muistaa, että selkopas ja -esite ovat eri tekstilajeja, mikä voi osaltaan selittää niiden eroja ja yhtäläisyyksiä.

Nummi (2013) on vertaillut selkouutisten ja yleiskielisten uutisten sanastoa. Hän on selvittänyt, miten uutisten sanoja on muokattu ja miten ymmärrettävyys toteutuu niissä. Hän on käyttänyt kvantitatiivisia menetelmiä, etenkin Osmo A. Wiion kaavoja. Kvalitatiivisen analyysin perusteella taas hän on saanut selville, että selkokielen kohderyhmät on huomioitu hyvin selkouutisissa. Selkouutiset ovat lyhyempiä, selkeämpiä ja havainnollisempia kuin alkuperäiset versionsa. (Mt.) Nummi on tutkinut myös nominaalistuksia, joita tarkastelen tässä työssä.

Laine (2014) on tehnyt tekstilingvististä analyysiä selkoesitteen ymmärrettävyydestä kognitiivisen kieliopin keinoin. Laineen aineistona on yleiskielinen säädösteksti ja siitä mukautettu selkoesite. Modalisuus, direktiivisyys ja sanojen selittäminen nousevat Laineen tutkimuksen keskiöön. Laineen mukaan passiivi, nollapersoona ja nesessiivirakenteet voivat joskus huonontaa tekstin ymmärrettävyyttä. Laineen aineistossa tekstilaji on mukautettaessa vaihdettu tarkoituksella, mutta hän havaitsi, että selkoesitteeseen oli jäänyt merkkejä alkupe-
räisen tekstilajin funktioista. (Mt.)

Toivola (2014) ja Virkkunen (2015) ovat valjastaneet selkokielen teoriaa yleiskielisten tekstien tutkimukseen. Toivola (2014) on tutkinut direktiivejä kehitysvammaisille henkilöille suunnatussa oppaassa. Hän on selvittänyt, että oppaassa käytetään reilusti vähemmän prototyyppisiä direktiivejä eli imperatiiveja kuin muita direktiivejä. Jotkut monitulkintaiset direktiivit voivat huonontaa oppaan ymmärrettävyyttä. (Mt.) Virkkunen (2015) on tutkinut kuntien verkkosivujen rakentamaa vuorovaikutusta SF-teorian avulla. Koska verkkosivut on suunnattu nimenomaan maahanmuuttajille, hän on hyödyntänyt selkokielen periaatteita verkkosivujen toimivuutta analysoidessaan. Hän on selvittänyt, miten maahanmuuttajalukijoihin viitataan verkkosivuilla. Virkkusen mukaan verkkosivuissa on melko etäinen sävy ja virkakie-
len piirteitä, joten niitä pitäisi suunnata lukijoilleen paremmin. (Mt.) Suomessa on tutkittu myös

lättläst-kielimuotoa (ks. Kokkala 2016), osittain jopa samasta näkökulmasta kuin tässä tutkimuksessa (ks. Alén 2017). Selkeää ruotsin yleiskieltä nimenomaan ymmärrettävyyden ja vuorovaikutuksen näkökulmista taas ovat tutkineet Ojaniemi (2013) ja Karlsson (2014). Tässä työssä en kuitenkaan vertaile ruotsin kielestä tehtyä tutkimusta omiin tutkimustuloksiini.

1.3 Tutkielman kulku

Esittelen työni kannalta tarpeellisen teorian luvussa 2. Luku jakaantuu kahteen alalukuun, joissa käsittelen kohteliaisuutta, SF-teoriaa ja puhuttelua. Luvussa 3 esittelen aineistoni oppaat ja vertaan niitä toisiinsa. Selvennän, miten olen rajannut aineistoni, ja esittelen käyttämäni tekstilingvistisen vertailevan metodin.

Luvuissa 4 ja 5 esittelen aineiston analyysia. Ensin luvussa 4 käsittelen sitä, miten lukijaa puhutellaan suoraan ja epäsuorasti *Selkoyrittäjässä* ja miten puhuttelut vertautuvat *Yleisyrittäjään*. Luvussa 5 taas tarkastelen kvalitatiivisesti puhuttelun kohteliaisuutta: miten erilaiset puhuttelut uhkaavat lukijan negatiivisia tai positiivisia kasvoja? Miten etä- ja lähikohteliaisuuden keinoin suojellaan tai vahvistetaan lukijan kasvoja? Millaista puhuttelua voi pitää neutraalina ja tekstilajille tyypillisenä tapana viitata lukijaan?

Luvun 6 alaluvussa 6.1 vastaan kolmeen tutkimuskysymykseeni ja pohdin tutkimuksen onnistuneisuutta. Alaluvussa 6.2 esitän tutkielmani antia selkokielen tutkimukselle. Työn lopussa on liitteenä analyysin perusteella tekemäni ohjeistukset siitä, miten lukijaa voi puhutella kohteliaasti selko-oppaissa.

2 Kohteliaisuus ja puhuttelu

Tässä luvussa esittelen tutkielmani teoreettista viitekehystä ja keskeisiä käsitteitä. Alaluvussa 2.1 määrittelen, mitä tarkoitan kielellisellä kohteliaisuudella ja kohteliaisuusstrategioilla. Esittelen Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) näkemyksen kohteliaisuudesta ja kasvoista sekä Hallidayn (1994 [1985]) käsityksen kielellisten valintojen merkityksestä. Alaluvussa 2.2 käsittelen kohteliaisuuden ja puhuttelun suhdetta. Esittelen aineistossani esiintyviä suoria puhuttelekinoja ja epäsuoria tapoja viitata lukijaan. Puhuttelun kohteliaisuuteen liittyvät myös modalisuus ja direktiivisyys, joihin keskityn alaluvun lopussa.

2.1 Kielellinen kohteliaisuus ja kohteliaisuusstrategiat

Kielellinen kohteliaisuus on osittain eri asia kuin kohtelias käytös, joka voi ilmetä myös toimintana. Kun luovuttaa oman istumapaikkansa bussissa vanhemmalle rouvalle, käyttäytyy kohteliaasti. Larjavaara (2007: 468) määrittelee *kielellisen kohteliaisuuden* keinoksi ilmaista tätä ihmisille tyypillistä kohteliasta käyttäytymistä nimenomaan kielen avulla. Kielellisellä kohteliaisuudella luodaan, ylläpidetään ja säädellään puhujan ja vastaanottajan suhdetta. Jokaisessa kielessä on omanlaisensa kohteliaisuuskoodi, johon sisältyy valikoima kielellisiä kohteliaisuuden ilmaisemisen keinoja ja ne odotukset, joita saman kulttuurin edustajilla kohteliaisuudesta on. (Mts. 468–469, 473.) Suomen kielen kohteliaisuus yhdistyy erilaisiin tunnuksiin, päätteisiin ja liitteisiin, kun taas vaikkapa englantia pärjää pitkälle kohteliaisuusfraaseilla. *Kohteliaisuusstrategiat* ovat puhujan keinoja saavuttaa keskustelussa jokin tavoite, esimerkiksi saada vastaanottaja myöntymään pyyntöön. Kohteliaisuusstrategiat vaativat puhujalta kielellistä vaivannäköä, kun hän pyrkii vaikuttamaan vastaanottajaan. (Lampinen 1990: 77–78, 90.)

Kaikista vaikutusvaltaisista kohteliaisuusteoria on vuosituhannen alkuun asti ollut Brownin ja Levinsonin teoria ja siihen sisältyvä kasvojen käsite (Tanner 2005: 475). Brown ja Levinson (1987 [1978]: 61) määrittelevät *kasvot* (*face*) julkiseksi minäkuvaksi, joka koostuu toisiinsa kietoutuneista negatiivisista ja positiivisista kasvoista. *Negatiiviset kasvot* vaativat omaa tilaa ja suojelua. Ne eivät siedä toiminnan vapauden rajoittamista tai tungettelua. *Positiiviset kasvot* kaipaavat arvostusta ja hyväksyntää, koska ne liittyvät positiiviseen minäkuvaan. Kasvojen sietokyvyn rajat vaihtelevat kulttuurista toiseen. Esimerkiksi oman tilan tarve voi olla eri suuruinen eri kulttuureissa. Yhteistä kaikille kulttuureille on se, että jokainen yhteisön aikuisjäsen tietää muiden jäsenten kasvojen olemassaolosta ja on valmis suojelemaan niitä. Kasvojen menettäminen ja vahvistaminen on mahdollista, ja siksi ne täytyy huomioida vuorovaikutuksessa. (Mts. 61–62.)

Vaikka jokainen pyrkii tekemään vuorovaikutuksessa järkeviä päätöksiä kasvojen ehdoilla, joskus omia tai puhekumppanin kasvoja joutuu uhkaamaan. Brownin ja Levinsonin (mts. 65) mukaan *kasvoja uhkaavat teot* (*face threaten acts*) ovat ristiriidassa kasvojen vaatimusten kanssa. Negatiivisia ja positiivisia kasvoja uhkaavat teot eroavat toisistaan, mutta jotkut teot, esimerkiksi henkilökohtaisten tietojen tiedustelu, uhkaavat molempia. Vastaanottajan toiminnanvapautta rajoittavat käskyt, pyynnöt ja neuvot vaarantavat negatiiviset kasvot. Positiivisia kasvoja taas uhkaavat teot, jotka vihjaavat puhujan sivuuttavan vastaanottajan tunteet, toiveet ja tarpeen tulla hyväksytyksi. Tällaisia voivat olla vaikkapa syytökset ja arkaluonteisten

tai sopimattomien aiheiden käsittely. Myös puhujan omat kasvot voivat joutua vaaraan; kiittäminen on uhka negatiivisille kasvoille ja itsensä nolaaminen positiivisille³. (Mts. 65–68.)

Uhkaavien tekojen suorittamiseen Brown ja Levinson (mts. 68) tarjoavat erilaisia vaihtoehtoja, joista osa saa teot tuntumaan pienemmiltä. Kun puhuja miettii, suorittaako kasvoja uhkaavan teon vai ei, hän tekee päätöksen punnitsemalla kolmea tarvetta: tarvetta säilyttää vastaanottajan kasvot, olla tehokas ja suorittaa teko. Jos vastaanottajan kasvojen suojeleminen on tärkeintä, teon voi jättää kokonaan tekemättä tai suorittaa niin vaivihkaa, että sen merkitys jää hämäräksi (*off record*)⁴. Esimerkiksi lausuman *Täällä on kuuma* vastaanottaja voi ymmärtää toiveeksi avata ikkuna tai olla ymmärtämättä. (Mts. 68–69, 71.)

Joskus tehokkuus päihittää kasvojen ylläpitämisen tarpeen, jolloin puhuja ei yritäkään suojella vastaanottajan kasvoja, vaan esittää asiansa mahdollisimman *suoraan* ja selkeästi, esimerkiksi käskyn imperatiivilla (*on record: without redressive action, baldly*). Tällöin väärinkäsityksen vaaraa ei ole. (Brown & Levinson 1987 [1978]: 68–69.) Tällainen tilanne voisi tulla kyseeseen selkokielessä, jossa yksitulkintaisuus voi joskus olla tavoitellumpaa kuin lukijan kasvojen suojeleminen. Brownin ja Levinsonin (mts. 69) mukaan *suora strategia* sopii tilanteisiin, joissa sekä puhuja että vastaanottaja pitävät tehokkuutta ja selkeyttä tärkeänä tai joissa teon uhkaavuus on vähäinen. Selkokielen näkökulmasta voi kuitenkin pohtia, voiko liiallinen kasvojen uhkaaminen viedä lukumotivaatiota ja johtaa lukemisen lopettamiseen (vrt. Leskelä & Kulki-Nieminen 2015: 106), jolloin suoruus ei voitakaan kohteliaisuutta, koska se ei saavuta tavoitettaan.

Kasvoja uhkaavien tekojen suorittamiseen Brown ja Levinson (mts. 69–70) nimeävät kaksi *lieventävää strategiaa* (*redressive action*), jotka pyrkivät laimentamaan uhkaa ilmaisemalla, että teon uhkaavuus ja vastaanottajan kasvojen tarpeet on tiedostettu. *Etäkohteliaisuuden* (*negative politeness*) keinot tähtäävät vastaanottajan negatiivisten kasvojen suojelemiseen. Kun puhuja suorittaa vastaanottajan toiminnanvapautta uhkaavan teon, hän pyrkii pienentämään sitä ensisijaisesti konventionaalistunein epäsuorin keinoin. Impersonaaliset muodot, kuten passiivi, etäännyttävät persoonat teosta, jolloin syntyy illuusio siitä, että vastaanottaja voi kieltäytyä suorittamasta tekoa. (Mts. 70–72.) Monet tutkijat yhdistävät juuri etäännyttävän kohteliaisuuden suomen kieleen. Esimerkiksi Yli-Vakkuri (2005: 191) pitää suomea kielenä, jossa

---

³ En käsittele puhujan omille kasvoille vaarallisia ilmauksia tässä työssä, koska mielenkiintoni kohdistuu nimenomaan vastaanottajaan eli lukijaan.

⁴ Tästä lähtien kutsun tällaista strategiaa *epäsuoraksi puheaktiksi* (ks. esim. Larjavaara 2007: 474).

viittauksia puhuteltaviin vältellään ”hinnalla millä hyvänsä”. Siksi on jännittävää selvittää, miten selkokieli suhtautuu etäkohteliaisuuden epäsuoriin keinoihin.

Lähikohteliaisuuden (positive politeness) avulla imarrellaan vastaanottajan positiivisia kasvoja, jotka kaipaavat vahvistusta. Kun puhuja korostaa vastaanottajan ja puhujan samankaltaisuutta ja osoittaa tiedostavansa tämän tarpeet, positiivisille kasvoille lankeava uhka pienenee. Uhkaa positiivisille kasvoille voivat vähentää esimerkiksi vastaanottajan mielenkiinnonkohteiden korostaminen jotakin asiaa tärkeäksi perusteltaessa ja lupauksen esittäminen. Lähikohteliaisuuden keinot kutistavat puhujan ja vastaanottajan välistä sosiaalista kuilua, koska lähikohteliaisuus rakentuu puhujalle ja vastaanottajalle yhteisen maaperän varaan. (Brown & Levinson 1987 [1978]: 70, 72, 102, 130.)

Brownin ja Levinsonin (mts. 74) mukaan puhujan kannattaa aina valita sopiva strategia tekonsa suorittamiseen. Tekojen uhkaavuuteen ja siten kohteliaisuusstrategian valintaan vaikuttavat puhujan ja vastaanottajan sosiaalinen etäisyys, valtasuhteet ja uhan koko. Siten esimerkiksi sosiaalisesti kaukana toisistaan olevat tuntemattomat käyttävät erilaisia strategioita kuin tutut. Jos puhujalla taas on enemmän valtaa kuin vastaanottajalla, hän voi muotoilla sanottavansa eri keinoin kuin vastaanottaja. Kaikista uhkaavimpiin tekoihin sopivat parhaiten väivannäköä vaativat epäsuorat puheaktit, sillä ne jättävät vastaanottajan kasvot rauhaan. Toisaalta tällöin selkeys on pienimmillään. Jos teko ei ole erityisen uhkaava, puhuja voi käyttää suoraa strategiaa, joka sivuuttaa kasvojen suojelun. Brown ja Levinson olettavat, että jokaisella on taipumus valita samanlainen keino samassa tilanteessa. (Mts. 71, 74–76, 80–81.) Tässä tutkielmassa kuitenkin uskon, että kulloinenkin valinta riippuu useammista seikoista ja on tilannekohtainen. Valintojen merkityksiä analysoin SF-teorian (Halliday 1994 [1985]) avulla.

Lukijan kasvojen uhkaaminen on ymmärrettävää joissakin tilanteissa. Lukijan ja puhujan epäsymmetrinen suhde sallii vaikutusvaltaisemmalle henkilölle vastaanottajan käske-
misen tai neuvomisen. Tällöin puhuja voi nähdä vähemmän vaivaa vastaanottajan kasvojen suojelemiseen. (Brown & Levinson 1987 [1978]: 78–81.) Lampisella (1990: 80) ja Yli-Vakkurilla (1986: 97) on samankaltaisia havaintoja. Toisaalta toisilleen vieraat henkilöt pyrkivät olemaan korostetun kohteliaita vuorovaikutuksessa (Brown & Levinson 1987 [1978]: 80–81). Tutkimani kirjoitettu selkokieli on epäsymmetristä vuorovaikutusta, jossa kirjoittaja on lukijaan nähden asiantuntija, joka ei tunne lukijaansa henkilökohtaisesti (ks. luku 1.1). Siten selkokieli tasapainoilee epäsymmetrisen valtasuhteen ja symmetrisen sosiaalisen suhteen välillä. Puhuteluvalinnat kasvattavat tai pienentävät lukijan ja kirjoittajan välistä kuilua. Siksi kirjoittajan ja lukijan suhteen tutkiminen selkokielisessä tekstissä on mielenkiintoista. Salliiko selkokieli vaikkapa suorat käskyt?

Suomalaisista tutkijoista ainakin Yli-Vakkuri (1986) ja Lampinen (1990) ovat tarkastelleet suomen kielellistä kohteliaisuutta Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusteorian valossa. Väitöskirjassaan Yli-Vakkuri (1986) tarjoaa laajan katsauksen suomen kieliopillisten muotojen toissijaisesta⁵ käytöstä ja siihen kytkeytyvästä affektiivisuudesta. Yli-Vakkurin mukaan lähi- ja etäkohteliaisuus näkyvät puhutteluissa ja modaalisissa kielenaineiksissa (ks. luku 2.2). Esimerkiksi imperatiiveja vältetään Yli-Vakkurin aineistossa, jossa valitaan mieluummin jokin etäkohteliaisuutta edustava strategia. (Mts. 98, 226.) Lampinen (1990) on tutkinut suomen etäännyttäviä kohteliaisuusstrategioita näytelmistä koostuvasta aineistostaan. Hän jakaa kohteliaisuuden keinot tekstuaalisiin ja metatekstuaalisiin. Etäkohteliaisuutta⁶ ilmaistaan tekstuaalisesti esimerkiksi kysymysasuisilla käskyillä ja impersonaalisilla muodoilla. Metatekstuaaliset keinot ovat sanottavaa pehmentäviä kehyslauseita, kuten *Olisin halunnut tietää*, joka valmistaa vastaanottajaa kysymykseen. (Mas. 88.)

Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusteoriaa ovat käyttäneet myös pro gradu -tutkielman tekijät, esimerkiksi Kunnas (2008) vertaillessaan suomen ja viron direktiivien kohteliaisuusstrategioita. Kunnaksen aineistona on kyselylomakkeella kerättyä tietoa siitä, millaisilla direktiiveillä informantit reagoisivat tiettyihin tilanteisiin (mt.). Salo (2015) puolestaan on tutkinut S2-oppijoiden sähköpostiviestien kohteliaisuutta. Hänen aineistossaan on 7.-luokkalaisten kirjoittamia A1–B2-tasoisia sähköposteja, jotka on tarkoitettu ystävälle, opettajalle ja verkkoakauppaan. Salo on kiinnostunut siitä, miten kohteliaisuuden keinot vaihtuvat sähköpostin vastaanottajan vaihtuessa. (Mt.)

Monet ovat tarttuneet Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusteoriaan, mutta joukko tutkijoita on vuosituhaten alusta asti pyrkinyt erottautumaan teoriasta ja kritisoinut sitä. Tanner (2005: 475) puhuu kohteliaisuuden tutkimuksen perinteisistä ja postmoderneista suuntauksista. Hän mainitsee esimerkiksi Wattsin (2003) uudemman polven edustajaksi (mp.). Watts (mts. 144–145) käyttää kasvojen ja kohteliaisuuden sijaan termiä *tilanteeseen sopiva käytös*⁷ (*politic behavior*), joka on hänen tarjoamansa mallin keskiössä. Wattsin mukaan kohteliaisuus ei liity välttämättä kasvojen suojeluun ja vahvistamiseen, eikä eronteko negatiivisiin ja positiivisiin kasvoihin ole perusteltu. Kohteliasta käytöstä ei voi määritellä yksiselitteisesti niin, että jokainen pitäisi samanlaista käytöstä kohteliaana. Lisäksi kontekstistaan irrotettujen virkkeiden arvioiminen voi johtaa väärin päätelmiin. (Mts. 87–88, 93, 95, 144, 257, 258.)

---

⁵ Nähdäkseni toissijainen käyttö tarkoittaa samaa kuin SF-teorian inkongruentti muoto (ks. luku 2.2).

⁶ Lampinen viittaa etäkohteliaisuuteen termillä *tungettelematon kohteliaisuus*, koska se kuvaa hänen mukaansa ilmiötä paremmin kuin etäkohteliaisuus (ks. Lampinen 1990: 79).

⁷ Tannerin (2005: 476) suomennos.

Väitöskirjassaan Tanner (2012) tutkii suomi toisena kielenä -oppikirjojen dialogien kohteliaisuutta postmodernein vivahtein. Tanner esittää vaihtoehdoksi Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusteorialle tilanteeseen sopivan kielenkäytön tutkimisen autenttiseen aineistoon peilaten. Esimerkiksi asioimistilanteisiin sopivaa kielenkäyttöä on mahdollista selvittää tutkimalla, miten asioimistilanteiden osallistujat normaalisti toimivat. Tanner kritisoi Brownin ja Levinsonin teoriaa ja siihen tukeutuen tehtyä tutkimusta, esimerkiksi Lampisen (1990) ja Yli-Vakkurin (2005) artikkeleita, siitä, että niissä keskitytään liikaa yksittäisiin esimerkkilauseisiin ja unohdetaan laajempi konteksti. (Mts. 10, 145.) Larjavaara (2007: 470) taas pitää ongelmallisena sitä, että teoriassa eri kulttuurit jaotellaan lähi- tai etäkohteliaisuuteen, vaikka monet kulttuurit hyödyntävät molempia strategioita.

Brownin ja Levinsonin teoria on käyttökelpoinen tutkielmassani, vaikka se on saanut myös kritiikkiä osakseen. Pyrin välttämään teorian ongelmakohtia soveltamalla teoriaa juuri oman tutkimukseni tarpeisiin. Tämä tarkoittaa sitä, että en yritä sovittaa jokaista puhuttelua kohteliaisuuden muottiin, vaan hyödynnän puhutteluvalintojen tulkinnassa myös muita sellittäviä seikkoja. Näitä voivat selkokielen luonteen vuoksi olla esimerkiksi yksinkertaisten tai mahdollisimman lyhyiden rakenteiden hyödyntäminen eli suora strategia, joka ei keskity kasvojen huomioimiseen. Lisäksi hylkään oletuksen suomen kielen etäännyttävästä luonteesta ja yritän paikallistaa myös lähikohteliaisuuden keinoja. Uudemmassa kohteliaisuuden tutkimuksessa ei arvailla, pyrkiikö puhuja tietoisesti kohteliaisuuteen, vaan korostetaan vastaanottajan tulkintaa (Tanner 2012: 146). Siksi en yritä arvata, mitä kirjoittaja on ajatellut tehdessään jonkin valinnan, vaan tavoitteeni on kuvata, minkälaisina valinnat näyttäytyvät kielen tasolla tekstiympäristössään ja miten ne sopivat juuri selko-oppaaseen. Siten olen ottanut vaikutteita myös uudemmissa kohteliaisuuden tutkimisen tavoista (ks. esim. Watts 2003; Tanner 2012).

Käytän puhutteluvalintojen merkitysten tulkitsemiseen Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusteorian täydennyksenä SF-teoriaa (Halliday 1994 [1985]). Teorian mukaan kieli on semanttinen ja muuntautumiskykyinen järjestelmä, jolla tuotetaan merkityksiä. SF-teoria on keskittynyt tarkastelemaan sitä, miten kieltä käytetään kontekstissaan ja minkälaisia merkityksiä erilaiset kielenkäytön valinnat luovat tekstiin. Kielen avulla on mahdollista tehdä erilaisia asioita. Siten kielenkäyttö on toiminnallista eli johonkin tavoitteeseen tähtäävää. Kieli koostuu kolmesta toisiinsa kietoutuneesta komponentista: interpersonaalista, ideationaalisesta ja tekstuaalisesta *metafunktioista*. Kaikki kielet rakentuvat niiden merkitysten varaan, ja jokainen kielen lause ilmentää kaikkia kolmea metafunktiota. (Mts. xvii, xix, xiii, xv.)

Teorian mukaan (Halliday 1994 [1985]) *interpersonaalinen metafunktio* liittyy puhujan ja vastaanottajan välisen vuorovaikutuksen rakentamiseen ja ylläpitämiseen.

Kielenkäyttäjän tekemät valinnat rakentavat tekstin merkityksiä. Interpersonaalista metafunktiota ilmentävät tekstissä erityisesti *modaaliainekset*, jotka paljastavat, mikä jonkin tietyn lauseen tehtävä on puhujan ja vastaanottajan välisessä vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi käsky vaatii vastaanottajaa toimimaan. *Ideationaalinen metafunktio* rakentaa todellisuutta kielen välityksellä. Ideationaaliseen merkitykseen liittyy *transitiivisuus* eli se, mitä osallistujia lauseen ilmaisemaan tekoon osallistuu tai voi osallistua ja missä rooleissa. *Tekstuaalista* metafunktiota puolestaan tarvitaan järjestämään ideationaalisen ja interpersonaalisen metafunktion rakenteet ymmärrettäväksi viestiksi. Tekstuaalisia merkityksiä ilmentävät lauseen teema ja reema. *Teema* on lauseessa se osa, josta sanotaan jotakin, ja *reema* se, mitä teemasta sanotaan. (Mts. 34, 37, 68–69, 106, 179.) Uotila (2012) on keskittynyt nimenomaan tekstuaalista metafunktiota ilmentävään selkoesitteiden teemankulkuun.

Selvitän Brownin ja Levinsonin teoriaa soveltamalla, miten erilaiset puhuttelukeinot eri tekstiyhteyksissä uhkaavat, suojelevat tai vahvistavat lukijan kasvoja ja minkälaisia ilmauksia voi pitää oppaan tekstilajille neutraaleina. Teorian mukaisesti uskon, että samankaltaisissa tekstiympäristöissä esiintyviä puhutteluja voi yleistää vaikkapa negatiivisia kasvoja uhkaaviksi. Siten kohteliaan puhuttelun suositusten tekeminen on mahdollista. SF-teoria täydentää kohteliaisuusteoriaa, sillä sen avulla voi selvittää, miten kirjoittajan valinnat vaikuttavat kohteliaisuuteen. Ei ole yhdentekevää, mikä puhuttelukeino tai lukijaan epäsuorasti viittaava ilmaus valitaan, vaan jokainen valinta rakentaa tekstin merkitystä.

2.2 Puhuttelu ja lukijaan viittaaminen

Kohteliaisuus voi näkyä erilaisissa puhutteluissa. Yli-Vakkurin (1989: 43–45) mukaan *puhuttelu* tarkoittaa sitä, että puhuja kohdistaa sanottavansa todelliselle tai kuvitellulle vastaanottajalle tavoitteenaan herättää tämän huomio tai pitää sitä yllä. Lähes kaikki aineiston suora puhuttelu on *sinuttelua*, eli lukijaan viitataan yksikön toisen persoonan rakenteilla. Teitittelyä ei esiinny lainkaan, mutta pari kertaa vastaanottajaksi konstruoidaan kaksi vaihtoehtoista puhutteltavaa, esimerkiksi *sinä tai vuokranantaja*. Teitittelyn puutetta selittänee vuosien saatossa tapahtunut muutos, jossa teitittely on vähentynyt ja sinuttelu lisääntynyt (Lappalainen 2015: 63–65). Puhuttelun tutkimus voikin kieliä myös sosiaalisista rakenteista ja sosiaalisesta muutoksesta. Puhuttelu kietoutuu interpersonaalisiin suhteisiin ja siten muun muassa kohteliaisuuteen, sosiaaliseen etäisyyteen, valtasuhteisiin, tyyliin ja identiteetin rakentamiseen. (Clyne ym. 2009: 1, 23–32.) Puhutteluvalinnat luovat tekstiin erilaisia merkityksiä (ks. luku 2.1).

Puhuteltaessa persoonapäätte, -pronomini tai possessiivisuffiksi osoittaa, ketä tai mitä tahoa puhutellaan kulloinkin. Myös puhutteluilmauksella voi osoittaa sanansa tietylle henkilölle. (VISK, määritelmät s.v. *puhuttelu*.) Seuraavissa esimerkeissä⁸ lukijaa puhutellaan suoraan yksikön toisen persoonan rakenteilla.

- 1) Samalla perustamisilmoituksella **voit ilmoittaa** yrityksen Verohallinnon rekistereihin. (S)
- 2) Onko **yrittysideasi** tarpeeksi hyvä? (S)
- 3) Epävarmuus ei haittaa **sinua**. (S)
- 4) **Alkava yrittäjä, ota** vastaan kaikki apu. (S)

Esimerkissä 1 lukijaa puhutellaan yksikön toisen persoonan *persoonapäätteellä* -t, joka on liittynyt *voida*-verbiin. Esimerkissä on myös implisiittinen persoonapronomini *sinä*. Suomen kielessä toisen persoonan persoonapronomini jääkin usein ilmaisematta (VISK § 914). Esimerkki 2 edustaa substantiiviin kiinnittynyttä persoonapäätettä, omistusta ilmaisevaa yksikön toisen persoonan possessiivisuffiksia -si, *yrittysidea*-substantiivissa. *Possessiivisuffiksi* on omistamista tai muuta yhteen kuuluvuutta ilmaiseva tunnus, joka esiintyy NP-lausekkeiden edussanoihin kiinnittyneenä ja joka voi viitata joko genetiivimääritteellä osoitettuun omistajaan tai lauseen subjektiin. (VISK § 95–96, 1294.) Esimerkissä 3 taas lukijan puhutteluun käytetään partitiivimuotoista persoonapronominia *sinua*. Esimerkissä 4 puhutteluilmaus *alkava yrittäjä* kohdentaa puhuttelun yritystään aloitteleville henkilöille. *Puhutteluilmaukset* herättävät tietyn vastaanottajan huomion ja toimivat usein käskyjen tai kysymysten yhteydessä (VISK § 1077). Puhuttelu jatkuu yksikön toisen persoonan imperatiivilla *ota*, joka on osoitettu alkaville yrittäjille.

Kuten esimerkki 4 osoittaa, puhuteltavia voi rajata eri tavoin. Tolvanen (2016: 17) on tutkinut suoria puhutteluja suomen- ja ruotsinkielisissä Kelan viranomais teksteissä ja havainnut, että toisinaan puhuteltavia rajataan pois, jolloin lukijat voivat valita, mitkä kohdat puhuttelevat juuri heitä. Tämän vuoksi Tolvanen ei näe sinuttelua lähikohteliaisuutena, vaan neutraalina lukijaan viittaamisen tapana (mp.). Larjavaara (2007: 478) puolestaan jakaa sinuttelun lähikohteliaisuuteen ja teitittelyn etäkohteliaisuuteen. Tässä tutkielmassa tulkitsemisen jokaisen analysoimani esimerkin tekstiympäristöstään ja merkityksistään käsin SF-teorian hengessä. Siten esimerkiksi yksikön toisen persoonan verbimuoto voi edustaa lähikohteliaisuutta, olla neutraali tai jopa uhata lukijan negatiivisia tai positiivisia kasvoja riippuen siitä, mitä merkityksiä sen tekstiyhteyteen liittyy.

---

⁸ Olen poiminut kaikki esimerkit aineistostani. Niiden rivitys poikkeaa oppaiden alkuperäisestä rivityksestä.

Suomen kielessä on monia suoria ja epäsuoria tapoja viitata vastaanottajaan. Lapalainen (2015: 70–71) on havainnut, että suomessa suorat ja epäsuorat keinot usein sekoittuvat samankin tekstin sisällä ja puhutteluilla on erilaisia funktioita. Toisinaan puhutteluvalinnat liittyvät kohteliaisuuteen. Mahdollisia epäsuoran viittaamisen tapoja ovat esimerkiksi geneeriset ja passiivi-ilmaukset ja puhuttelupronominien ellipsointi, jotka tulkitaan usein kohteliaiksi. (Yli-Vakkuri 1989: 65–66; 2005: 200.) Seuraavaksi esittelen esimerkkien 5–9 avulla erilaisia epäsuoran puhuttelun keinoja, joita ovat nollapersoonaa, yksikön 3. persoonan NP-lauseke, passiivi ja nominaalistus.

Esimerkissä 5 on lukijaan viittaava nollapersoonaa.

5) Palkkatukea **[nolla]** voi saada määräaikaiseen työsuhteeseen sekä toistaiseksi voimassa olevaan työsuhteeseen. (S)

Esimerkin 5 implisiittinen lukijaan viittaava *nollasubjekti* [*nolla*] voi saada esiintyy modaali-verbin kanssa, mikä on tyypillistä nollarakenteille (VISK § 1347). Monet tutkijat (esim. Yli-Vakkuri 1986: 108; Lampinen 1990: 83) pitävät nollapersoonaa etäkohteliaisuuden ilmaisemisen keinona, mutta sille on myöhemmin löydetty myös muita funktioita. Laitisen (1995) mukaan nollapersoonalla voi viitata useampaan kuin yhteen persoonaan kerralla. Nolla tarjoaa samastumisen paikan, koska puhuja voi kutsua vastaanottajaa samastumaan lausumaansa tai esittää jonkin toiminnan yleisellä tasolla ketä tahansa koskevana (ma.). Leskelä (2019: 122–123) kehottaa välttämään nollapersoonaa selkoteksteissä, koska se jättää tekijän epäselväksi.

Lähellä nollapersoonan merkitystä on *ellipsi*, joka jättää tekijän ilmaisematta suoraan. Nollapersoonien ja ellipsien erottaminen toisistaan ei ole yksinkertaista, koska niiden funktiot ovat osittain samat. Tulkitsen kuitenkin, että esimerkissä 6 on ellipsi.

6) Ennen kuin **perustat** yrityksen, **[sinun]** kannattaa selvittää markkinatilanne. (S)

Esimerkissä 6 lukijaan viitataan suoraan verbin persoonanpääteellä *perustat*, mutta jälkimmäisessä lauseessa persoonaa ei enää toisteta (*kannattaa selvittää*). Tulkitsen esimerkin ellipsiksi eikä nollapersoonaksi, sillä lukijan suora puhuttelu on vaihtunut implisiittiseksi saman virkkeen sisällä. Ellipsin avulla voidaan välttää toistoa, jos jokin samaviitteinen ilmaus esiintyy vierekkäisessä lauseessa (VISK §1177).

Nollarakenteissa ja ellipseissa subjekti on implisiittinen, mutta esimerkin 7 kaltaiset *yleistävät NP-lausekkeet* mahdollistavat tavallisen subjekti+predikaatti-rakenteen, jota Kulkki-Niemisen (2010: 227) mukaan suositetaan selkokielessä.

7) **Yrittäjä tekee** jokaisesta kuukaudesta maksatushakemuksen, jonka perusteella starttiraha maksetaan. (S)

Esimerkissä 7 on yksikön 3. persoonan geneerinen NP-lauseke *yrittäjä*, joka viittaa myös lukijaan. Tällaisella lausekkeella voi viitata koko yrittäjien luokkaan. Yleistävä NP-lauseke sopii käytettäväksi, jos kyseessä on yrittäjien luokan taipumus toimia tietyllä tavalla, yleinen luonnehdinta luokan toiminnasta tai koko luokkaan kohdistettu ohje tai velvollisuus. (VISK § 1407.) Lukijaan viittaavat yleistävät NP-lausekkeet edustavat usein etäkohteliaisuutta (ks. esim. Yli-Vakkuri 2005: 200).

Esimerkin 8 passiivi kohdistaa lukijaan vaivihkaisen velvoitteen.

8) Ilmoitukseen **liitetään** perustamissopimus ja säännöt. (S)

Myös *passiivilla* voidaan välttää suora viittaus persoonaan ja luoda etäkohteliaisuutta kuten esimerkissä 8, jossa passiivi *liitetään* toimii lukijaa ohjailevana direktiivinä (ks. Lampinen 1990: 83–84). Kun Shore (1986: 52–53) on tutkinut suomen passiivia⁹ Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) kohteliaisuusteorian valossa, hän on huomannut, että joskus, lähinnä puhekielessä, passiiviin voi liittyä myös lähikohteliaisuus¹⁰, mutta ei esimerkin 8 kaltaisessa tilanteessa. Shoren mukaan suomen passiivin piirteisiin kuuluu tekijän määrittelemättä jättäminen, minkä perusteella esimerkin passiivista ei käy selkeästi ilmi, kenen velvollisuus sopimuksen ja sääntöjen liittäminen on. (Mts. 9, 52–53.) Passiivilla viitataan lukijaan usein virkakielessä, josta selkokieli pyrkii erottautumaan. Virkakielessä passiivilla hämärretään velvoittamissuhteet, jolloin velvoittajan ja velvoitettavan suhde näyttäytyy itsestään selvänä. (Heikkinen 2001: 206.) Suomen kielessä prototyyppisen yksipersonaisen passiivin implisiittinen tekijä on monikollinen ja ihmistarkoitteinen. Passiivilla voidaan viitata vastaanottajan lisäksi myös yleistävästi johonkin joukkoon. (Ks. VISK § 1315, 1325.)

Myös esimerkin 9 nominaalistus on impersonaalinen tapa viitata lukijaan.

9) Aputoiminimen **ilmoittaminen** kaupparekisteriin maksaa 100 euroa. (S)

Nominaalistuksella tarkoitan samaa kuin Iso suomen kielioppi *teonnimellä*. Nominaalistus on siten verbistä johdettu substantiivi, joka ilmaisee saman asian kuin kantaverbinsä, kuten

⁹ Shore (1986: 9–10) käyttää passiivista nimitystä *indefiniitti*.

¹⁰ Shore (1986) käyttää etä- ja lähikohteliaisuudesta nimityksiä *kielteinen* ja *myönteinen* kohteliaisuusstrategia.

esimerkin 9 ilmoittaminen. (VISK § 223.) Nominaalistukset ovat tyypillisiä abstraktille kielelle ja virkakielelle (Hiidenmaa 2001: 55).

Epäsuorat puhuttelut ovat *kieliopillisia metaforia* eli *inkongruenteja* rakenteita, jotka voivat ilmaista jotain muuta asiaa kuin ne muotonsa perusteella näyttäisivät prototyypillisesti ilmaisevan. Yhteen muotoon voi kätkeytyä useampi merkitys, sillä kieli kehittyy ja laajentuu koko ajan mahdollistaen uusien merkitysten syntymisen. *Kongruenttien* rakenteiden merkitys taas on sopusoinnussa muotonsa kanssa. (Halliday 1994 [1985]: xix, 341–342.) Esimerkiksi toimintoja ja tapahtumia kuvataan prototyypillisesti verbeillä ja asioiden välisiä yhteyksiä konjunktioilla (Karvonen 1991: 149). Imperatiivi on kongruentti tapa ilmaista käsky, kun taas vaivihkainen passiivi on inkongruentti. Karvosen (mts. 151–154) mukaan kieliopilliset metaforat voivat tehdä tekstistä abstraktin, käsitteellisen ja geneerisen. Ne ovat tyypillisiä virkakielen lisäksi myös tieteen kielelle, kuten Karvosen tutkimille oppikirjoille. Inkongruenttien merkitysten tunnistaminen vaatii opettelua (Halliday 1994 [1985]: xix). Ei siis ihme, että ainakin selkouutisten mukauttamisessa inkongruentit muodot muunnetaan usein kongruenteiksi (Kulkki-Nieminen 2010: 209).

Puhutteluun liittyvät myös modaaliset lausetyypit deklariatiivi¹¹, imperatiivi, interrogatiivi ja eksklamatiivi¹², jotka esittelen seuraavaksi. Modaalisia lausetyyppejä on syytä käsitellä tässä työssä, sillä lausetyyppien valinnat vaikuttavat tekstin merkityksiin ja niillä tehdään erilaisia asioita tekstissä (ks. luku 2.1). *Deklaratiivilauseella* kuvataan esimerkiksi asiaintiloja ja velvoittavuutta. Deklaratiivin tehtävän tulkitsemisessa korostuu tekstiyhteys. (VISK § 887.) Esimerkit 10 ja 11 edustavat deklariatiivilauseita.

10) **Taidot antavat** itseluottamusta [nollalle]. (S)

11) **Sinun pitää järjestää** työterveyshuolto, jos palkkaat työntekijän työsuhteeseen. (S)

Esimerkissä 10 kuvataan asiaintiloja, koska siinä todetaan tai väitetään, että taidoista saa itse-luottamusta. Esimerkissä 11 taas lukijaa velvoitetaan järjestämään työterveyshuolto *pitää*-modaaliverbillä. Deklaratiivilauseiden lisäksi lukijaa velvoittavat myös *imperatiivilauseet*, jotka ovat prototyypinen keino ilmaista velvoittavuutta (VISK § 1647). Esimerkin 12 imperatiivilause kehottaa lukijaa.

---

¹¹ Käytän modaalisista lausetyypeistä näitä nimityksiä, koska niiden vaihtoehtoiset nimet (*väite-* ja *käskylause*) eivät sovellu käyttötarkoituksiini. Esimerkiksi *käskylause*-nimitys ei ota huomioon sitä, että käsky on *Selkoyritäjässä* harvinainen imperatiivin funktio.

¹² *Eksklamatiivilause* on huudahduslause (ks. VISK § 890). En määrittele sitä tarkemmin, koska aineistossani ei ole eksklamatiivilauseita.

12) Kun itse allekirjoitat sopimusta, **lue** se ensin tarkasti. (S)

Vaikka imperatiivia usein nimitetään käskylauseeksi, käsky ei ole sen ainut tehtävä, vaan sillä voi esimerkiksi kehottaa tai pyytää (VISK § 889). Lauranto (2015: 3) on löytänyt arkikeskusteluista useita imperatiivien funktioita ja havainnut, että käsky ei ole niistä yleisin. Imperatiivin funktioita ovat esimerkiksi autoritääriinen käsky, pyyntö, vetoamus, luvan anto ja kehoitus (mp.). Esimerkin 12 imperatiivi *lue* ei ole käsky, vaan lähinnä hyvä neuvo, jonka noudattamatta jättäminen voi aiheuttaa haittaa lukijalle.

Interrogatiivilauseella puhuja pyytää vastaanottajalta tietoa sellaisesta asiain-
lasta, josta hän on epätietoinen (VISK § 888). Esimerkit 13 ja 14 ovat interrogatiivilauseita.

13) **Oletko** päättäväinen? (S)

14) Voit päättää itse, **mitä teet**. (S)

Esimerkissä 13 on vaihtoehtokysymys, joka haastaa lukijaa pohtimaan omia ominaisuuksiaan. *Vaihtoehtokysymyksen* tunnusmerkki on *-ko*-partikkeli, joka liittyy lauseenalkuiseen jäseneseen (VISK § 888). Esimerkin 14 alisteinen interrogatiivilause *mitä teet* ei puolestaan ole kysyvä, vaan se ilmaisee myönteisen väitelauseen, joka on alisteinen hallitsevalle lauseelle *Voit päättää itse*.

Tarkastelen tässä luvussa myös modaalisuutta, direktiivisyyttä ja niiden suhdetta, sillä ne liittyvät kohteliaisuuteen ja puhutteluun sekä rakentavat tekstin merkityksiä (ks. esim. Yli-Vakkuri 1986: 98; Halliday 1994 [1985]: 179). Esimerkiksi pyynnössä esiintyessään modaaliverbi *voida* muuntaa kysymyksen kohteliaammaksi, koska se siirtää huomion itse pyynnöstä vastaanottajan haluun tai kykyyn suorittaa pyydetty teko (Lampinen 1990: 82). Modalisuus liittyy usein direktiivisyyteen, mutta kaikki modali-ilmaukset eivät olet direktiivisiä.

Modalisuudessa on kyse siitä, miten puheenalaisen asian proposition suhtaututaan ja miten sitä arvioidaan. Tällöin voidaan ilmaista esimerkiksi sitä, onko proposition toteutuminen mahdollista vai välttämätöntä. Tätä suhtautumista voi osoittaa kieliopillisin ja leksikaalisin keinoin, kuten moduksilla, modaaliverbeillä, -verbikonstruktioilla ja -partikkeleilla. Useimmat keinoista eivät ole erikoistuneet ilmaisemaan mitään tiettyä modalisuuden lajia, vaan niiden tulkinta syntyy tekstiyhteydestä. Arvio proposition toteutumisesta voi olla peräisin puhujalta itseltään, yhteisön normeista tai puhujasta riippumattomista olosuhteista. Osittain modalisuuden lähteen perusteella modalisuus luokitellaan episteemiseen, dynaamiseen ja

deonttiseen modaalisuuteen. Näiden lisäksi puhutaan myös praktisesta välttämättömyydestä. (VISK § 1551; Larjavaara 2007: 399–400.)

Episteemisyys eroaa muista modaalisuuden lajeista siten, että siinä näkökulma on kaikista selvimmin juuri puhujassa tai kirjoittajassa; kyse on puhujan tekemistä arvioista ja päätelemistä. Episteemisyys ilmaisee, onko proposition toteutuminen varmaa, todennäköistä, mahdollista, epävarmaa, epätodennäköistä vai mahdotonta nimenomaan puhujan mielestä. (VISK § 1556; Larjavaara 2007: 403–406.) Episteemisyydestä on kyse esimerkissä 15.

15) Tai **ehkä** sinulla on harrastus, josta pidät ja josta tiedät paljon. (S)

Esimerkissä 15 kirjoittaja arvioi *ehkä*-modaalipartikkelilla lauseen proposition toteutumista. Lauseen alkuinen *ehkä* kommentoi koko lausetta (VISK § 1603). Modaalisuuden roolin merkitysten rakentajana havaitsee helposti, kun *ehkä*-modaalipartikkeli poistetaan lauseesta: *Tai sinulla on harrastus, josta pidät ja josta tiedät paljon*. Lause muuttuu toteavaksi, eikä se enää sisällä kirjoittajan arviota proposition esittämän sisällön todennäköisyydestä.

Episteemisyyteen verrattuna *dynaaminen* pakko tai mahdollisuus ei nouse puhujan omista arvioista ja päätelemistä, vaan ulkoisista ja sisäisistä olosuhteista (VISK § 1554; Larjavaara 2007: 414). Esimerkki 16 sisältää tyypillisen dynaamisuutta ilmaisevan modaaliverbin *pystyä*.

16) Jäsen **pystyy** itse **vaikuttamaan** omaan palkkaansa sekä osuuskunnan saamaan osuuteen. (S)

Esimerkissä 16 jäsenen vaikuttamismahdollisuudet riippuvat valitun yritysmuodon, osuuskunnan, periaatteista. Yritysmuodon periaatteet voi nähdä ulkoa päin tulevana mahdollistajana, joka luo pohjan jäsenen vaikutusmahdollisuuksille. Sisäisistä edellytyksistä taas on kyse esimerkissä 17.

17) **Osaatko** myydä tuotteitasi? (S)

Esimerkissä 17 mietitään interrogatiivilauseen *osata*-verbillä, onko lukijalla tarpeeksi vaikkapa harjoittelun kautta hankittua kokemusta myymisestä, jotta hän voisi suoriutua siitä kunnialla. Osaaminen liittyy lukijan taitoihin eli sisäisiin edellytyksiin.

Praktisen välttämättömyyden keinoin puhuja neuvoa tai ohjailee lukijaa kohti jotakin tavoitetta (VISK § 1555). Praktista välttämättömyyttä edustavat esimerkit 18 ja 19.

18) Yritys **kannattaa perustaa** sellaiselle alalle, josta sinulla on osaamista ja ammattitaitoa. (S)

19) **Varaa** aloittamiseen käyttöpääomaa, sillä alussa menot ovat yleensä suuremmat kuin tulot. (S)

Esimerkissä 18 tehdään *kannattaa*-verbillä päätelmä siitä, millaiselle alalle yritys olisi hyvä perustaa, jotta se menestyisi mahdollisimman hyvin. Neuvo tähtää lukijan auttamiseen ja samalla ohjailee tätä. Toinen esimerkki samankaltaisesta ilmauksesta on 19, jossa on ohjaileva imperatiivi *varaa*. Imperatiiveja ei ole tapana tulkita praktista välttämättömyyttä edustaviksi, vaan deonttisiksi (ks. VISK § 1591). Monet aineistoni imperatiivit voisi kuitenkin korvata modaaliverbillä *kannattaa*, joten tulkitsemme useimmat imperatiivit praktiseksi välttämättömyydeksi. Jos esimerkin 19 imperatiivin paikalle vaihtaa *kannattaa*-verbin, sen merkitys ei muutu ratkaisevasti.

Deonttisuudessa ilmaistaan velvoitetta ja lupaa, joka voi olla peräisin kirjoittajalta itseltään tai jostakin puhe yhteisön normista tai yleisluontoisesta neuvosta (VISK § 1554). Esimerkissä 20 deonttisuus nousee yrittämiseen liittyvästä lainsäädännöstä.

20) **Sinun pitää järjestää** työterveyshuolto, jos palkkaat työntekijän työsuhteeseen. (S)

Esimerkissä 20 esiintyvä modaaliverbi *pitää* ilmaisee usein juuri deonttista modalisuutta ja velvoittaa lukijaa. *Genetiivisubjekti sinun* taas on subjektin laji, joka viihtyy nimenomaan nesessiivirakenteen tai infiniittisen rakenteen kanssa (VISK § 910). Kun implisiittinen tai eksplisiittinen genetiivisubjekti esiintyy nesessiiviverbin yhteydessä, subjektiin voi kohdistua velvoite (VISK § 920). Lukijan ohjailijana on useimmiten kirjoittaja, kun direktiivinä on jokin nesessiiviverbi tai nesessiivinen verbiliitto (VISK § 1668).

Esimerkit 18–20 edustavat modalisuuden lisäksi myös direktiivisyyttä. *Direktiivisten* ilmausten tehtävänä on ohjailla, käskää, kehottaa, kieltää tai neuvoa vastaanottajaa. Täten direktiivit ovat modaalisia, vaikka kaikki modaali-ilmaukset eivät ole direktiivisiä. Direktiivin prototyyppi on imperatiivi, mutta muillakin rakenteilla direktiivisyyttä on mahdollista ilmaista. Tulkinta syntyy aina suhteessa tekstiyhteyteen. (VISK § 1645.) Direktiivi voi myös antaa vastaanottajalle luvan tehdä jotakin (VISK § 1645), kuten esimerkissä 21.

21) Jos tilikauden tulos osoittaa, että ennakko veroa on maksettu liian vähän, veroa **[nolla] voi täydentää** maksamalla lisää ennakkoa. (S)

Esimerkissä 21 modaaliverbi *voida* ilmaisee lupaa täydentää veroa. Lupa kohdistetaan lukijalle nollapersoonan kautta.

Teksteissä juuri direktiivejä korvataan kohteliaisuusstrategioiden keinoin, sillä ne pyrkivät ohjailemaan lukijaa (Larjavaara 2007: 474). Jos kirjoittaja haluaa saada tahtonsa perille, hänen kannattaa muotoilla sanottavansa siten, että vastaanottaja suhtautuu siihen mahdollisimman suopeasti. Kiellot ja käskyt voivat saada lukijan varuilleen, jolloin kirjoittaja epäonnistuu vastaanottajan ohjailussa. (Yli-Vakkuri 1986: 212; Lampinen 1990: 77.) Modaalisuus ja direktiivisyys voivatkin osaltaan selittää puhuttelun kohteliaisuutta. Tässä tutkielmassa mielenkiintoni kohdistuu interpersonaalista metafunktiota ilmentäviin puhutteluihin, modaalisiin lausetyyppeihin ja modaalisuuteen, joita SF-teoria usein tutkii (ks. Shore 2012: 177). Kulkki-Nieminen (2010: 225) on havainnut, että interpersonaaliset merkitykset jäävät selkokirjoitusohjeissa pienemmälle huomiolle, kun taas ideationaaliset ja tekstuaaliset merkitykset korostuvat. Siksi niitä on tärkeää tutkia myös selkoteksteissä, jotta niihin liittyviä ohjeistuksia saadaan muodostettua.

3 Aineisto ja menetelmä

Tässä luvussa esittelen tutkielman aineiston ja menetelmän. Alaluvussa 3.1 kuvaan aineiston oppaita ja kerron, millaisia informoivien selkotekstilajien erityispiirteitä *Selkoyrittäjässä* on. Alaluvussa 3.2 selvennän, miten olen rajannut aineiston, ja luvussa 3.3 esittelen metodini.

3.1 Aineiston kuvaus

Tutkielman aineistona on Uusyrityskeskusten julkaisema selkokielineen opas *Selko-opas yrittäjyyteen* (Uusyrityskeskukset ry 2018b) ja sen yleiskielinen versio *Perustamisopas alkavalle yrittäjälle 2018*¹³ (Uusyrityskeskukset ry 2018a). Selkokielineen oppaan on mukauttanut yleiskielisen version pohjalta Selkokeskuksen suunnittelija Ari Sainio. Voi ajatella, että *Selkoyrittäjä* ja *Yleisyrittäjä* ilmentävät tekstien ketjua, jossa yleiskielisestä tekstistä muunnetaan selkoteksti (tekstien ketjuuntumisesta ks. esim. Solin 2006: 85). Oppaiden tavoite on auttaa yrityksen perustamisesta haaveilevia tai jo yrittäjänä toimivia. Suomen Uusyrityskeskukset ry:n entisen toimitusjohtaja Jari Jokilammen mukaan selkokielineen opas haluttiin tehdä, sillä Suomessa on yhä enemmän ulkomaalaistaustaisia yrittäjiä, eikä kaikkien äidinkielellä ole mahdollista tuottaa opasta. Selko-oppaasta voi kuitenkin olla hyötyä ihan kaikille, koska yrittäminen ja siitä

---

¹³ Esimerkkisivut *Selko-* ja *Yleisyrittäjästä* liitteissä.

kertominen on monimutkaista. Oppaiden tietosisältö päivitetään vuosittain, ja ne saa ilmaiseksi joko internetistä tai uusyrityskeskuksista. (Uusyrityskeskus 2018.)

Selkoyrittäjä muistuttaa *Yleisyrittäjää* monin tavoin, vaikka ne edustavat eri kielimuotoja. Molemmissa oppaissa on kansilehti, pääkirjoitus, Vuoden Uusyrittäjä 2017 -kilpailun voittajien haastattelu, sisällysluettelo ja viisi alalukuihin jakautuvaa päälukua. Oppaiden lopussa on selitetty yrittämiseen liittyviä käsitteitä ja jätetty tilaa lukijan omille muistiinpanoille. Oppaat päättyvät kuvaukseen uusyrityskeskusten toimintamallista. Sekä *Selkoyrittäjässä* että *Yleisyrittäjässä* lukijan mielenkiintoa yritetään pitää yllä monin eri tavoin: haastatteluin, kuvin ja infolaatikoin. Infolaatikat toimivat hyvinä kertauksina tai yhteenvetoina, jotka helpottavat uuden tiedon omaksumista ja kokonaisuuden ymmärtämistä. Lukijan mielenkiinnon ylläpitäminen on tärkeää, koska selkotekstien lukijoilla on taipumus lopettaa lukeminen kesken, jos he eivät koe tekstiä kiinnostavaksi. (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 106–107.)

Oppaiden tekstilajille tyypillisesti molemmissa oppaissa esiintyy paljon *instruktiivista tekstityyppiä*, joka ohjailee ja velvoittaa lukijaa esimerkiksi imperatiivin, passiivin ja modaaliaineisten avulla. Oppaissa on myös *ekspositorista* eli erittelevää tekstityyppiä, jonka tarkoituksena on määritellä käsitteitä ja osoittaa niiden välisiä suhteita. Erittelevään tekstityyppiin voi liittyä abstraktisuus, josta selkokielessä yleisten selkokirjoitusohjeiden (Leskelä & Kulkki-Nieminen: 199) mukaan pyritään eroon. *Kuvailevaa* ja *kertovaa* tekstityyppiä oppaista löytyy vain jonkin verran. (Tekstityypeistä ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009: 101–102.)

Selkoyrittäjän sanasto, sisältö, rakenne ja ulkoasu (vrt. luku 1.1 selkokielen määritelmä) erottavat sen *Yleisyrittäjästä*. Taulukossa 1 on oppaiden sane- ja sivumäärät, palstat sekä pää- ja alaluvut.

	<i>Yleisyrittäjä</i>	<i>Selkoyrittäjä</i>
Sanemäärä	30 260	15 569
Sivumäärä	100	86
Palstat	3	2
Pääluvut	5	5
Alaluvut	33	32

Taulukko 1. *Yleisyrittäjän* ja *Selkoyrittäjän* vertailu.¹⁴

Selkoyrittäjästä on karsittu *Yleisyrittäjän* sanastoa ja rakenteita, mikä näkyy myös oppaiden sane- ja sivumäärissä. Sisältöjä taas oppaan mukauttaneen Sainion (2019) mukaan on voitu

¹⁴ *Yleisyrittäjässä* on paljon yrittäjille kohdennettuja mainoksia, jotka puuttuvat *Selkoyrittäjästä* kokonaan. Siksi taulukossa 1 on *Yleisyrittäjän* sanemäärä, josta on vähennetty mainosten noin 2 300 sanetta.

karsia vain vähän, sillä oppaan tilaaja halusi säilyttää suurimman osan alkuperäisen oppaan sisällöistä. Selko-oppaassa on kuitenkin vähemmän sivuja ja saneita sekä vähemmän tekstiä yhdellä sivulla kuin yleiskielisessä versiossa. *Selkoyrittäjässä* on keskimäärin noin 180 sanetta sivulla ja *Yleisyrittäjässä* 300. Selko-oppaan teksti on aseteltu kahdelle palstalle isommalla fontilla, mutta yleiskielisessä oppaassa kolmelle.

Selkoyrittäjä edustaa *informoivia tekstilajeja*, jotka pyrkivät antamaan lukijalle tietoa jostakin aiheesta ja saamaan hänet toimimaan tietyllä tavalla (ks. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 98). Vaikka fennistiikassa ei ole totuttu näkemään oppaita informoiviin tekstilajeihin kuuluvina, Leskelä ja Kulkki-Nieminen luokittelevat selko-oppaat informoiviin tekstilajeihin. He jakavat tärkeimmät selkotekstilajit informoiviin ja kaunokirjallisiin teksteihin sekä mediateksteihin ja esittelevät kuhunkin ryhmään kuuluvien tekstien piirteitä. (Mts. 20, 98.) Käytän tätä luokittelua, jotta tutkielmani olisi vertailukelpoinen muuhun selkokielestä tehtävään tutkimukseen, jossa todennäköisesti viitataan Leskelän ja Kulkki-Niemisen teokseen.

Selkoyrittäjän viestinnällinen päämäärä on sama kuin yleiskielisen versionsa. Selkokielinen ja yleiskielinen opas kuitenkin toteuttavat tekstilajiaan eri keinoin, sillä *Selkoyrittäjän* ensisijainen kohderyhmä on maahanmuuttajat, joiden suomen kielen taidoissa on vielä puutteita. Leskelän ja Kulkki-Niemisen (2015: 35) mukaan selkokirjoittajan kannattaa korostaa tekstilajipiirteitä, koska selkoteksteihin syventyvät heikot lukijat, jotka eivät erota tekstilajeja toisistaan. Esimerkiksi selko-oppaan otsikko *Selko-opas yrittäjyyteen* lisää tekstilajin tunnistettavuutta *opas*-sanan ansiosta. Seuraavaksi esittelen joitakin aineiston kielellisiä erityispiirteitä *Selko-* ja *Yleisyrittäjistä* poimituilla esimerkeillä. Esimerkit havainnollistavat, mitä informoivien selkotekstilajien piirteitä *Selkoyrittäjässä* on ja minkälaisia eroja selkokielisissä ja yleiskielisissä oppaissa voi olla.

Selkoyrittäjässä on yksinkertaistettu *Yleisyrittäjän* rakenteita ja sanastoa kuten esimerkit 22a–b havainnollistavat.

22a) Joillakin **toimialoilla** on jo paljon **toimijoita eli kilpailijoita**, jotka tarjoavat samanlaista tuotetta. Silloin alalla **on matalat voiton mahdollisuudet**, sillä yrittäjien on pakko **erottautua** esimerkiksi **myymällä** halvemmalla kuin muut. (Y)

22b) Joillakin **aloilla** on jo paljon kilpailijoita, jotka tarjoavat samanlaista tuotetta. Silloin **voitot voivat jäädä pieniksi**, ja **yrittäjän on pakko myydä** halvemmalla kuin muut. (S)

Esimerkin 22a yhdyssana *toimiala* on esimerkissä 22b lyhennetty *alaksi* ja sekä *erottautua*-verbi että *toimija*-substantiivi on poistettu. Pitkä ja vaikea lauseke *matalat voiton*

mahdollisuudet on muunnettu subjekti+predikaatti-rakenteeksi: *voitot voivat jäädä pieniksi*. *Ma*-infinitiivin adessiivi *myymällä* puolestaan on muutettu erilliseksi lauseeksi *yrittäjän on pakko myydä*.

Selkoyrittäjässä selitetään paljon käsitteitä, joita *Yleisyrittäjässä* ei tarvitse selittää. Tätä havainnollistavat esimerkit 23a–b.

23a) Ennen yrittäjäksi ryhtymistä on mietittävä omaa osaamistaan ja pohdittava, miten sitä voisi hyödyntää itsenäisenä yrittäjänä. (Y)

23b) **Yritysidea tarkoittaa ajatusta siitä, mitä uusi yritys aikoo tehdä tai tuottaa.** Tuote voi olla tavara tai palvelu tai sisältää näitä molempia.
Jos haluat perustaa yrityksen, mieti mitä osaat hyvin. (S)

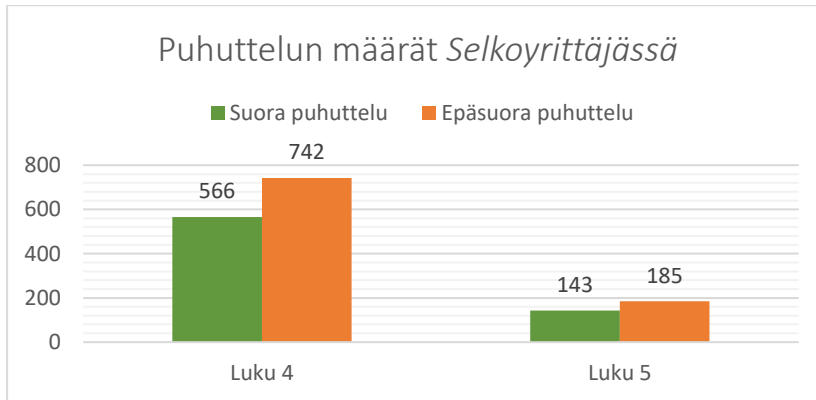
Alkuperäisessä versiossa *yritysidea* määritellään vasta myöhemmin, neljän sivun päästä. Esimerkin 23b kappale taas alkaa yritysidean määrittelemisellä *tarkoittaa*-verbillä, joten selko-oppaaseen on lisätty sellaista sisältöä, jota yleiskielisessä versiossa ei samassa tekstiyhteydessä ole. Leskelän ja Kulkki-Niemisen (2015: 100, 102) mukaan selittäminen voi auttaa säilyttämään informoiviin tekstilajeihin kuuluvan tarkkuuden.

Oppaissa kirjoittajan ja lukijan vuorovaikutus korostuu enemmän kuin monessa muussa tekstilajissa, joten se soveltuu kohteliaisuuden tutkimiseen hyvin. Oppaan viestinnällinen tehtävä on nimensä mukaisesti opastaa ja neuvoa lukijaa. Siksi siinä on paljon instruktivistista tekstityyppiä. On luultavaa, että selko-oppaassa ja yleiskielisessä oppaassa instruktivistista tekstityyppiä toteutetaan hiukan eri keinoin, vaikka tekstityyppejä ei ole selkokielessä tutkittu (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 23).

3.2 Aineiston rajaus

Aineiston analyysia varten olen poiminut selkokielisestä oppaasta kaikki suorat ja lähes kaikki epäsuorat puhuttelut ja niitä vastaavat tapaukset yleiskielisestä oppaasta, jotta voin tutkia selkomukauttamisen aiheuttamia muutoksia. *Selko- ja Yleisyrittäjässä* lukijaa puhutellaan suoraan verbin persoonapäätteellä, imperatiivilla, genetiivisubjektilla, *sinä*-pronominin taivutusmuodoilla ja possessiivisuffiksilla. Tutkittavat epäsuoran puhuttelun keinot puolestaan ovat NP-lausekkeet, nollapersoona, passiivi ja *-minen*-nominaalistus. Luvun 4 analyysissa ovat mukana *Selkoyrittäjän* suorat ja epäsuorat puhuttelut yleiskielisine vastineineen. Lisäksi olen poiminut kaikki yleiskielisen oppaan suorat puhuttelut mahdollistamaan suoran puhuttelun määrän vertailun. Luvun 5 analyysiin taas olen rajannut neljäsosan *Selkoyrittäjän* puhutteluista

yleiskielisine vastineineen, koska pienempi puhutteluiden määrä soveltuu paremmin kvalitatiiviseen analyysiin. Siten luvussa 4 tutkitaan yhteensä 566 suoraa ja 742 epäsuoraa puhuttelua *Selkoyrittäjistä*, kun taas luvussa 5 tarkasteltavia tapauksia on 143 ja 185. Kaavioon 1 olen koonnut *Selkoyrittäjän* suoran ja epäsuoran puhuttelun määrät.

Kaavio 1. Puhuttelun määrät *Selkoyrittäjässä*.

Jokainen puhuttelun esiintymä edustaa jotakin kolmesta modaalisesta lausetyypistä: deklaraatiivi-, imperatiivi- tai interrogatiivilause. Tämän olen ottanut huomioon aineiston kvalitatiivisessa analyysissä. Tärkeää on myös huomata, että yhden lauseen tai virkkeen sisälläkin voi olla useampia puhuttelurakenteita ja olen laskenut aineistooni jokaisen yksittäisen rakenteen. Havainnollistan tätä esimerkin 24 avulla.

24) Sen avulla **pystyt arvioimaan yrityksesi** tulevaisuuteen vaikuttavat asiat ja varautumaan niihin.
(S)

Esimerkki 24 on deklaraatiivilause, jossa lukijaan viitataan verbin persoonapäätteellä *-t* ja possessiivisuffiksilla *-si*. Virkkeessä lukijaa puhutellaan siis kaksi kertaa. Esimerkin kaltaiset ellipsit (*[pystyt] varautumaan*) olen jättänyt aineistosta pois, sillä niissä suora puhuttelu ei näy eksplisiittisesti, vaan toisteisuutta vältetään (ks. VISK § 1177). Aineiston luokittelutapaa voi pitää funktionaalisena, sillä sen lähtökohtana on, että modaalisisissa lausetyypeissä esiintyvillä kieliopillisilla aineksilla tehdään eri asioita, jotka ovat osittain vakiintuneita (ks. Halliday 1994 [1985]). Myös *Yleisyrittäjän* suoran puhuttelun tapaukset on luokiteltu samalla tavalla, jotta oppaiden suoran puhuttelun kokonaismäärän vertailu onnistuu luvussa 4. *Yleisyrittäjässä* voi nimittäin olla puhuttelua sellaisissa kohdissa, joissa *Selkoyrittäjässä* sitä ei ole tai jotka puuttuvat *Selkoyrittäjistä* kokonaan.

Seuraavaksi selvennän, millä perusteella olen valinnut tutkimani epäsuoran viittaamisen tavat. Olen tulkinut, että jokaisessa epäsuoran puhuttelun tapauksessa lukijaa voisi puhutella myös suoraan, mutta on valittu olla puhuttelematta. Tätä havainnollistavat esimerkit 25–28 parafraaseineen.

25) Lainaa **[nolla]** voi ottaa myös **tutuilta** tai **perheenjäseniltä**. (S)

25') Lainaa **voit ottaa** myös tutuiltasi tai perheenjäseniltäsi.

26) Lisäksi **yrittäjän pitää luopua** YEL- tai MYEL-vakuutuksesta ja ilmoittaa asiasta Verohallinnolle. (S)

26') Lisäksi **sinun pitää luopua** YEL- tai MYEL-vakuutuksesta ja ilmoittaa asiasta Verohallinnolle.

27) Starttirahaa **haetaan** TE-toimistolta. (S)

27') **Hae** starttirahaa TE-toimistolta.

28) Ne helpottavat laskutusta ja aineiston **siirtämistä** tilitoimistolle. (S)

28') Niiden avulla **[nollan]/sinun on helpompi** laskuttaa ja **siirtää** aineistoa tilitoimistolle.

Esimerkissä 25 nollapersoonan *[nolla]* voi ottaa voisi korvata lukijaan viittaavalla verbimuodolla *voit ottaa*. NP-lausekkeisiin *tutuilta* ja *perheenjäseniltä* voisi lisätä lukijaa puhuttelevat possessiivisuffiksit. Esimerkin 26 NP-lausekkeen muotoisen genetiivisubjektin *yrittäjän* voisi kohdistaa suoraan lukijalle *sinun*-genetiivisubjektilla. Esimerkin 27 passiivi *haetaan* taas muuntuisi vaikkapa imperatiiviksi *hae*. Esimerkin 28 nominaalistuksen *siirtämistä* voisi purkaa verbiksi esimerkiksi infinitiivirakenteen avulla: *sinun on helpompi siirtää*. Epäsuoria puhuttelekinoja on kiinnostavaa tutkia selkokielisessä oppaassa, koska niiden katsotaan luovan koheteliaisuutta (ks. luku 2), mutta kuitenkin esimerkiksi turhaa passiivin käyttöä suositellaan vältettävän selkokielen ohjeissa (ks. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 199–200). Lisäksi Laine (2014: 29, 64, 69) on havainnut, että jotkin epäsuorat viittaamisen tavat voivat heikentää selkotekstin ymmärrettävyyttä, joten epäsuora puhuttelu voi heikentää myös *Selkoyrittäjän* ymmärrettävyyttä.

Jätin pois aineistosta sellaiset tapaukset, joilla on korostetun yleistävä merkitys tai jotka eivät viittaa lukijaan lainkaan, kuten esimerkit 29 ja 30.

29) **Yleensä** uusi yritys aloittaa vuokratiloissa. (S)

30) Osa yrityksistä tekee sellaista työtä, josta **asiakas** voi saada kotitalousvähennyksen. Kotitalousvähennyksen **[nolla = asiakas] voi saada** vain, kun työn tehnyt yritys kuuluu ennakoperintärekisteriin. (S)

Esimerkissä 29 puhutaan siitä, miten tyypillisesti uudet yritykset aloittavat vuokratiloissa, mitä *yleensä*-adverbi kuvaa. Lisäksi *yrityksen* määrite *uusi* spesifioi NP-lausekkeen tiettyihin yrityksiin. Ei ole mahdollista yleistää virkettä koskemaan lukijaa (vrt. *Yleensä yrityksesi aloittaa vuokratiloissa*). Esimerkin 30 nollapersoonaa *[nolla] voi saada* viittaa yritysten asiakkaisiin, ei lukijaan. Esimerkit 29–30 havainnollistavat sitä, että lukijaan viittaavien rakenteiden tulkitseminen ei aina ole yksiselitteistä. Siksi on hyvä tiedostaa, että joitain tapauksia on voinut jäädä minulta huomaamatta. On hyvä huomata myös se, että toisinaan mukauttaminen aiheuttaa vain pieniä muutoksia puhutteluissa, jolloin tulkitsen puhuttelurakenteen pysyneen samana. Jos esimerkiksi yleiskielisen oppaan NP-lauseke *aloittava yrittäjä* olisi muuttunut *yrittäjäksi* selkokielisessä oppaassa, tulkitsisin puhuttelun pysyneen samana, sillä molemmat ovat lukijaan viittaavia yleistäviä NP-lausekkeita.

Aineiston ulkopuolelle olen rajannut myös *Yleisyrittäjän* mainokset, koska niitä ei *Selkoyrittäjässä* ole lainkaan, ja molempien oppaiden yrityssanastot. Sanastot olen jättänyt pois, sillä niissä määritellään oppaissa käytettäviä käsitteitä varsinaisen leipätekstin ulkopuolella ja niitä voisi pitää eräänlaisena liitteenä. Nominaalistuksista aineistossani on vain *-minen*-nominaalistukset. Muut nominaalistusten johdostyypit olen rajannut aineiston ulkopuolelle (esim. *hinnoittelu*), koska niitä voi olla vaikeaa tulkita lukijaan viittaaviksi ja koska aineisto olisi muuten kasvanut turhan suureksi. Myöskään kaikkia *Yleisyrittäjän* epäsuoran puhuttelun tapauksia ei ollut tarkoituksenmukaista poimia erikseen, koska niitä on paljon. Siksi mukana ovat vain ne *Yleisyrittäjän* epäsuorat puhuttelut, joille löytyy vastine selko-oppaasta.

3.3 Menetelmä

Hyödynnän vertailevan tekstianalyysin keinoja. Fennististä tutkimusta vertailevan tekstianalyysin avulla ovat tehneet myös esimerkiksi Uotila (2012, ks. luku 1.2) vertaillen selko- ja yleiskielisiä esitteitä sekä Juvonen (2017) tarkastellessaan asiakaskirjeiden uusia ja vanhoja versioita. Vertaan selkokielistä opasta yleiskieliseen oppaaseen ja selkokielistä opasta muihin selkotekstilajeihin. Tässä näkyy ajatus kahden tason mukauttamisesta, jossa yleiskieli mukautetaan selkokieleksi ja tekstilaji selkotekstilajiksi (ks. luku 1.1). Vertailun avulla saan selville, miten selkokielineen opas eroaa yleiskielisestä oppaasta ja muista selkotekstilajeista.

Tarkoitukseni ei ole kuitenkaan osoittaa puutteita *Selkoyrittäjässä*; esimerkiksi yksittäinen kasvoja uhkaava ilmaus ei tee koko oppaasta ”epäkohteliasta”, vaan kokonaisuus ratkaisee.

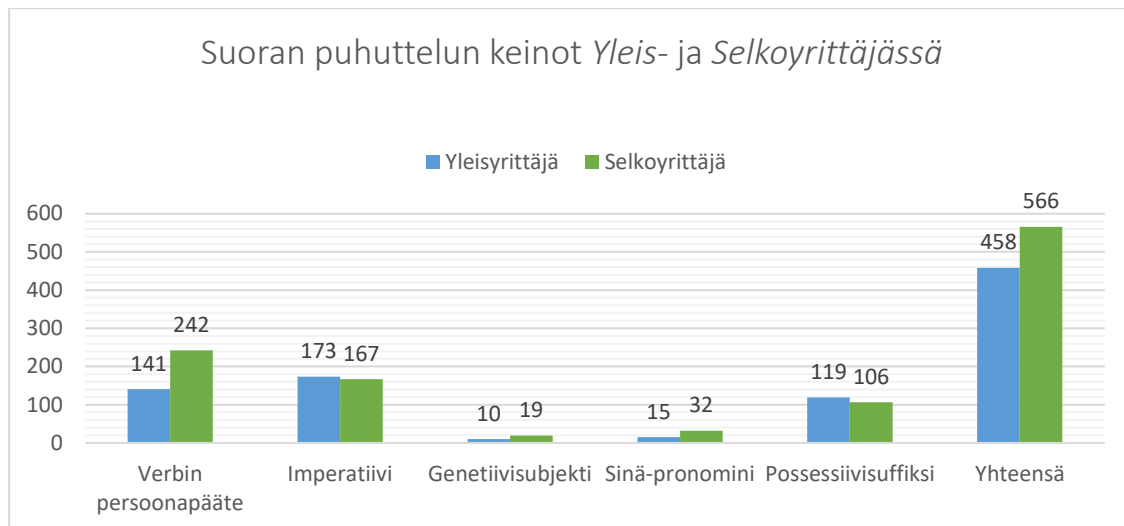
Luvussa 4 esittelen kvantitatiivista analyysia aineistosta. Tavoitteena on kuvata *Yleisyrittäjään* vertaillen, miten yleistä lukijan puhuttelu on *Selkoyrittäjässä*, kuinka paljon erilaisia puhuttelukeinoja siinä esiintyy ja minkälaisia muutoksia mukauttaminen on aiheuttanut. Luku 4 sisältää jonkin verran myös kvalitatiivista analyysia. Lähestyn neljäsosaa puhuttelurakenteista kvalitatiivisesti luvussa 5, jossa analyysi perustuu Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) kohteliaisuusteoriaan ja kasvojen käsitteeseen. Tutkin selko-oppaan puhuttelua tekstiyhteydessään siitä näkökulmasta, uhkaako se lukijan negatiivisia tai positiivisia kasvoja ja onko siinä etä- tai lähikohteliaisuuden strategioita. Kohteliaisuusteorian tukena ovat SF-teorian (Halliday 1994 [1985]) näkemykset kielellisten valintojen merkityksestä vuorovaikutuksen rakentumisessa. Erilaiset tavat puhutella lukijaa luovat *Selkoyrittäjään* erilaisia merkityksiä, joista esimerkiksi modaaliset ainekset kielivät. Tarkastelen siis tekstiin konstruoidun lukijan ja kirjoittajan suhdetta (vrt. Virtanen, Rahtu & Shore 2018: 16–17).

4 Yleiskuva selko- ja yleiskielisen oppaan puhuttelukeinoista

Tässä analyysiluvussa rakennan yleiskuvaa siitä, millä kieliopillisilla keinoilla *Selkoyrittäjän* lukijaa puhutellaan suoraan ja epäsuorasti, ja vertaan puhuttelun keinoja *Yleisyrittäjän* keinoihin. Tarkastelun kohteena ovat myös selkomukauttamisen aiheuttamat kielelliset muutokset, joiden syihin ja vaikutuksiin syvennyn myöhemmin luvussa 5. Luvun analyysi perustuu kaikkiin *Selkoyrittäjän* puhutteluihin (ks. luku 3.2). Luvussa 4.1 esittelen, miten lukijaa puhutellaan suoraan, ja luvussa 4.2 syvennyn epäsuoran puhuttelun keinoihin.

4.1 Suora puhuttelu

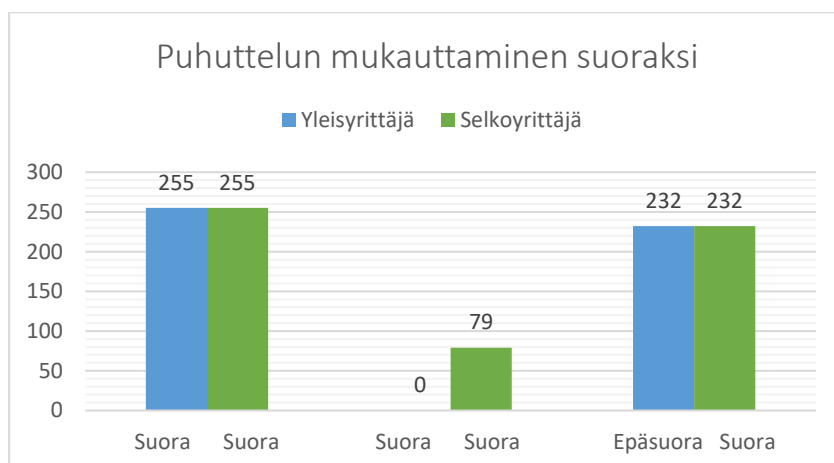
Selkoyrittäjässä ja *Yleisyrittäjässä* lukijaa puhutellaan suoraan verbin yksikön toisen persoonan persoonapäätteellä, imperatiivilla, genetiivisubjektilla, *sinä*-pronominin taivutusmuodoilla ja possessiivisuffiksilla. Puhuttelut esiintyvät deklaraatiivi-, imperatiivi- tai interrogatiivilauseissa. Esitän kokonaismäärät kaikista oppaiden suoran puhuttelun keinoista kaaviossa 2.

Kaavio 2. Suoran puhuttelun keinot *Yleis-* ja *Selkoyrittäjässä*.

Yleisyrittäjässä lukijaa puhutellaan suoraan yhteensä 458 kertaa ja *Selkoyrittäjässä* 566 kertaa. Siten selko-oppaassa on yli sata suoraan puhuttelua enemmän kuin yleiskielisessä versiossaan, vaikka siinä on 14 691 sanetta vähemmän (ks. Taulukko 1, s. 23). *Selkoyrittäjässä* 36 sanetta tuhannesta ja *Yleisyrittäjässä* 15 sanetta tuhannesta puhuttelee lukijaa suoraan.

Siinä kun kaavio 2 vertailee oppaiden puhuttelujen kokonaismääriä, kaavio 3 havainnollistaa, kuinka paljon *Yleisyrittäjän* epäsuoria puhutteluita on mukautettu suoriksi *Selkoyrittäjässä*.

Kaavio 3. Puhuttelun mukauttaminen suoraksi.

Noin puolessa selko-oppaan suoran puhuttelun keinoista lukijaa on puhuteltu suoraan myös alkuperäisessä tekstissä. *Selkoyrittäjään* on myös lisätty 79 lukijaa suoraan puhuttelevaa rakenetta, joille ei löydy vastinetta *Yleisyrittäjästä*. Yleiskielisessä versiossa on lisäksi 232

epäsuorasti lukijaa puhuttelevaa ilmausta, jotka on muutettu suoraksi puhutteluksi selkokieli-
seen oppaaseen. Tämä tarkoittaa sitä, että alkuperäisessä oppaassa on ollut NP-lausekkeita, nol-
lapersoonia, passiiveja ja nominaalistuksia sellaisissa kohdissa, jotka vastaavat *Selkoyrittäjän*
suoraa puhuttelu. Joskus suoraksi puhutteluksi on vaihdettu myös yleiskielisen oppaan ilmaus,
joka ei viittaa lukijaan lainkaan. Aineistossa on siis tyypillistä, että inkongruentti epäsuora pu-
huttelukeino on vaihdettu kongruentiksi suoraksi puhutteluksi.

Seuraavaksi käsittelen vuoron perään *Selkoyrittäjän* verbin persoonapäätteitä, im-
peratiiveja, possessiivisuffikseja, *sinä*-pronominin taivutusmuotoja ja *sinun*-genetiivisubjek-
teja. Suoran puhuttelun keinoissa suurin ero on verbin persoonapäätteen määrässä. *Selkoyrittä-
jässä* lukijaa puhutellaan verbin persoonapäätteellä 242 kertaa, mutta *Yleisyrittäjässä* vain 141
kertaa. Verbin persoonapäätte esiintyy joko deklaratiiivilauseessa (esimerkki 31b) tai interroga-
tiiivilauseessa (esimerkit 32a–b).

31a) Liiketoimintasuunnitelmaa **tarvitaan** myös, kun **haetaan** starttirahaa TE-toimistosta, yritystu-
kia ELY-keskuksesta tai lainarahoitusta. (Y)

31b) **Tarvitset** suunnitelmaa, jos **haet** starttirahaa, yritystukia tai lainaa. (S)

32a) **Ostatko** tuotteet alihankkijalta? (Y)

32b) **Ostatko** tuotteet alihankkijalta? (S)

Esimerkeissä 31a–b passiivit *tarvitaan* ja *haetaan* ovat muuttuneet puhuttelevaksi persoona-
päätteeksi *-t*: *tarvitset* ja *haet* selkokielisessä versiossa. Selkokielen ohjeiden mukaan passiivia
voi käyttää vain silloin, jos tekijää ei tiedetä tai tekijä ei ole oleellinen (Leskelä & Kulkki-
Nieminen 2015: 200), joten muutos on odotuksenmukainen. Virkkusen (2015: 71) mukaan suo-
raksi puhutteluksi mukauttaminen muuntaa tekstin näkökulman lukijakeskeiseksi, ja esimer-
kissä 31b suoran puhuttelun tehtävä onkin kohdentaa tekstiä lukijalle (vrt. luku 2). Myös esi-
merkkin 32a–b interrogatiivilauseissa *Ostatko tuotteet alihankkijalta?* on lukijaan viittaava
persoonapäätte *-t*. Mukauttaminen ei ole muuttanut esimerkkien puhuttelukeinoa. On kiinnosta-
vaa, että oppaat eroavat toisistaan kaikkein eniten juuri verbin persoonapäätteen määrän osalta,
kun taas muita kieliopillisia keinoja on suurin piirtein sama määrä. Ero voi mahdollisesti kieliä
siitä, että selko-oppaassa verbin persoonapäätettä käytetään puhuttelussa monipuolisemmissa
tehtävissä kuin yleiskielisessä versiossa (ks. luku 5).

On kiintoisaa, että joitakin *Yleisyrittäjän* suoran puhuttelun keinoja on vaihdettu
toisiksi suoran puhuttelun keinoiksi *Selkoyrittäjässä*, kuten esimerkeissä 33a–b ja 34a–b.

33a) Noudata kuluttajansuojalain ja perintälain määräyksiä **laskuttaessasi** ja **periessäsi** kuluttajilta saataviasi. (Y)

33b) Noudata lain määräyksiä, kun **laskutat** ja **perit** saatavia. (S)

34a) **Sinulla on mahdollisuus ansaita** enemmän kuin palkkatyössä toisen palveluksessa. (Y)

34b) **Voit ansaita** enemmän kuin palkkatyössä toisen palveluksessa. (S)

Esimerkissä 33a lukijaan viitataan suoraan possessiivisuffiksilla *-si*, joka yhdistyy E-infinitiivin inessiiviin: *laskuttaessasi ja periessäsi*. Sen sijaan selkokielisessä versiossa infinitiivi on purettu erilliseen lauseeseen verbin persoonapääätteeksi: *laskutat ja perit*. Infinitiivejä onkin syytä välttää selkokielessä (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 200). Esimerkkien 33a ja 33b merkitys pysyy käytännössä samana, mutta muoto muuttuu yksinkertaisemmaksi. Esimerkin 34a *sinä*-pronominin adessiivimuoto ja pitkä dynaamista modaalisuutta edustava NP-lauseke *mahdollisuus ansaita enemmän kuin palkkatyössä toisen palveluksessa* on korvattu selko-oppaassa persoonapäätteellä *-t*, joka on kiinnittynyt modaaliverbiin *voida*. Esimerkissä 34a–b kompleksinen lauseke on yksinkertaistettu, mikä on Kulkki-Niemisen (2010: 192–193, 202) mukaan tyyppillistä myös selkouutisissa. Puhuttelurakenteen yksinkertaistaminen mahdollistaa alkupe-
räisen tekstin dynaamisen modaalisuuden säilyttämisen ja toteuttamisen selkokieleen sopivalla tavalla.

Yleisyrittäjän yleisin (173) ja *Selkoyrittäjän* toiseksi yleisin (167) tapa puhutella on yksikön toisen persoonan imperatiivimuoto. Sekä esimerkissä 35a että 35b lukijaa puhutellaan imperatiivilla, mutta esimerkeissä 36a–b epäsuora puhuttelu on muuttunut suoraksi.

35a) **Vertaile** useamman perimistoimiston palveluja ja hintoja. (Y)

35b) **Vertaile** perintätoimistojen palveluita ja hintoja ennen kuin valitset. (S)

36a) Ennen yrittäjäksi ryhtymistä **[nollan] on syytä punnita** eri vaihtoehtoja ja pohtia omaa soveltuvuuttaan yrittäjyyteen. (Y)

36b) **Mieti** ennen yrityksen perustamista, sovellutko yrittäjäksi. (S)

Esimerkkien 35a–b yksikön toisen persoonan imperatiivi *vertaile* ohjailee lukijaa. Voi ajatella, että imperatiivi on yleinen molemmissa oppaissa, koska niissä lukijaa ohjataan ja neuvotaan paljon instruktiivisella tekstityypillä. Esimerkissä 36a taas on nesessiivirakenne ja nollaper-soona *[nollan] on syytä punnita*, jotka on esimerkissä 36b vaihdettu imperatiiviksi *mieti*.

Esimerkeissä imperatiivilla on suunnilleen sama merkitys kuin *on syytä* -modaalirakenteella, joten se ei ole käskevä vaan kehottava. Molemmat esimerkit edustavat siten samaa modaalisuuden lajia, praktista välttämättömyyttä. Nollapersoonaa pidetään selkolukijoille vaikeana (Leskelä 2019: 123), joten ei ole ihme, että siitä on muuntunut lukijaa suoraan puhutteleva rakenne.

Toisin kuin aineistostani käy ilmi, selkoesitteitä tutkineet Uotila (2012: 59, 61) ja Laine (2014: 22) havaitsivat, että imperatiivi ei ole läheskään yhtä yleinen selkokielessä kuin yleiskielessä. Siten selko-oppaat ja -esitteet voivat havaintojeni perusteella erota toisistaan imperatiivin käytön osalta. Imperatiivien suuri määrä aineiston oppaissa voi johtua siitä, että imperatiivi sopii oppaiden tekstilajiin hyvin. Leskelän ja Kulkki-Niemisen (2015: 129) mukaan selkokielessä ei ole usein syytä välttää imperatiivia, koska se on yksinkertaisin keino ilmaista velvoittavuutta. Luvussa 5 kuitenkin selvennän, milloin imperatiivi kannattaa korvata jollain muulla rakenteella.

Verbin persoonapäätteen ja imperatiivin jälkeen yleisin tapa viitata lukijaan on molemmissa oppaissa possessiivisuffiksi (Y: 119, S: 106). Esimerkissä 37b on lisätty suoraan puhuttelevia possessiivisuffikseja erittelevään tekstityyppiin.

37a) Niin sanottu kevytyrittäjäys on työn tekemisen muoto, jossa **henkilö hankkii** itse **työnsä** ja **määrittelee sille** hinnan. (Y)

37b) Kevytyrittäjäys tarkoittaa, että **hankit** itse **omat työsi** ja **määräät työillesi** hinnan. (S)

Yleiskielisen version subjektina on *henkilö*, johon viitataan yksikön kolmannen persoonan possessiivisuffiksilla *-nsä*. Selko-oppaassa puolestaan subjektiksi on vaihdettu implisiittinen *sinä*, johon viittaavat lausekkeiden *omat työsi* ja *työillesi* possessiivisuffiksit. Esimerkki havainnollistaa sitä, että yhden puhuttelukeinon vaihtaminen voi vaikuttaa tekstin muihinkin keinoihin. Jotta lukijaan viittaava possessiivisuffiksi olisi mahdollinen, on myös *henkilö*-NP-lauseke pitänyt muuttaa suoraksi puhutteluksi.

Possessiivisuffikseja esiintyy oppaissa paljon, mutta *sinä*-persoonapronominin taivutusmuotoja vain vähän. *Selkoyrittäjässä* on 32 yksikön toisen persoonan pronominin taivutusmuotoa, kun ulkopuolelle on rajattu genetiivisubjektit ja -määritteet. *Sinä*-pronominin taivutusmuodot aineistossa ovat partitiivi (4), elatiivi (4), ablatiivi (4), illatiivi (1), genetiivi (akusatiivi) (1), adessiivi (14), allatiivi (4). Omistuslause on yleisin taivutetun *sinä*-pronominin esiintymisympäristö, kuten myös Tolvasen (2016: 18) tutkimuksessa. Esimerkissä 38b alkupe-
räisen oppaan epäsuora puhuttelu on mukautettu *sinä*-pronominin taivutusmuodoksi.

38a) Pelkän liiketoiminnan ostaminen on yleensä turvallisempi vaihtoehto kuin koko yrityksen ostaminen, koska silloin yrityksen vanhat vastuut ja velat eivät siirry **uudelle omistajalle**. (Y)

38b) Jos ostat pelkän liiketoiminnan, yrityksen vanhat velat eivät siirry **sinulle**. (S)

Selko-oppaassa tekstin näkökulma on siirretty selvästi lukijaan (vrt. Leskelä & Kulkki-Niemi 2015: 199), koska yleiskielisen version yleistävä NP-lauseke *uudelle omistajalle* on muuttunut lukijaa suoraan puhuttelevaksi *sinä*-pronominin allatiiviksi. Esimerkissä 38b lukijaa puhutellaan suoraan myös verbin persoonapääätteellä (*ostat*), mutta esimerkissä 38a ei lainkaan.

Harvinaisin keino puhutella lukijaa suoraan on nesessiivirakenteessa viihtyvä genetiivisubjekti *sinun*, joka esiintyy *Selkoyrittäjässä* 19 ja *Yleisyrittäjässä* 10 kertaa. Genetiivisubjektien harvinaisuutta myös selkokielellisessä oppaassa voi osaltaan selittää se, että genetiivisubjektit ovat usein implisiittisiä nesessiivirakenteissa (VISK § 1565). Esimerkeissä 39a–b nesessiivirakenteessa esiintyvä nollapersoona on muuttunut suoraksi puhutteluksi.

39a) Yritystoimintaa aloitettaessa **[nollan] on otettava** lakisääteinen YEL-vakuutus. (Y)

39b) Kun aloitat yritystoimintaa, **sinun täytyy ottaa** lakisääteinen eläkevakuutus eli YEL-vakuutus. (S)

Molemmissa esimerkeissä on direktiivi, joka velvoittaa lukijaa tekemään jotakin. Esimerkissä 39a direktiivi *on otettava* kohdistetaan nollapersoonaan, kun taas selkoversiossa lukijaa puhutellaan suoraan genetiivisubjektilla: *sinun täytyy ottaa*. Yleiskielisen oppaan velvoittavuus on kätkeymättä, sillä lukijaan ei viitata suoraan. Puhuttelukeinon lisäksi esimerkeissä muuttuu nesessiivirakenne: *on tehtävä* -rakenteesta tulee *täytyä*-modaaliverbi. Molemmat nesessiivirakenteet edustavat deonttista modaalisuutta, joten muutos ei koske niinkään merkitystä vaan muotoa; *täytyä* on tutumpi ja yksinkertaisempi kuin *on tehtävä*, jota käytetään paljon virkakielessä. Voi ajatella, että esimerkin *täytyä* sopii selkokielelle paremmin, sillä Laineen (2014: 55) mukaan *on tehtävä* -verbikonstruktio voi jättää selkoesitteissä velvoitettavan epäselväksi. Selkokielessä suositaankin mieluummin yksinkertaisempia, kongruentteja rakenteita (Kulkki-Niemi 2010: 76).

Esimerkeissä 40a–b imperatiivi on muutettu genetiivisubjektin sisältäväksi nesessiivirakenteeksi.

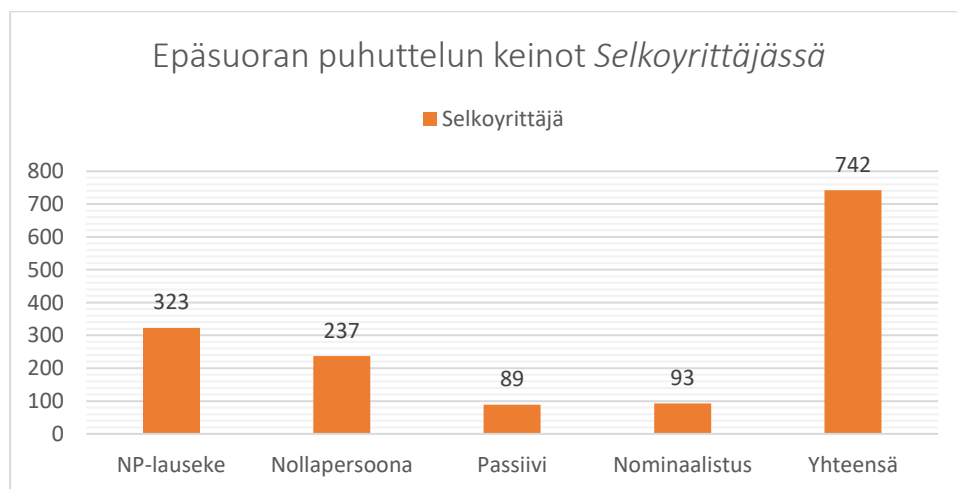
40a) **Pohdi**, voisivatko tuotteesi menestyä markkinoilla, ja millä markkinoilla? (Y)

40b) **Sinun kannattaa miettiä**, voiko tuotteesi menestyä. (S)

Yleiskielisen oppaan ohje (*pohdi*) on muutettu suositukseksi (*sinun kannattaa miettiä*) selkokielen versioon. Esimerkkien imperatiivilla ja nesessiivirakenteella on kuitenkin lähes sama merkitys, koska molemmat edustavat praktista välttämättömyyttä. Toisaalta modaaliverbi *kannattaa* tekee kirjoittajan ja tämän näkökulman näkyvämmäksi tekstiin (ks. VISK § 1668). Esi-merkit havainnollistavat sitä, että joskus mukautetut puhuttelun keinot saattavat vaihdella ilman näkyvää syytä.

4.2 Epäsuora puhuttelu

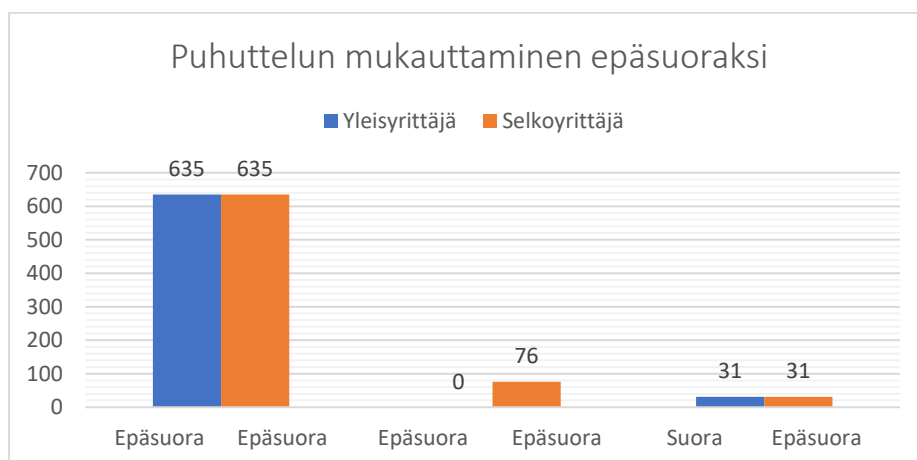
Epäsuorien puhuttelukeinojen tutkiminen on erityisen kiinnostavaa selkokielisessä tekstissä, koska selkokielen ohjeissa kehoitetaan suosimaan lukijan suoraa puhuttelua ja välttämään nollapersoonaa, passiivia ja nominaalistuksia (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 199–200; Leskelä 2019: 117, 123). Ohjeiden perusteella voisi olettaa, että nämä rakenteet ovat harvinaisia selkokielessä. Näin ei kuitenkaan aineistossani ole. Olen koonnut kaavioon 4 *Selkoyrittäjän* epäsuorat puhuttelut. Kaavio on vain suuntaa antava, sillä joidenkin ilmausten tulkitseminen lukijaan viittaaviksi ei ole yksiselitteistä.

Kaavio 4. Epäsuoran puhuttelun keinot *Selkoyrittäjässä*.

Selkoyrittäjässä viitataan lukijaan suoraan 566 kertaa, mutta epäsuorasti jopa 742 kertaa. *Selkoyrittäjän* yleisin epäsuoran viittaamisen keino on yleistävä NP-lauseke, mikä ei ole yllätys, sillä yleistävä NP-lauseke mahdollistaa selkokielen suosiman subjekti+predikaatti-rakenteen (Kulkki-Nieminen 2010: 144, 227). Myös nollapersoonaa on paljon, kun taas passiiveja ja nominaalistuksia paljon vähemmän. Passiiveja ja nominaalistuksia on kuitenkin yllättävän paljon verrattuna siihen, mitä yleisissä selkokirjoitusohjeissa sanotaan niistä.

Kaavio 5 havainnollistaa, kuinka paljon *Yleisyrittäjän* puhutteluita on mukautettu epäsuoriksi *Selkoyrittäjässä*.

Kaavio 5. Puhuttelun mukauttaminen epäsuoraksi.

Yleis- ja *Selkoyrittäjässä* on 635:ssä toisiaan vastaavassa kohdassa epäsuoraa puhuttelua. Selkokieliiseen oppaaseen on myös lisätty 76 lukijaa epäsuorasti puhuttelevaa rakennetta, joita ei ole alkuperäisessä versiossa lainkaan. Epäsuorat (ja luvun 5.1 suorat) puhuttelut, joille ei löydy vastinetta *Yleisyrittäjästä*, kertovat siitä, että joskus *Selkoyrittäjässä* on ollut tarpeen lisätä tietoa tai muotoilla sama asia eri tavalla (ks. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 36). On kuitenkin kiinnostavaa, että selko-oppaassa on epäsuoraa puhuttelua 31 sellaisessa tapauksessa, joissa alkuperäisessä versiossa on puhuteltu lukijaa suoraan.

Seuraavaksi esittelen esimerkkejä *Selkoyrittäjän* epäsuorista puhutteluista: yleistävistä NP-lausekkeista, nollapersoonista, passiiveista ja nominaalistuksista. *Selkoyrittäjässä* on 323 NP-lauseketta, joiden voi ajatella viittaavan lukijaan. Esimerkeissä 41a–b passiivi on muuttunut yleistäväksi NP-lausekkeeksi.

41a) Ennakkoperintärekisteriin **ilmoittaudutaan** samalla lomakkeella, jolla tehdään perustamismöitus kaupparekisteriin. (Y)

41b) **Yritys** tekee ilmoituksen ennakkoperintärekisteriin samalla kuin kaupparekisteriin. (S)

Yleisyrittäjässä on direktiivinä passiivi *ilmoittaudutaan*, kun taas *Selkoyrittäjän* subjektina on yleistävä NP-lauseke *yritys*. NP-lauseke *yrityksen* merkitys lähestyy geneerisen passiivin merkitystä, koska sillä viitataan yleisesti yritysten luokkaan (ks. VISK § 1407). Lausekkeeseen voisi liittää lukijaa puhuttelevan possessiivisuffiksin, mutta sitä ei ole tehty. Muutos passiivista NP-lausekkeeksi kuitenkin mahdollistaa Kulkki-Niemisen (2010: 144) mainitseman subjekti-

predikaatti-rakenteen, joka selkolukijoiden on helppo hahmottaa (vrt. myös Selkomittari 2018: 12).

Nollapersoonana on toiseksi yleisin (237) keino viitata lukijaan epäsuorasti *Selkoyrittäjässä*, vaikka voisi luulla, että epäsuoria keinoja olisi muutettu runsaammin NP-lausekkeiksi, koska NP-lausekkeilla lauseen voi rakentaa subjektin ja predikaatin varaan. Nollapersoonia taas Leskelä (2019: 122–123) suosittelee vain, jos NP-lauseke tuntuu luonnottomalta, kun joutuu viittaamaan lukijaan epäsuorasti. Esimerkeissä 42–43b jokin *Yleisyrittäjän* epäsuoran viittauksen keino on muutettu nollapersoonaksi.

42a) Sitä ennen **tehdään** yrityksen perustamisasiakirjat. (Y)

42b) Sitä ennen **[nollan] täytyy tehdä** yrityksen perustamisasiakirjat. (S)

43a) Siksi **yrittäjän tulee ymmärtää** yrityksen taloudenpidosta edes perusasiat. (Y)

43b) Perusasiat talousasioista **[nollan] on** kuitenkin **hyvä ymmärtää** itsekkin. (S)

Esimerkin 42a passiivista *tehdään* on tehty nollapersoonana *[nollan] täytyy tehdä* selkokielisessä oppaassa. Sekä passiivia että nollapersoonaa kuitenkin pidetään selkolukijoille vaikeina rakenteina (Leskelä 2019: 122–123). Esimerkissä 42b on mahdollisesti päädytty nollapersoonaan sen takia, että passiivilla ei saisi velvoittaa lukijaa (vrt. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 200). Esimerkissä 43a taas yleistävä NP-lauseke *yrittäjän* on muutettu nollapersoonaksi. Molemmilla esimerkeillä on lukijaa velvoittava nesessiivirakenne, yleiskielisessä oppaassa deonttinen *yrittäjän tulee ymmärtää* ja selko-oppaassa praktista välttämättömyyttä edustava *[nollan] on kuitenkin hyvä ymmärtää*. On kiinnostavaa, että helpompi subjekti+predikaatti-rakenteen mahdollistava NP-lauseke on vaihdettu vaikeammaksi nollapersoonaksi, vaikka alkuperäinen rakenne olisi toiminut hyvin (vrt. esimerkit 41a–b).

Selkoyrittäjässä on 89 lukijaan viittaavaa passiivia, jotka voisi korvata jollakin suoran puhuttelun keinolla ja jotka toimivat toisinaan lukijaa ohjailevina direktiiveinä. Esimerkeissä 44a–b suora eli kongruentti puhuttelukeino on vaihtunut epäsuoraksi.

44a) Voimavarat:

- Miten **hankit** toimitilat? (Y)

44b) Voimavarat:

- Voimavarat: **Tarvitaanko** toimitilat? (S)

Alkuperäisessä tekstissä puhutellaan lukijaa suoraan verbin persoonapääätteellä *hankit*. Suora puhuttelu on vaihdettu selkokielisessä versiossa lukijaan epäsuorasti viittaavaksi passiiviksi *tarvitaanko*. Muutos on kiinnostava, sillä helpompi ja yksinkertaisempi keino on muutettu passiiviksi, jota selkokielen ohjeet eivät esimerkin kaltaisessa tekstiyhteydessä hyväksy (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 200). *Selkoyrittäjässä* onkin käytetty lukijaan viittaavaa passiivia huomiota herättävän paljon, vaikka yleisten selkokirjoitusohjeiden mukaan ”Tekstissä käytetään passiivia vain silloin, kun tekijä ei ole tiedossa tai tekijällä ei ole merkitystä (talo on rakennettu 1920-luvulla)” (mp.). *Selkoyrittäjän* runsas puhuttelevan passiivin käyttö eroaa Uotilan (2012: 35) havainnoista, joiden mukaan passiivilla viitataan lukijaan vain yleiskielisissä esitteissä.

Selkokirjoitusohjeet eivät suosi myöskään nominaalistuksia, mutta silti *Selkoyrittäjässä* on 93 lukijaan viittaavaa *-minen*-nominaalistusta. Esimerkeissä 45a–b epäsuora puhutelu keino on muutettu nominaalistukseksi.

45a) Meille [nollan] kannattaa tulla myös **ennen kuin [nolla] hakee starttirahaa**. (Y)

45b) Myös **ennen starttirahan hakemista** [nollan] kannattaa käydä uusyrityskeskuksessa. (S)

Selkokielessä ei suositella nollapersoonaa eikä nominaalistuksia, mutta on mielenkiintoista, että esimerkeissä nollapersoonaa (*ennen kuin [nolla] hakee*) on muuttunut juuri nominaalistukseksi (*ennen starttirahan hakemista*) eikä vaikkapa NP-lausekkeeksi. Muutos nollapersoonasta NP-lausekkeeksi tukisi tekstin ymmärtämistä paremmin kuin nominaalistus, koska se mahdollistaisi subjekti+predikaatti-rakenteen (ks. Kulkki-Nieminen 2010: 144, 227).

Aiemmista tutkimustuloksista ja selkokielen ohjeista huolimatta *Selkoyrittäjässä* on suuri määrä nominaalistuksia, jotka viittaavat lukijaan. Kulkki-Nieminen (2010: 209, 222–223) on havainnut, että selkokielessä kieliopilliset metaforat puretaan usein kongruenteiksi vastineiksen, mikä muokkaa selkokieltä lähemmäs puhekieltä. Myös omassa aineistossani nominaalistuksia puretaan kongruenteiksi rakenteiksi, mutta siihen on silti jäänyt monia lukijaan viittaavia nominaalistuksia. Havaintoni eroavat myös Nummen (2013: 47) tutkimustuloksista, joiden mukaan *-minen*-nominaalistuksia ei esiinny selkokielisissä uutisissa lainkaan. Substantiivimuotoiset nominaalistukset voivat tehdä tekstistä vaikeasti luettavan ja ovat usein merkki abstraktista kielestä, jossa lukija joutuu arvailemaan, keneen tekeminen kohdistuu. Siksi lukija saattaa kokea, että tekstiä ei ole tarkoitettu hänelle. (Karvonen 1991: 151–154; Hiidenmaa 2001: 55; Leskelä 2019: 34–35.) Aineiston perusteella näyttää kuitenkin siltä, että toisinaan myös nominaalistuksilla on paikkansa selkokielessä. Seuraavan luvun alussa käsittelen

Selkoyrittäjistä löytyneitä puhutteluja, joita ei voine selittää kohteliaisuuden avulla vaan joiden merkitykset vaikuttavat neutraaleilta.

5 Neutraali, uhkaava ja kohtelias puhuttelu

Lukijan puhuttelu ja puhuttelematta jättäminen ovat kirjoittajan valintoja, jotka SF-teorian (Halliday 1994 [1985]) mukaan luovat tekstiin erilaisia merkityksiä (ks. luku 2). Tässä työssä korostuvat kielen interpersonaaliset merkitykset, jotka rakentavat vuorovaikutusta kirjoittajan ja lukijan välille. Kirjoittajan tekemiä kielellisiä valintoja tulkitsemme kasvojen käsitteen avulla. Minkälaiset ilmaukset ovat uhka lukijan negatiivisille tai positiivisille kasvoille? Minkälaisessa puhuttelussa hyödynnetään etä- tai lähikohteliaisuuden strategioita? Vaikka luvun jaottelu perustuu negatiivisiin ja positiivisiin kasvoin, kasvot eivät ole tarkkarajaiset, vaan jotkut ilmaukset voivat suojella ja uhata niitä samaan aikaan (Brown & Levinson 1987 [1978]: 67).

Kaikkia *Selkoyrittäjän* ilmauksia ei voi kuitenkaan tulkita kohteliaisuuden kautta. Nämä ilmaukset tulkitsemme neutraaleiksi tai tekstilajille tyypillisiksi tavoiksi puhutella lukijaa (vrt. Watts 2003; Tanner 2012). Alaluvussa 5.1 käsittelemme puhutteluja, joissa ei ole kyse kohteliaisuudesta, vaan niiden käyttöä selittävät muut tekijät. Alaluvussa 5.2 selvitämme, minkälaisia lukijan negatiivisia tai positiivisia kasvoja uhkaavia ilmauksia *Selkoyrittäjässä* on. Luvussa 5.3 käsittelemme etäkohteliaisuutta edustavia ilmauksia ja luvussa 5.4 lähikohteliaisuutta edustavia.

5.1 Neutraali puhuttelu

Aineistossa suora strategia näyttäytyy toisinaan neutraalina tai tekstilajille tyypillisenä puhuttelukeinona. Myös konventionaalisesti epäsuorat puhuttelukeinot vaikuttavat joskus neutraaleilta ratkaisuilta, koska vaikka niiden tilalle valitsisi suoran puhuttelun, lukijan negatiiviset ja positiiviset kasvot olisivat turvassa. Näissä tapauksissa en tulkitse, että puhuttelu uhkaa tai suojelee lukijan negatiivisia tai positiivisia kasvoja. Tällöin ei välttämättä ole kyse kohteliaisuudesta, vaan tietty ilmaus pitää yllä lukumotivaatiota, mahdollistaa tiiviin ja yksinkertaisen ilmaisen tai on tekstilajille tyypillinen puhuttelukeino.

5.1.1 Lukumotivaation ylläpitäminen

Selkokielessä lukijan motivoiminen on tärkeää (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 121). Lukumotivaatiota voi pitää yllä esimerkin 46b osoittamalla tavalla.

46a) A. Rahoituslaskelma

Rahoituslaskelmalla selvitetään rahan tarve ja **mistä rahaa saadaan**. Rahan tarpeissa luetellaan ne investoinnit ja hankinnat, jotka täytyy tehdä, yritystoiminnan käynnistymiseksi. Näitä ovat muun muassa alkuvarasto, – –. (Y)

46b) a. Rahoituslaskelma: **Rahoituslaskelma kertoo, paljonko rahaa tarvitset alussa**. Kuinka paljon rahaa täytyy olla, että yritys voi aloittaa?

Mieti esimerkiksi

- koneet – –. (S)

Esimerkissä 46a on viitattu lukijaan passiivilla *saadaan*, mutta esimerkissä 46b passiivi on vaihdettu lukijaa suoraan puhuttelevaksi verbin persoonapäätteeksi *tarvitset*. Selko-oppaassa pidetään lukijan mielenkiintoa yllä, sillä siinä huomioidaan lukijan näkökulman. Lukijaa ei ohjailla, vaan puhuttelu esiintyy erittelevässä tekstityypissä kysyvässä sivulauseessa. Esimerkin puhuttelu näyttäytyy neutraalina, sillä se ei uhkaa tai vahvista lukijan kasvoja ja siinä selitetään *rahoituslaskelma*-käsitteen merkitys. Käsite voi avautua lukijalle paremmin esimerkissä 46b, koska käsite esitellään lukijan näkökulmasta. Selkokielen ohjeissa korostetaan lukijan huomioimista ja lukijan kannalta oleellisen näkökulman valitsemista (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2010: 199).

Lukijan mielenkiintoa herätellään myös esimerkin 47b puhutteluvalinnoilla.

47a) FRANCHISINGYRITTÄJYYS

Franchising mahdollistaa yritystoiminnan aloittamisen ilman omaa liikeideaa. Kyseessä on kahden itsenäisen yrityksen välinen pitkäaikainen yhteistyösopimus. Franchisingantaja luovuttaa maksua vastaan **franchisingottajalle** (joita voi olla useita) oikeuden käyttää toimintaohjeiden mukaisesti kehittämäänsä ja mallintamaansa liikeideaa. (Y)

47b) Franchising-yrittäjyys

Franchising tarkoittaa, että joku on kehittänyt liikeidean ja toimintamallin ja tarjoaa sitä muiden yritysten käyttöön. Franchisingissa **oma yrityksesi** ostaa luvan käyttää valmista mallia. Näin syntyy samalla tavalla toimivien yritysten verkosto eli franchising-ketju. (S)

Yleiskielisessä oppaassa on geneerinen NP-lauseke *franchisingottajalle*, mutta selko-oppaassa lukijaa puhutellaan suoraan *oma yritys*-NP-lausekkeeseen kiinnittyneelle possessiivisuffiksilla. Selko-oppaassa herätetään lukijan mielenkiinto erittelevän tekstityypin sisällä suoralla puhuttelulla, joka kohdentaa tekstiä lukijalle. Esimerkin puhuttelu on melko neutraalia, koska siihen ei sisälly nesessiivisyyttä, modaalisuutta tai evaluointia eikä se uhkaa tai suojele lukijan kasvoja. Deklaratiivilauseen *Franchisingissa oma yrityksesi ostaa luvan käyttää valmista mallia*

puhuttelu koskee vain sellaisia lukijoita, jotka aikovat ryhtyä franchising-yrittäjiksi. Tässä on kyse Tolvasenkin (2016: 17) havaitsemasta puhuteltavien rajaamisesta, jonka voi nähdä melko neutraalina tapana puhutella joissakin tekstiyhteyksissä. Suoran puhuttelun hyödyntäminen erittelevässä tekstityypissä esimerkeissä 46–47b on todella kiinnostavaa, sillä kyseiseen tekstityyppiin sisältyy usein abstraktisuutta (ks. Pietikäinen & Mäntynen 2009: 102). Vaikuttaa siltä, että erittelevää tekstityyppiä muokataan selkokielelle sopivaksi suoran puhuttelun avulla, jolloin abstraktisuus vähenee.

5.1.2 Tiiviys ja yksinkertaisuus

Yleiset selkokirjoitusohjeet kehottavat suosimaan lyhyitä ja yksinkertaisia rakenteita ja sanoja (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 199–200). Tämä selkokielen periaate näkyy myös *Selko-yrittäjässä*, kuten esimerkeissä 48a–b, joissa NP-lauseketta on yksinkertaistettu poistamalla siitä possessiivisuffiksi.

48a) Laskutus ja perintä

Jos **yrityksesi** ei tee pelkästään käteiskauppaa, on päätettävä, miten järjestää laskutus. Myös perinnästä on huolehdittava, ellet myy laskujasi rahoitusyhtiölle. (Y)

48b) Laskutus ja perintä

Jos **yritys** ei tee vain käteiskauppaa, täytyy päättää, miten yritys järjestää laskutuksen. Myös laskujen perinnästä täytyy huolehtia, jos yritys ei myy laskuja rahoitusyhtiölle. (S)

Esimerkki 48a herättää lukijan huomion heti luvun *Laskutus ja perintä* ensimmäisessä virkkeessä suoralla puhuttelulla (*yrityksesi*), mutta esimerkissä 48b hyödynnetään yleistävää NP-lauseketta *yritys*. Selko-oppaassa voi olla kyse pyrkimyksestä pitää NP-lausekkeet mahdollisimman yksinkertaisina, sillä possessiivisuffiksi *-si* on liite, joka tekee lausekkeesta kompleksisemmän. Esimerkit kuvaavat myös sitä, kuinka selkokielessä joutuu usein tekemään kompromisseja ja miettimään esimerkiksi sitä, onko tärkeämpää kohdentaa tekstiä lukijalle vai käyttää mahdollisimman yksinkertaisia kielen rakenteita (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 30–31).

Joskus epäsuoria puhutteluja, etenkin NP-lausekkeita tai nominaalistuksia, on tapauksissa, joissa suorakaan puhuttelu ei uhkaisi lukijan kasvoja. Luvussa 5.3.2 pohdin puhuteltavien rajaamista kohteliaisuuden näkökulmasta, mutta oma tapansa rajata puhuteltavia näyttää olevan jonkin spesifin NP-lausekkeen hyödyntäminen esimerkiksi subjektin määrittäenä. Näin on esimerkeissä 49a–b.

49a) Yrityksen nimestä selviää myös yritysmuoto. **Yksityinen elinkeinonharjoittaja voi käyttää** tunnusta "tmi" tai "toiminimi", mutta se ei ole pakollista. **Kommandiittiyhtiö voi käyttää** lyhennettä ky. **Osakeyhtiön** tunnus on oy ja julkisen osakeyhtiön oyj. (Y)

49b) Yrityksen nimestä selviää myös yritysmuoto. **Yksityinen elinkeinonharjoittaja voi käyttää** tunnusta "tmi" tai "toiminimi". Se ei kuitenkaan ole pakollista.

Kommandiittiyhtiön toiminimessä pitää olla sana "kommandiittiyhtiö" tai lyhenne "ky".

Osakeyhtiön toiminimessä pitää olla sana "osakeyhtiö" tai lyhenne "oy". (S)

Esimerkeissä 49a–b puhuteltavia rajataan spesifeillä NP-lausekkeilla *yksityinen elinkeinonharjoittaja*, *kommandiittiyhtiö(n toiminimessä)* ja *osakeyhtiön*. Kun lukija havaitsee oman yritysmuotonsa, hän voi Tolvasen (2016: 17) mukaan lukea sitä käsittelevän kohdan tarkemmin ja sivuuttaa muut. Yleiskielisessä oppaassa yritysmuotojen lyhenteiden käyttäminen esitetään mahdollisuutena *voida*-modaaliverbillä, mutta selkoversiossa velvoitetaan myös deonttisella *pitää*-modaaliverbillä. Selkokielessä on tärkeää antaa ohjeet selkeästi, joten deonttisuus ei tässä yhteydessä uhkaisi lukijan negatiivisia kasvoja, vaikka häntä puhuteltaisiin suoraan (ks. myös luku 5.1.3). Rajaamisen lisäksi edellä esitellyt esimerkit mahdollistavat tiiviimmän ilmaisun. Puhuttelematta jättäminen voikin neutraaleissa ilmauksissa liittyä myös virkerakenteisiin. Jos esimerkissä 49b valitsisi suoran puhuttelun, joutuisi käyttämään kompleksista virkerakennetta: ***Jos olet yksityinen elinkeinonharjoittaja, voit käyttää*** –. Myös Uotila (2012: 24) tiedostaa NP-lausekkeiden ansiot tilaa säästävinä ja yksinkertaisina rakenteina. Esimerkit edustavat sellaista lukijaan epäsuorasti viittaavaa tapausta, jonka käytössä ei liene kyse lukijan kasvojen suojelusta vaan selkeydestä ja yksinkertaisuudesta.

Vaikka lukijaan epäsuorasti viittaavat nominaalistukset ovat inkongruenteja puhuttelukeinoja, toisinaan ne mahdollistavat yksinkertaisemman ja tiiviimmän virkerakenteen kuin muut keinot. Näin on esimerkissä 50b.

50a) **Jokaisen yrityksen perustamista harkitsevan** kannattaa hyvissä ajoin ennen yritystoiminnan käynnistämistä olla yhteydessä paikalliseen TE-toimistoon (www.te-palvelut.fi) ja selvittää mahdollisuutensa starttirahan saamiseen. (Y)

50b) Kun mietit **oman yrityksen perustamista**, ota yhteys TE-toimistoon ja selvitä, voitko saada starttirahaa. (S)

50') Kun mietit, **että haluat perustaa oman yrityksen**, ota yhteys TE-toimistoon ja selvitä, voitko saada starttirahaa.

Yleiskielisessä oppaassa on kompleksinen lukijaan epäsuorasti viittaava partisiippilauseke *jokaisen yrityksen perustamista harkitsevan*, johon sisältyy nominaalistus *perustamista*. Selkooppaan versio on helpompi, sillä siinä lukijaan viitataan suoraan verbin persoonapäätteellä

mietit. Lauseen objektina toimivaa nominaalistusta *oman yrityksen perustamista* ei kuitenkaan ole avattu parafrasoin 50' osoittamalla tavalla erilliseksi *että*-sivulauseeksi. Parafrasissa on liikaa lauseita yhdessä virkkeessä ja siitä olisi hyvä tehdä kaksi erillistä virkettä selkokielen ohjeiden mukaan, kun taas esimerkin 50b nominaalistus mahdollistaa yksinkertaisemman virkerakenteen. Toisaalta myös esimerkin 50b virke olisi hyvä jakaa useampiin virkkeisiin, koska siinä on neljä lausetta (vrt. Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 199) ja nominaalistusten käyttöä selkokielessä on syytä harkita abstraktisuuden vuoksi (ks Karvonen 1991: 151–154).

Nominaalistuksia saattaa olla myös otsikoissa, kuten esimerkeissä 51a–b.

51a) Yritystoiminnan aloittaminen (Y)

51b) Yritystoiminnan aloittaminen (S)

Vaikka *Yritystoiminnan aloittaminen* -nominaalistus mahdollistaa lyhyen ja napakan otsikon, se ei välttämättä ole tarpeeksi kiinnostava houkuttelemaan lukijaa jatkamaan lukemista (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 106–107). Esimerkkien otsikon voisi vaihtaa esimerkiksi lukijaa puhuttelevaksi deklaratiiivilauseeksi *Näin aloitat yritystoiminnan*, koska lauseotsikoita suositellaan selkokirjoitusohjeissa. Kyse on kuitenkin valinnoista eli siitä, haluaako kirjoittaja käyttää mahdollisimman tiivistä vai selkeää ja kiinnostavaa otsikkoa.

Imperatiivi on usein yksinkertaisin ja tehokkain tapa ohjailla lukijaa (vrt. Brown & Levinson 1987 [1978]: 68–69) sekä prototyyppinen keino ilmaista velvoittavuutta (VISK § 1647). Esimerkeissä 52–53b lukijaa ohjataan imperatiivilla.

52a) – (Y)

52b) **Katso** esimerkki kannattavuuslaskelmasta. (S)

53a) Toimialakohtaiset luvat ja ammattipätevyydet **löytyvät** osoitteesta www.suomi.fi. (Y)

53b) **Katso** toimialasi luvat ja muut vaatimukset osoitteesta www.suomi.fi. (S)

Esimerkissä 52b lukija johdatellaan imperatiivilla (*katso*) kannattavuuslaskelman luo, mutta alkuperäisestä versiosta tällainen ohjaileva virke puuttuu kokonaan. Leskelän ja Kulkki-Niemen (2015: 113) mukaan selkokielessä lukemista onkin hyvä helpottaa monin keinoin, kuten esimerkin 52b kaltaisilla ohjaavilla metateksteillä. *Selkoyrittäjässä* lukijan ohjailu näyttäisi olevan läpinäkyvämpää kuin *Yleisyrittäjässä*, sillä selkotekstin lukijat voivat tarvita enemmän apua lukemisessa. Esimerkeissä 53a–b puolestaan lukijaa ohjataan lisätiedon lähteille.

Yleiskielisen version deklaratiivilauseessa *Toimialakohtaiset luvat ja ammattipätevyydet löytyvät osoitteesta* – lukijaan ei viitata lainkaan, mutta selko-oppaassa lukijaa neuvotaan imperatiivilla *katso*. Tällaiset imperatiivit näyttävät olevan oppaan tekstilajille tyypillisiä, sillä myös *Yleisryttäjässä* niitä on paljon. Tekstilajille tyypilliset imperatiivit säästävät tilaa (vrt. pidempi *Sinun kannattaa katsoa*) ja ohjaavat lukijaa toisille sivustoille tai oppaan muille sivuille.

Imperatiiveja esiintyy myös lyhyissä infolaatikoissa, kuten esimerkkien 54a–b ohjeteksteissä.

Muista perintä

- Noudata kuluttajansuojalain ja perintälain määräyksiä laskuttaessasi ja periessäsi kuluttajilta saataviasi.
- Tee sopimus perintäpalveluista jo toiminnan alkuvaiheessa, ellei yrityksesi tee pelkästään käteiskauppaa.
- Vertaile useamman perimistojen palveluja ja hintoja.

Esimerkki 54a) (Y)

Muista perintä

- Noudata lain määräyksiä, kun laskutat ja perit saatavia.
- Tee sopimus perintäpalveluista jo toiminnan alkuvaiheessa.
- Vertaile perintätoimistojen palveluita ja hintoja ennen kuin valitset.
- Et tarvitse perintäpalveluja, jos yritys tekee vain käteiskauppaa.

Esimerkki 54b) (S)

Esimerkissä 54b on toimintaa kuvaavia kronologisesti eteneviä lyhyitä lauseita, luettelomaisuutta ja lukijaan viittaavia imperatiiveja, kuten selkokielisissä ohjeteksteissä usein on (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 104). Imperatiivit voivat siis esiintyä lukijaystävällisissä yhteenvedoissa ja infolaatikoissa, joihin on kerätty toimintaohjeita leipätekstin perusteella. Tolvasella (2016: 18) on samansuuntainen huomio omassa tutkimuksessaan, jossa hän perustelee imperatiivien määrää luettelomaisilla ohjeilla. Imperatiivi ei usein uhkaa tai suojele lukijan kasvoja, joten se on neutraali ja kongruentti tapa puhutella lukijaa. Imperatiivia voisi pitää Wattsin (2003: 144–145) ja Tannerin (2012) näkemyksiä hyödyntäen tilanteeseen sopivana kielenkäytönä.

5.1.3 Hyvät ja tarpeelliset neuvot

Oppaiden funktioon kuuluu lukijan opastaminen, joten ei ole ihme, että myös *Selkoyrittäjässä* on paljon esimerkiksi imperatiivilla ja nesessiivirakenteilla lukijalle kohdistettuja neuvoja ja

ohjeita. Usein lukijaa suoraan puhuttelevat neuvot ovat välttämättömiä oppaan ymmärrettävyyden kannalta. Tällöin en tulkitse ohjailua lukijan kasvoja uhkaavaksi, paitsi jos sitä on liikaa (ks. myös luvut 5.2.1, 5.3.1).

Lukijaan suoraan viittaavat *sinun*-genetiivisubjektit nesessiivirakenteissa eivät aina uhkaa lukijan kasvoja, koska niillä voidaan pyrkiä antamaan hyviä neuvoja, kuten esimerkiksi 55b.

55a) Yritysidea täsmennetään ja muokataan vähitellen liikeideaksi. Liikeidea kertoo, mitä yritys tekee ja kenelle se myy, miten yritys toteuttaa nämä asiat, ja millä markkinoilla yritys toimii. Liikeidea vastaa kysymyksiin: Mitä? Kenelle? Miten?

Pohdi, voivatko tuotteesi menestyä markkinoilla, ja millä markkinoilla? Mitä uutta liikeideasi tarjoaa? (Y)

55b) Sinulla on jo yritysidea. Seuraava askel on muokata se liikeideaksi.

Liikeidea kertoo kolme asiaa:

1. Mitä myyt?
2. Kenelle myyt?
3. Miten myyt?

Sinun kannattaa miettiä, voiko tuotteesi menestyä. Tarjoaako tuotteesi jotain uutta? (S)

Yleiskielisessä oppaassa lukijaa puhutellaan imperatiivilla *pohdi*, mutta selko-oppaassa *sinun*-genetiivisubjektilla ja praktista välttämättömyyttä edustavalla *kannattaa*-modaaliverbillä. Esimerkin 55b kaltaiseen modaaliverbiin liittyy aina arvottava merkitys, kun taas imperatiivi on neutraalimpi tapa ilmaista direktiivi (VISK § 1668). Interpersonaaliset merkitykset muuttuvat, koska modaaliverbiin *kannattaa* sisältyy kirjoittajan läpinäkyvämpi näkemys siitä, mitä lukijan on hyvä tehdä saavuttaakseen tavoitteensa. Esimerkkien merkitykset ovat silti lähellä toisiaan. Imperatiivin tehtävä onkin *Selkoyrittäjässä* useammin ohjeistaa tai neuvoa kuin käskää, ja vaikuttaa siltä, että imperatiivin voisi monissa tapauksissa korvata juuri *kannattaa*-modaaliverbillä. Esimerkissä 55b *kannattaa*-verbillä annetaan lukijalle hyvä neuvo, josta hän voi hyötyä, joten kasvojen suojelusta tai uhkaamisesta ei voida puhua.

Myös esimerkissä 56b lukijalle annetaan neuvo, joka ei uhkaa hänen negatiivisia kasvojaan.

56a) – (Y)

56b) Oppaasta on hyötyä myös jo toimiville yrittäjille, koska siinä on uutta tietoa yrittäjälle tärkeistä asioista.

Jos sinulla on mielestäsi hyvä yritysidea, **sinun ei tarvitse miettiä** asiaa itseksesi.

Eri puolilla Suomea toimivat uusyrityskeskukset auttavat sinua alkuun. (S)

Vaikka esimerkissä 56b *täytyä*-modaaliverbin kielteinen vastine *sinun ei tarvitse* lisää lukijan toiminnanvapautta, se silti ohjailee lukijaa ja esittää hänet velvoitettavan roolissa. Ilmaus ei kuitenkaan uhkaa lukijan negatiivisia kasvoja, vaan on neutraali, koska se pyrkii lukijan auttamiseen oppaan tekstilajille tyypillisellä tavalla. Lisäksi *sinun ei tarvitse* -nesessiivirakenteen tekstiympäristö vähentää velvoittavaa sävyä, sillä se esiintyy lauseyhdistelmässä.

Deonttista modaalisuutta ilmaiseva *täytyä*-verbi voi joskus uhata lukijan negatiivisia kasvoja. Se kuitenkin sopii oppaiden tekstilajiin usein, joten sitä ei voi tulkita kasvoja uhkaavaksi esimerkissä 57b.

57a) Yritystoimintaa aloittaessa [nollan] **on otettava** lakisääteinen YEL-vakuutus. (Y)

57b) Kun aloitat yritystoimintaa, **sinun täytyy ottaa** lakisääteinen eläkevakuutus eli YEL-vakuutus. (S)

Lakisääteisen eläkevakuutuksen ottaminen on pakollista omaa yritystä perustettaessa. Yleiskielisessä oppaassa pakollisuus ilmaistaan nollapersoonalla [nollan] *on otettava*, joka suojelee lukijan negatiivisia kasvoja. Selko-oppaassa deonttista modaalisuutta edustava *täytyä* yhdessä eksplisiittisen *sinun*-genetiivisubjektin kanssa taas korostaa toiminnan velvoittavuuden luonnetta. Kirjoittaja ei ole velvoittavuuden lähde, vaan velvoittavuus tulee ulkopuolisesta auktoriteetista, laista, mitä NP-lausekkeen *eläkevakuutus eli YEL-vakuutus* määrittelee *lakisääteinen* korostaa. Kirjoittaja välittää viestin eteenpäin lukijalle sellaisessa muodossa, että lukija tietää, mitä hänen on oikeasti tehtävä. Tämä kuuluu modaaliverbien direktiiviseen käyttöön (VISK § 1668). Lähes kaikki aineiston *sinun*-genetiivisubjektin kanssa esiintyvät *täytyä*-modaaliverbit kuvaavat, mitä lukijan on *pakko* tehdä, jos hän haluaa toimia yrittäjänä. Tällöin verbiä käytetään prototyyppisessä funktiossaan, joten se on kongruentissa käytössä.

Joskus velvoittavuus on vahvaa, mutta sen kohderyhmää on rajattu. Tätä havainnollistan esimerkkien 58a–b avulla.

58a) EU-/ETA-maiden ulkopuolelta Suomeen muuttavat

– – **Sähköisesti oleskelulupaa hakeneiden on käytävä** edustustossa tunnistautumassa ja esittämässä asiakirjojen alkuperäiskappaleet. (Y)

58b) • EU-/ETA-maiden ulkopuolelta Suomeen muuttavat:

– – **Jos haet oleskelulupaa sähköisesti, sinun täytyy käydä** Suomen edustustossa tunnistautumassa ja esittää asiakirjojen alkuperäiskappaleet. (S)

Vahva deonttinen velvoittavuus (*sinun täytyy käydä*) on esimerkissä 58b tarpeellista, jotta lukijalle syntyy selkeä kuva siitä, mitä hänen odotetaan tekevän. Selko-oppaan lukijakuntaa myös

rajataan suoraan puhuttelevalla *jos*-sivulauseella. Esimerkin otsikko *EU-/ETA-maiden ulkopuolelta Suomeen muuttavat* fokusoi kohderyhmän vielä tarkemmaksi, mutta muut lukijat voivat halutessaan sivuuttaa virkkeen (Tolvanen 2016: 17) tai jättää koko otsikon alla olevan osion lukematta. Rajaamisen tarkoitus on kohdentaa velvoite oikeille henkilöille. *Yleisyrittäjää* ei ole yhtä selkeästi suunnattu juuri maahanmuuttajille, ja esimerkissä 58a suoran puhuttelun sijaan rajaamiseen onkin valittu määritteitä sisältävä kielio pillinen metafora, partisiippilauseke *sähköisesti oleskelulupaa hakeneiden*. Oppaiden kohderyhmien erilaisuus heijastuu tässä puhutteleukinoihin, mikä näkyy tekstin kohdentamisena selko-oppaan oletetulle lukijalle. Mielenkiintoista kuitenkin on se, että *Selkoyrittäjän* kyseisessä luvussa on valittu myös epäsuoraa puhuttelua, vaikka luku sisältää lukijalle tärkeää käytännön tietoa ja toimintaohjeita (ks. luku 5.2.2).

5.1.4 Geneerisyys

Joskus *Selkoyrittäjän* lukijaan viitataan geneerisillä ilmauksilla, vaikka suora puhuttelu ei uhkaksi kasvoja. Tällaisissa tapauksissa suorat ja epäsuorat puhuttelut vaihtelevat toisinaan sattumanvaraisesti. Myös esimerkeissä 59a–b on tehty valinta olla puhuttelematta lukijaa suoraan, vaikka lukijan negatiiviset kasvot olisivat turvassa suorasta puhuttelusta huolimatta.

59a) Perustamisopas on ajantasainen ja tuhti tietopaketti yrityksen perustamiseen ja yrittäjänä toimimiseen. (Y)

59b) Tämä opas on tarkoitettu **kaikille niille, jotka** miettivät yrityksen perustamista. (S)

Esimerkeissä 59a–b lähestytään oppaan kohderyhmiä eri tavoin. Yleiskielisessä versiossa lukija ei ole selkeästi läsnä, koska oppaan tarkoitukseen viitataan nominaalistuksilla *yrityksen perustamiseen* ja *yrittäjänä toimimiseen*, mikä häivyttää lukijan. Selko-oppaassa taas tekstin interpersonaaliset piirteet ovat muuttuneet, sillä siinä lukija on hieman näkyvämmän mukana lausekkeen *kaikkiin niihin, jotka miettivät yrityksen perustamista* ansiosta. Jos tämän lausekkeen korvaisi *sinä*-persoonapronominin allatiivimuodolla ja verbin persoonapäätteellä (*sinulle, jos mietit*), lukijan kasvot olisivat silti turvassa. Geneerisyys onkin valinta, joka tuo vaihtelevuutta tekstiin ja muuttaa tekstin abstraktiotasoa. Havaintoni on samankaltainen kuin Uotilan (2012: 33) nollapersoonaan liittyvä havainto, jonka mukaan nollapersoonalla luodaan vaihtelevuutta puhutteluun selkoesitteissä.

Myöskään esimerkissä 60b suora puhuttelu ei uhkaksi lukijan kasvoja.

60a) Markkinointi sisältää kaikki ne toimenpiteet, joiden tavoitteena on aikaansaada myyntiä. Hyvä työkalu markkinoinnin suunnitteluun on niin sanottu markkinointimix. Se koostuu 4:stä P:stä englannin kielen sanojen mukaan: Product, Price, Place ja Promotion. (Y)

60b) Markkinointi sisältää kaikki ne toimet, joiden avulla **saadaan aikaan** myyntiä. Markkinointia **[nolla] voi suunnitella** miettimällä näitä neljää asiaa:

- tuotteen ominaisuudet
- hinta
- saatavuus tai myyntipaikka
- markkinointiviestintä. (S)

Esimerkissä 60a lukijaan ei viitata lainkaan, mutta esimerkissä 60b passiivin *saadaan aikaan* ja nollapersoonan *[nolla] voi suunnitella* voi ajatella viittaavan lukijaan. Yleiskielisessä oppaassa käytetään erittelevää tekstityyppiä markkinoinnin ja markkinointimixin määrittelemiseen, kun taas selko-oppaassa erittelevä tekstityyppi vaihtuu ohjailevaksi. Jos selko-oppaan passiivin ja nollapersoonan muuttaisi lukijan suoraksi puhutteluksi (*saat aikaan* ja *voit suunnitella*), lukijan kasvot olisivat silti turvassa, ja siksi esimerkin geneerisyydessä ei näytä olevan kyse kohteliaisuudesta. Kohteliaisuuteen liittyviä geneerisiä ilmauksia taas esittelen luvuissa 5.2–5.3.

Olen osoittanut tässä luvussa, että toisinaan puhutteluvalinnat liittyvät esimerkiksi selkeyteen, tiivyyteen ja lukijan motivoimiseen. Vaikka neuvominen nähdään usein negatiivisia kasvoja uhkaavana, aineistossani tämä ei ole aina perusteltua, koska lukijan opastaminen ja neuvominen ovat oppaan tehtäviä. Lisäksi selko-oppaissa on tärkeää, että lukija tietää, mitä hänen odotetaan tekevän (Leskelä 2019: 122). Siten tulkitsen opastamisen neutraaliksi tekstiyhteyksissä, joissa velvoittavuutta ei ole liikaa ja joissa lukijan kasvoja ei uhkaa esimerkiksi arkaluonteinen puheenaihe. Suora strategia on perusteltu, koska tehokkuus ja selkeys menevät kasvojen suojelun edelle (Brown & Levinson 1987 [1978]: 68–69) tai ne ovat tekstilajille tyypillisiä ja siten neutraaleja tekstiyhteydessään (vrt. Watts 2003; Tanner 2012). Seuraavissa alaluvuissa käsittelen tapauksia, joissa puhuttelu uhkaa lukijan positiivisia tai negatiivisia kasvoja tai suojelee niitä etä- tai lähikohteliaisuuden keinoin.

5.2 Negatiivisia tai positiivisia kasvoja uhkaava puhuttelu

Selkoyrittäjässä on joitakin puhutteluita, joiden voi tulkita uhkaavan lukijan negatiivisia tai positiivisia kasvoja. Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]: 65–66) mukaan lukijan negatiivisia kasvoja uhkaavat esimerkiksi käskyt, vaatimukset, ehdotukset, neuvot, muistutukset ja varoitukset. Kaikkia näitä ei ole kuitenkaan *Selkoyrittäjässä* tarkoituksenmukaista tulkita uhkaaviksi kuten alaluvussa 5.1 osoitin. Lukijan positiivisia kasvoja taas uhkaavat esimerkiksi

syytösten ja kritiikin ilmaiseminen sekä arkaluonteisten puheenaiheiden käsittely (mts. 66–67). Tulkitsen positiivisten kasvojen uhaksi myös sellaisen kielen, jota ei ole kohdennettu selkeästi lukijalle tapauksissa, joissa se olisi suotavaa. Tällöin näyttää siltä, että kirjoittaja ei huomioi lukijaa ja välitä hänen positiivisten kasvojensa tarpeista (vrt. myös Selkomittari, 2018: 8).

5.2.1 Vahva velvoittavuus

Selkoyrittäjässä lukijaa velvoitetaan, ohjaillaan ja neuvotaan suoraan kymmeniä kertoja. Lukijan negatiiviset kasvot joutuvat koetukselle, sillä ne kaipaavat tilaa eivätkä siedä toiminnan vapauden rajoittamista (Brown & Levinson 1987 [1978]: 61–62). Vaikka lukijan ohjailua ei voi *Selkoyrittäjässä* läheskään aina tulkita uhkaavaksi, jotkut ohjailevat ilmaukset uhkaavat lukijan negatiivisia kasvoja.

Selkoyrittäjässä on vain pari todellista kieltoa, jotka uhkaavat lukijan negatiivisia kasvoja. Tällainen kielto on esimerkki 61b.

61a) **Älä koskaan muokkaa** lähetettyä laskua.

Voit muokata laskua siihen saakka, kun lähetät laskun asiakkaallesi ja kirjanpitoon. Hyvin tehdystä laskusta asiakkaan on helppo tarkistaa, että häntä on laskutettu sovitusti. Mikäli asiakkaalle lähetettyyn laskuun jäi virhe, tulee lasku hyvittää ja tehdä uusi lasku tilalle. (Y)

61b) **Älä koskaan muuta** lähetettyä laskua

Älä koskaan muuta sellaista laskua, joka on lähetetty asiakkaalle ja kirjanpitoon. Jos laskuun jää virhe, vanha lasku täytyy hyvittää ja tehdä tilalle uusi lasku. (S)

Sekä *Selkoyrittäjässä* että *Yleisyrittäjässä* on alaotsikkona kielteisen imperatiivin sisältävä *Älä koskaan muuta/muokkaa lähetettyä laskua*. Yleiskielisessä versiossa imperatiivimuotoisesta kiellosta siirrytään myönteiseen mahdollisuutta tai lupaa ilmaisevaan deklaratiivilauseeseen *Voit muokata laskua* —, jossa on *voida*-modaaliverbi. Myönteisyys ja modaalisuus laimentavat otsikon voimakkuutta. Selko-oppaassa taas kielto *Älä koskaan muuta* — — toistetaan, jolloin se korostuu entisestään. Adverbi *koskaan* korostaa sitä, että esimerkin kielto on voimassa kaikkina ajankohtina (VISK § 649). Esimerkin 61b kaltaiset kohosteiset kiellot voivat uhata lukijan negatiivisia kasvoja ja korostaa kirjoittajan ja lukijan välistä epäsymmetristä vuorovaikutusta, jota esimerkiksi Yli-Vakkurin (1986: 97) mukaan voi olla hyödyllistä vähentää. Selkomittarin (2018: 8). näkökulmasta voi myös miettiä, tekeekö vahvan kiellon toistaminen *Selkoyrittäjän* sävyn liian opettavaiseksi vai menisikö viesti perille esimerkin 61a osoittamalla tavalla Toisaalta molemmissa esimerkeissä käytetään myös positiivisia kasvoja hyvittelevää

lähikohteliaisuuden strategiaa, koska kiellon tärkeyttä perusteellaan lukijalle: jos laskussa on virhe, lukija joutuu tekemään uuden laskun.

Imperatiivia käytetään kasvoja uhkaavasti myös tapauksissa, joissa ne luovat tarpeetonta ohjailevuutta muistutuksen muodossa, kuten esimerkissä 62b.

62a) Tällöin kirjataan ylös huoneiston puutteet ja viat. Myös välitöntä korjaamista vaativat kohteet ja korjausten aikataulu kirjataan ylös. **Jos vuokralainen itse haluaa tehdä korjaus- ja muutostöitä, myös niistä sovitaan, sillä remontit sekä korjaus- ja muutostyöt edellyttävät kiinteistön omistajan lupaa.** Tässä yhteydessä on myös syytä sopia miten korjaus- ja muutostöiden kustannukset jaetaan. (Y)

62b) Jos tilaa pitää korjata tai muuttaa, muutostyöt kirjoitetaan muistioon. Sovi vuokranantajan kanssa, kuka muutostyöt maksaa.
Säilytä muistio yhdessä vuokrasopimuksen kanssa. **Muista**, että tarvitset omistajan luvan aina, kun haluat tehdä muutoksia vuokrattuun tilaan. (S)

Yleiskielisessä versiossa ei ole imperatiivia ja lukijan negatiivisia kasvoja mahdollisesti uhkaava edellyttäminen on kohdennettu nollapersoonaan (– – *muutostyöt edellyttävät [nollalta]*), mikä suojelee negatiivisia kasvoja. Selkoversioon taas on lisätty päälauseena toimiva imperatiivi *muista*. Imperatiivi saa objektikseen alisteisen sivulauseen *että tarvitset omistajan luvan aina* – –. Siten imperatiivi edustaa praktista välttämättömyyttä, mutta toisaalta on tekstiyhteydessään tarpeeton. Sivulauseen sisällön voisi esittää myös ilman imperatiivi-päälauseetta, jolloin esimerkin ohjailevuus vähenisi. Esmerkissä ohjailun vähentäminen on tärkeää, sillä muistuttaminen uhkaa lukijan negatiivisia kasvoja (Brown & Levinson 1987 [1978]: 66). Lisäksi *muista* on verbi, joka ei voi esiintyä todellisissa käskyissä, koska muistamiseen ei voi ”pakottaa” samalla lailla kuin vaikkapa laskun muokkaamatta jättämiseen (Yli-Vakkuri 1986: 212–213).

Muistamisen lisäksi lukijaa kehoitetaan huomaamaan jotakin esimerkissä 63b.

63a) Maaseudun yritystuet

Maaseutualueilla ELY-keskus voi myöntää perustamistukea ja investointitukea maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan sekä investoinnin toteutettavuustutkimukseen. Jos **yrityksen perustajalle on** kuitenkin **myönnetty** jo starttirahaa, **ei** perustamistukea **voida myöntää [nollalle]**.

Perustamistukea voi käyttää yrityksen perustamissuunnitelman toteuttamiseen kuten esimerkiksi liiketoimintaan valmentavan neuvonnan ostamiseen, tuotekehityshankkeisiin, – –. (Y)

63b) Maaseudun yritystuet

Jos perustat yrityksesi maaseudulle, mutta toimialasi ei ole maatalous, voit saada maaseudun yritystukea ELY-keskuksesta.

Maaseudun yritystukien tarkoitus on, että maaseudulle saadaan työpaikkoja. Voit käyttää samaa tukia yrityksen perustamisen kuluihin tai esimerkiksi uusien koneiden hankintaan tai markkinoinnin kehittämiseen.

Huomaa, että starttirahaa ja maaseudun yritystukea **[nolla] ei voi saada** yhtä aikaa.

Esimerkissä 63a ilmaistaan erittelevällä tekstityypillä, milloin perustamistukea ei voida myöntää ja lukijan kasvoja suojellaan etäkohteliaisuuden strategioin nollapersoonalla: – – *ei perustamistukea voida myöntää [nollalle]*. Esimerkkiin 63b taas on lisätty imperatiivi *huomaa*, joka kiinnittää lukijan huomion *että*-lauseen ilmaisemaan sisältöön (*että starttirahaa ja maaseudun yritystukea [nolla] ei voi saada yhtä aikaa*). Ohjailevuutta esimerkissä 63b kuitenkin vähentää se, että *että*-lause on osoitettu lukijalle nollapersoonan kautta.

Vaikka esimerkkien 62–63b kaltainen imperatiivin käyttö uhkaa lukijan negatiivisia kasvoja tarpeettoman ohjailevaisuutensa takia, se myös kiinnittää lukijan huomion johonkin asiaan, joka nousee tekstissä kohoiteiseksi. Siten sillä voi olla funktiona kirjottajan ja lukijan välisen vuorovaikutuksen säätelyssä ja interpersonaalisten merkitysten rakentamisessa. Tällaista imperatiivin käyttöä on myös *Yleisyrittäjässä*, joten se voi olla oppaiden tapa herättää lukijan huomio alisteisen lauseensa sisältöön ja siten tilanteeseen sopiva puhuttelukeino (vrt. Watts 2003; Tanner 2012). Vaikuttaa kuitenkin siltä, että *Selkoyrittäjän* kaltaisessa selkotekstissä ohjailevuus korostuu, jos lukijan huomion kohdistavia imperatiiveja käytetään.

Selkoyrittäjässä lukijalle kohdennettuja velvoitteita ilmaistaan myös nesessiivirakenteilla kuten esimerkissä 64b.

YRITYSNEUVOJA VASTAA

Mikä on yleisin syy, miksi alkavalle yrittäjälle ei myönnetä rahoitusta?

Haasteeksi muodostuu usein se, jos yrittäjäksi aikovalla ei ole yhtään omia säästöjä varattuna. Toki kumppaneiden avulla rahoitus saattaa järjestyä siitä huolimatta. Ongelmallisempaa voikin olla se, että rahoitusta hakevalla henkilöllä on maksuhäiriöitä tai negatiivista luottotietohistoriaa. Jos henkilön tausta on kunnossa, liiketoimintasuunnitelma huolettavasti laadittu ja yrittäjä aidosti uskoo yritykseensä, ei rahoituksen saamiselle yleensä ole esteitä.

Jukka Pötry, Hyvinkään-Riihimäen seudun uusyrityskeskus (YritysVoimala)

Esimerkki 64a) (Y)

Yritysneuvoja vastaa

Miksi en saa rahoitusta?

- Sinulta voi puuttua omarahoitusosuus.
- Sinulla voi olla maksuhäiriöitä tai luottotietosi eivät ehkä ole kunnossa.
- Rahoitus onnistuu yleensä, jos taustasi on kunnossa ja sinulla on hyvä liiketoimintasuunnitelma.
- Sinun täytyy uskoa liikeideaasi.

Jukka Pötry, Hyvinkään-Riihimäen seudun uusyrityskeskus (YritysVoimala)

Esimerkki 64b) (S)

Yleiskielisessä oppaassa lukijaan viitataan epäsuorasti ilman nesessiivirakennetta lauseessa – – [jos] *yrittäjä aidosti uskoo yritykseensä* – –, jossa geneerinen NP-lauseke *yrittäjä* toimii ehtolauseen subjektina. Yritysneuvoja kuitenkin vihjaa selko-oppaassa, että aloittavan yrittäjän rahoituksen saaminen voi olla tekstiin konstruoidun yksikön toisen persoonan itseluottamuksesta kiinni. Velvoite *sinun täytyy uskoa* ei lankea suoraan lukijalle, vaan tekstiin rakennetulle kysyjälle. Toisaalta lukija voi peilata yritysneuvojan vastauksia omaan elämäänsä ja siten tulkita nesessiivirakenteen *sinun täytyy uskoa* puhuttelevan itseään. Velvoittajana on tekstilaatikossa siteerattu yritysneuvoja, jonka neuvon noudattaminen ei ole pakollista. Hänen neuvonsa sivuuttaminen ei ole siten verrattavissa esimerkin 57b lakisääteiseen velvoitteeseen (ks. luku 5.1.3, s. 46). Jos *täytyä*-verbiä käytetään näin erilaisissa merkityksissä, lukijan voi olla vaikea päätellä, mitä velvoitteita hänen on oikeasti noudatettava. Lainekin (2014: 29, 64, 69) tulee siihen tulokseen, että selkoesitteissä velvoittaja ja velvoitettava jäävät joskus epäselviksi, mikä voi vaikuttaa selkotekstien ymmärrettävyyteen. Esimerkki 64b on negatiivisia kasvoja uhkaava, koska vahvaa velvoittavuutta edustava deonttinen *täytyä*-verbi on tekstiyhteydessään turhan velvoittava ja sen voisi korvata esimerkiksi kannustavalla imperatiivilla *Luota liikeideaasi*.

Esimerkissä 64a puolestaan suojellaan lukijan negatiivisia kasvoja hyvin hienovaraisesti. Sivulause ([jos] *yrittäjä aidosti uskoo yritykseensä*) ja päälause (*ei rahoituksen saamiselle yleensä ole esteitä*) ovat riippuvuussuhteessa, jossa päälauseen proposition toteutuminen riippuu sivulauseen toteutumisesta. Tämä riippuvuussuhde korostaa omaan yritykseen uskomisen tärkeyttä, mutta suojelee samalla lukijan negatiivisia kasvoja. Lampinen (1990: 81) pitää esimerkin kaltaisia ehtoa ilmaisevia virkkeitä kohteliaina kehotuksina, jotka ohjaavat lukijaa toivotunlaisen toiminnan suuntaan vaivihkaa. Hänen mukaansa virkkeen muoto itsessään ei enteile kehotustulkintaa, vaan tekstiyhteys ratkaisee sen (mp.). Esimerkissä 64a kätkeyty ehtolauseen muotoinen velvoite kohdistetaan *yrittäjään*, johon lukija voi samastua. Tämän voi nähdä ehtolauseen inkongruenttina käytönä direktiivinä, joka on esimerkissä 64b purettu kongruentimpaan muotoon.

5.2.2 Kohdentamaton kieli

Selkoyrittäjässä on joitakin epäsuoria puhutteluja, jotka voivat mahdollisesti heikentää lukumotivaatiota, koska niitä ei ole kohdennettu riittävän selkeästi lukijalle. Tällöin tekstin sävy ei välttämättä ole tavoitteisiinsa nähden sopiva, sillä oppaan tarkoitus on välittää tietoa selkeässä muodossa (vrt. Selkomittari 2018: 8). Tulkitsen kohdentamattoman kielen joissakin tapauksissa positiivisia kasvoja uhkaavaksi, koska positiivisten kasvojen vaatima arvostus joutuu

koetukselle (vrt. Brown & Levinson 1987 [1978]: 61–62). Esimerkissä 65b *Selkoyrittäjän* kohderyhmä olisi ollut mahdollista huomioida paremmin.

tista tai maistraatista noudettavalla lomakkeella.

EU-/ETA-kansalaiset

EU-maiden, Sveitsin ja Liechtensteinin kansalaisten, jotka aikovat työn tai elinkeinonharjoittamisen vuoksi jäädä Suomeen yli kolmeksi kuukaudeksi, on rekisteröitävä oleskelunsa Maahanmuuttovirastossa. Helpointa on rekisteröityä sähköisesti Enter Finland -palvelussa (www.enterfinland.fi). Sen jälkeen on käytävä tunnistautumassa ja esittämässä asiakirjojen alkuperäiset kappaleet Maahanmuuttoviraston palvelupisteessä. Paperihakemus tulee jättää Maahanmuuttoviraston palvelupisteeseen (www.migri.fi). Erityistä oleskelulupaa ei tarvita.

Esimerkki 65a) (Y)

Ulkomaalaisten luvat ja rekisteröinnit

Ulkomaalaisen kansalaisuus vaikuttaa siihen, mitä lupia tai rekisteröintejä hän tarvitsee, jos hän aloittaa yritystoiminnan Suomeen muutettuaan.

• Pohjoismaiden kansalaiset

(Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti):

Jos oleskelu kestää yli 6 kuukautta, rekisteröidy maistraatissa.

Vaatii henkilökohtaisen käynnin.

Tee lisäksi muuttoilmoitus

väestötietojärjestelmään osoitteessa

www.vrk.fi.

• EU-/ETA-kansalaiset:

Jos oleskelu kestää yli 3 kuukautta,

henkilön täytyy rekisteröidä

oleskelu Maahanmuuttovirastossa.

Rekisteröityminen voi tehdä sähköisesti

Enter Finland -palvelussa (www.enterfinland.fi).

Sen jälkeen henkilön täytyy esittää

asiakirjojen alkuperäiset kappaleet

Maahanmuuttoviraston palvelupisteessä.

ja rekisteröityä maistraatissa.

Vaatii henkilökohtaisen käynnin.

Esimerkki 65b) (S)

Esimerkin 65a nesessiivirakenteen nollasubjekti [*nollan*] *on käytävä tunnistautumassa ja esittämässä* muuttuu selkoversiossa *henkilön*-NP-lausekkeeksi. Lisäksi direktiivinen verbikonstruktio *on käytävä* on purettu kongruentimmaksi *täytyä*-modaaliverbiksi (*henkilön täytyy esittää – ja rekisteröityä*). Molemmat ilmaukset kohdistavat referenttiinsä vahvan velvoitteen. Geneeriset ilmaukset suojelevat lukijan negatiivisia kasvoja, mikä ei tässä tekstiyhteydessä olisi *Selkoyrittäjässä* tarpeellista, sillä ymmärrettävyys olisi tärkeämpää.

Esimerkki on kiinnostava, sillä siinä on havaittavissa *Selko-* ja *Yleisyrittäjän* erilaiset kohderyhmät. Esimerkissä 65a lukijaa ei puhutella suoraan kertaakaan, mutta opasta ei olekaan suunnattu vain maahanmuuttajille, ja siksi epäsuora puhuttelu on perusteltua. *Selkoyrittäjän* ensisijainen kohderyhmä taas ovat yrittäjiksi aikovat maahanmuuttajat, mikä tekee epäsuorasta puhuttelusta yllättävän valinnan. Esimerkkien perusteella alkuperäisen tekstin ratkaisu on saattanut heijastua selkoversioon. Esimerkissä 65b on oletetuille lukijoille tarkoitettuja toimintaohjeita, jotka voisi esittää mahdollisimman yksitulkintaisesti suoran puhuttelun avulla. Puhuteltavia on rajattu otsikoilla, joten joko suoran tai epäsuoran viittaamisen voisi valita systemaattisesti, eikä ymmärrettävyys kärsisi. Tulkitsen esimerkin 65b lukijan positiivisia kasvoja uhkaavaksi, sillä siinä lukijaa ei ole huomioitu riittävästi. Puhuttelukeinot vaikuttavat siihen,

miten lukija kokee tekstin ottavan hänet huomioon (Leskelä 2019: 121), joten tekstin kohdentamista on syytä miettiä tarkkaan selkokielisissä teksteissä.

Sama ongelma kuin esimerkissä 65b voi syntyä, jos lukija ei ole varma, keneen direktiivi viittaa. *Selkoyrittäjässä* on käytetty monia passiiveja direktiiveinä, vaikka selkokielen ohjeet eivät suosittele sitä (ks. luku 4.2). Esimerkissä 66b lukijaan viitataan passiivilla.

66a) Henkilöyhtiö **[nollan] täytyy rekisteröidä** kaupparekisteriin ja Verohallintoon. Ilmoitus **tehdään** Y2-lomakkeella. Lisäksi **täytetään** henkilötietolomake. Lomakkeita saa osoitteesta www.ytj.fi. – – Ilmoitus **[nollan] on tehtävä** kolmen kuukauden kuluessa **yhtiösopimuksen allekirjoittamisesta**, muussa tapauksessa yhtiön perustaminen raukeaa. Henkilöyhtiö syntyy **rekisteröimisellä** kaupparekisteriin. (Y)

66b) Yhtiö syntyy, kun se **rekisteröidään** kaupparekisteriin. Ilmoitus kaupparekisteriin **tehdään** lomakkeella Y2, joka on osoitteessa www.ytj.fi.
Lisäksi **täytetään** henkilötietolomake. Ilmoitukseen **liitetään** yhtiösopimus. Ilmoitus **[nollan] täytyy tehdä** kolmen kuukauden aikana siitä, kun yhtiösopimus **on allekirjoitettu**. (S)

Esimerkeissä 66a–b käsitellään yhtiön rekisteröimistä geneerisesti nollapersoonilla, passiiveilla ja nominaalistuksilla. Esimerkkien kieli muistuttaa virkakieltä, jolle passiivin direktiivinen käyttö on tyyppillistä (Heikkinen 2001: 206). *Selkoyrittäjän* lukija ei välttämättä ymmärrä, että häntä velvoitetaan tekemään jotakin. Siksi lukija voi kokea, että teksti ei ota häntä huomioon (Leskelä 2019: 121). Passiivit *rekisteröidään*, *tehdään*, *täytetään* ja *on allekirjoitettu* voisi korvata suoran puhuttelun keinoilla, esimerkiksi ymmärrettävyyden takaavilla imperatiiveilla. Esimerkki 66b uhkaa lukijan positiivisia kasvoja, koska se ei täysin onnistu kunnioittamaan lukijan tarvetta ymmärtää tekstiä (vrt. myös Selkomittari2018: 8).

Esimerkit 65–66b havainnollistavat sitä, että toisinaan *Selkoyrittäjään* on voinut jäädä piirteitä hallinnon kielestä ja alkuperäisestä tekstistä, jonka kohderyhmä ja tavoite on osin erilainen kuin selko-oppaan. Havainto on samanlainen kuin Laineen (2014: 67), joka havaitsi, että säädöstekstistä selkoesitteeksi mukautettaessa selkoversioon oli jäänyt joitakin alkuperäisen tekstin piirteitä. Laineen (mts. 68–69) mukaan epäselvät direktiivit voivat heikentää selko-tekstin luettavuutta. Laineen havainnon kautta voi tulkita, että myös esimerkit 65–66b heikentävät *Selkoyrittäjän* luettavuutta. Lisäksi Karvonen (1991: 154) katsoo, että esimerkkien kaltaiset inkongruentit muodot lisäävät tekstin abstraktisuutta.

5.2.3 Arkaluonteiset puheenaiheet

Positiivisten kasvojen kannalta ihanteellista olisi, jos arkaluonteisista aiheista ei puhuttaisi ollenkaan (vrt. Brown & Levinson 1987 [1978]: 67), mikä ei tietenkään aina ole mahdollista.

Selkoyrittäjässä lukijan positiivisia kasvoja uhataan joitakin kertoja rinnastamalla lukija epämiellyttäviin aiheisiin.

Esimerkki 67b uhkaa lukijan positiivisia kasvoja, koska epäsuora puhuttelu on muutettu suoraksi uhkaavan puheenaiheen yhteydessä.

67a) Myyntitaitoja voi opetella ja myyntiapua ostaa

Aloittavakin yrittäjä voi joskus hankkia apua myyntityöhön ostopalveluna toiselta yrittäjältä, myyntin ammattilaiselta – varsinkin silloin, **jos itse tuntee epävarmuutta myyntityössä**. Jotkut ovat sitä mieltä, että myyjän työ edellyttää tiettyjä luonteenpiirteitä ja sosiaalisia taitoja, mutta myyntitaitoja voi myös opiskella ja kehittää. (Y)

67b) Myyntitaitoja voi opetella ja myyntiapua voi ostaa

Sinusta voi ehkä tuntua, että sinun omat myyntitaitosi eivät riitä. Silloin voit opiskella taitoja lisää. Myyntikoulutuksia on monenlaisia. (S)

Esimerkissä 67a *itse*-NP on nollapersoonaisessa lauseessa subjektin paikalla ja luo kontrastin epävarman aloittavan yrittäjän ja kokeneempien myyjien välille (ks. VISK § 768). Esimerkin transitiivilause *jos itse tuntee* – – on selkoversiossa vaihtunut yleisvaikutelmaverbin *tuntua* sisältäväksi tunnekausatiivilauseeksi *sinusta voi ehkä tuntua*, jossa adverbiaalitäydennyksenä on osallistujarooliltaan tuntemuksen kokija *sinusta*. Esimerkissä 67b lukijan positiivisille kasvoille lankeaa uhka, koska kirjoittaja ennakoi, että lukijan myyntitaidot eivät ole riittävät. Toisaalta uhkaa laimennetaan kaksinkertaisella modaalisuudella. Modaaliverbi *voida* ehdottaa, että epävarmuuden tunteminen on mahdollista ja ymmärrettävää, ja episteeminen modaalipartikkeli *ehkä* korostaa kirjoittajan epävarmaa tulkintaa lauseen propositiosta. Esimerkki 67b havainnollistaa sitä, miten tärkeitä modaaliaiinekset ovat selkokielessäkin.

Esimerkissä 67a uhka on minimoitu käyttämällä *itse*-lauseketta ja jättämällä puhuttelematta lukijaa suoraan. Lukija voi kuitenkin poimia esimerkistä ohjeita omaan elämäänsä: olenko minä epävarma myyntityössä, pitäisikö minun ostaa myyntityötä toiselta yrittäjältä? Kysessä on samanlainen kätkeyty kehotus kuin esimerkissä 64a (ks. luku 5.2.1, s. 51), jossa ehtolause ohjailee lukijan toimintaa (Lampinen 1990: 81). Yleiskielisen oppaan kätkeyty velvoittavuus on siis muuttunut näkyvämmäksi ja samalla uhkaavammaksi esimerkissä 67b, jossa kuitenkin on säilytetty myös kasvoja suojelevia elementtejä.

Osaamattomuuden lisäksi lukija yhdistetään myös työttömyyteen esimerkissä 68b.

68a) **Työttömänä yritystoiminnan aloittava** voi saada soviteltua työttömyysetuutta yritystoimintansa ensimmäiset neljä kuukautta, sillä toiminnan pää- ja sivutoimisuutta ei arvioida tänä aikana. Tämä koskee myös itsensä työllistäjiä eli kevytyrittäjiä. (Y)

68b) Jos **aloitat** yritystoiminnan työttömänä, voit saada soviteltua työttömyysetuutta yritystoimintasi ensimmäiset neljä kuukautta. (S)

Yleiskielisessä oppaassa tukeudutaan partisiippilausekkeeseen *työttömänä yritystoiminnan aloittava*, joka siirtää huomion pois lukijasta ja samalla suojelee hänen positiivisia kasvojaan lähikohteliaisuuden keinoin. Positiivisia kasvoja uhkaavassa esimerkissä 68b puolestaan lukijaa puhutellaan suoraan deklaratiivimuotoisessa lauseessa verbin persoonapäätteellä (*jos aloitat yritystoiminnan työttömänä*). Molemmissa esimerkeissä lukijakuntaa rajataan: selkokielisessä versiossa *jos*-lauseella ja yleiskielisessä partisiippilausekkeella. Rajaamisesta huolimatta työttömyys on aiheena kasvoja uhkaava, minkä vuoksi epäsuora puhuttelu suojelee positiivisia kasvoja paremmin kuin rajaaminen. Toisaalta työttömyyteen sisällytetään myös positiivisia merkityksiä, sillä esimerkeissä puhutaan työttömyysetuuden saamisesta. Hyödyn ilmaiseminen voi suojella lukijan positiivisia kasvoja, mikä kertoo siitä, että joissakin tapauksissa lukijan kasvoja suojellaan ja uhataan samanaikaisesti (ks. myös esim. 67b).

Myös maksuhäiriöt voi tulkita arkaluonteiseksi puheenaiheeksi, joka on otettu esiin esimerkeissä 69a–b.

YRITYSNEUVOJA VASTAA

Mikä on yleisin syy, miksi alkavalle yrittäjälle ei myönnetä rahoitusta?

Haasteeksi muodostuu usein se, jos yrittäjäksi aikovalla ei ole yhtään omia säästöjä varattuna. Toki kumppaneiden avulla rahoitus saattaa järjestyä siitä huolimatta. Ongelmallisempaa voikin olla se, että rahoitusta hakevalla henkilöllä on maksuhäiriöitä tai negatiivista luottotietohistoriaa. Jos henkilön tausta on kunnossa, liiketoimintasuunnitelma huolellisesti laadittu ja yrittäjä aidosti uskoo yritykseensä, ei rahoituksen saamiselle yleensä ole esteitä.

Jukka Pötry, Hyvinkään-Riihimäen seudun uusyrityskeskus (YritysVoimala)

Esimerkki 69a) (Y)

Yritysneuvoja vastaa

Miksi en saa rahoitusta?

- Sinulta voi puuttua omarahoitusosuus.
- Sinulla voi olla maksuhäiriöitä tai luottotietosi eivät ehkä ole kunnossa.
- Rahoitus onnistuu yleensä, jos taustasi on kunnossa ja sinulla on hyvä liiketoimintasuunnitelma.
- Sinun täytyy uskoa liikeideaasi.

Jukka Pötry, Hyvinkään-Riihimäen seudun uusyrityskeskus (YritysVoimala)

Esimerkki 69b) (S)

Esimerkin 69a omistuslauseessa omistajan roolissa on negatiivisia kasvoja suojeleva *rahoitusta hakevalla henkilöllä*, kun taas selkoversiossa suoraan puhutteleva *sinä*-persoonapronominin alatiivimuoto. Positiivisia kasvoja voimakkaasti uhkaava *sinulla* epäilee, että puhuteltavalla on ongelmia rahankäyttönsä kanssa. Selko-oppaan *sinä* ei kuitenkaan viittaa suoraan lukijaan, vaan tekstin sisään konstruoituun kysyjään (myös esim. 64b, luku 5.2.1, s. 51). Vaikka esimerkki 69b on osoitettu niin sanotulle kysyjälle, myös esimerkin sinuttelu antaa lukijalle mahdollisuuden asettua kysyjän asemaan. Selkolukijoiden näkökulmasta voi myös pohtia, huomautko he tekstiin rakennettua kysyjä-vastaaja-asetelmaa vai katsovatko he tekstin puhuttelevan suoraan heitä, jolloin positiivisille kasvoille lankeava uhka on suuri. Toisaalta esimerkin 69b näennäistä uhkaakin laimentaa episteeminen modaali-ilmaus *voi*, joka esittää tilanteen yritysneuvojan näkökulmasta epävarmana tai mahdollisena. Esimerkissä modaaliverbin *voida* valinta näyttäytyy kuitenkin hieman outona, koska verbi yhdistetään *Selkoyrittäjässä* useimmiten lukijalle positiivisiin, dynaamisiin mahdollisuuksiin, mutta tässä verbin merkitys on episteeminen. Siten lukija voi hämmentyä siitä, ovatko maksuhäiriöt sallittuja vai ei.

Lukijan positiivisia kasvoja voi uhata myös se, jos hänen oletetaan tarvitsevan apua ja sen vuoksi sitä tarjotaan hänelle liikaa, kuten esimerkissä 70b.

70a) Team Finlandin kansainvälistymispalvelut

Team Finland (www.team.finland.fi) kokoaa yhteen yrityksille suunnatut valtionrahoitteiset kansainvälistymispalvelut. **Tarjolla** on palveluja kansainvälistymisen eri vaiheisiin neuvonnasta ja markkinatiedon tarjoamisesta rahoitukseen ja kansainvälisten kumppanien kartoittamiseen. (Y)

70b) Team Finlandin kansainvälistymispalvelut

Jos yrityksesi haluaa kansainvälistyä eli toimia myös ulkomailla, **tarvitset** sitä varten **ehkä** neuvontaa, koulutusta tai rahoitusta. Team Finlandista **löydät** tiedot kaikista erilaisista tuista ja palveluista, jotka ovat valtion rahoittamia ja jotka **voivat auttaa yritystäsi**. (S)

Esimerkissä 70a todetaan, minkälaisia palveluja on saatavilla Team Finlandin kansainvälistymispalveluissa (*tarjolla on* –), mutta esimerkissä 70b ennakoidaan lukijan avun tarvetta (*tarvitset sitä varten ehkä* –). Selkoversio voi uhata lukijan positiivisia kasvoja, sillä kirjoittaja arvelee lukijan tarvitsevan neuvontaa, koulutusta tai rahoitusta. Uhkaa pehmentää kuitenkin episteeminen *ehkä*-adverbiaali. Selkoversiossa myös kerrotaan lukijalle, mistä hän löytää tietoa palveluista puhuttelemalla häntä suoraan verbin persoonapäätteellä *Team Finlandista löydät* –. Ilmaus on melko neutraali, ja siinä lukija esitetään aktiivisena toimijana, ei passiivisena kohteena. Sivulauseessa *jotka voivat auttaa yritystäsi* apu osoitetaan lukijan yritykselle possessiivisuffiksilla, mikä suojelee lukijan positiivisia kasvoja enemmän kuin jos apu osoitettaisiin suoraan *sinulle*.

Esimerkkien 71a–b interrogatiivilauseet kysyvät lukijalta, mistä tämä löytää rahaa yrittämistä varten.

71a) Yrittäjäksi ryhtymisen haasteita

- **Mistä saat rahoituksen yrityksellesi?**
- Tiedätkö, mitä vaatimuksia lainsäädäntö asettaa toimialallesi?
- Tunnetko toimialasi ja sen kilpailutilanteen? (Y)

71b) Yrityksen aloittamisen vaikeat puolet

- **Mistä saat rahoituksen yritykselle?**
- Tiedätkö, mitä laki sanoo toimialastasi?
- Osaatko hinnoitella tuotteesi tai palvelusi oikein? (S)

Molemmat esimerkit uhkaavat lukijan positiivisia kasvoja, sillä lukijaa rahoituslähteitään pohtimaan haastavan kysymyksen *Mistä saat rahoituksen yritykselle(si)?* implikaatio vihjaa, että rahoituksen hankkiminen voi olla lukijalle ongelma. Yrittämisen haasteet on muotoiltu kysymyksiksi, jotka edellyttävät lukijan miettivän niitä ennen yrityksen perustamista, ja niiden perusteella päättävän, onko hänestä yrittäjäksi. Kiinnostavaa on myös se, että selkoversiossa viitataan lukijan yritykseen, mutta sitä ei ole eksplisiittisesti ilmaistu possessiivisuffiksilla kuten esimerkin muissa virkkeissä ja esimerkissä 71a. Possessiivisuffiksin poistaminen esimerkissä 71b suojaa lukijan positiivisia kasvoja hieman, sillä suoraa puhuttelua on vähennetty. Toisaalta jos esimerkkien 71a–b kysymysten tilalla olisi nesessiivirakenteen sisältäviä deklaratiivilauseita, tekstin velvoittavuus ja ohjailevuus lisääntyisivät ja myös negatiiviset kasvot joutuisivat uhatuiksi (vrt. esim. *Sinun täytyy hankkia rahoitus yritykselle.*) Täten interrogatiivilause osaltaan vähentää ohjailua ja muuntaa tekstin interpersonaalisia piirteitä, mitä käsittelen laajemmin luvussa 5.3.1.

5.3 Puhuttelun etäkohteliaisuus

Etäännyttävä kohteliaisuusstrategia suojelee lukijan negatiivisia kasvoja antamalla niille tilaa ja laajentamalla lukijan toiminnan vapautta. Etäkohteliaisuuden ilmaisemiseen on vakiintunut monia epäsuoria keinoja, jotka lisäävät lukijan tunnetta siitä, että hän saa päättää, suorittaako jonkin teon vai ei. Käyttämällä etäkohteliaisuuden keinoja kirjoittaja osoittaa, että on huomionnut lukijan negatiivisten kasvojen tarpeet ja nähnyt vaivaa niiden suojelemiseksi. (Brown & Levinson 1987 [1978]: 70–72.) *Selkoyrittäjässä* esiintyy monia etäkohteliaisuuden keinoja, jotka reaalistuvat useimmiten epäsuorana, mutta toisinaan myös suorana puhutteluna.

Etäkohteliaisuus selittää osaltaan sitä, miksi *Selkoyrittäjässä* suoraa puhuttelua ei valita aina, kun se olisi mahdollista.

5.3.1 Velvoittavuuden vähentäminen

Interrogatiivilauseilla tiedustellaan jotakin asiaa lukijalta, mutta kirjoitetun vuorovaikutuksen luonteen takia kirjoittaja ei voi odottaa vastausta kysymykseensä. Siksi kysymysten funktiona *Selkoyrittäjässä* näyttää olevan lukijan pohtimaan haastaminen. Tulkitsen, että interrogatiivilauseet voivat joissakin tekstiyhteyksissä suojella lukijan negatiivisia kasvoja etäkohteliaisuuden keinoin, sillä niiden ansiosta tekstin ohjailevuus vähenee, jolloin negatiiviset kasvot saavat niiden kaipaamaa tilaa (Brown & Levinson 1987 [1978]: 70–72). Toisaalta jos puheenaihe on uhkaava, myös kysymykset uhkaavat lukijan positiivisia kasvoja, kuten alaluvussa 5.2.3 osoitin esimerkeillä 71a–b.

Lukija voi pohtia *Selkoyrittäjässä* esiintyviä kysymyksiä itsekseen. Tällaisia pohtimaan haastavia kysymyksiä on esimerkissä 72b.

72a) ALKAISITKO YRITTÄJÄKSI

Ennen yrittäjäksi ryhtymistä on syytä punnita eri vaihtoehtoja ja pohtia omaa soveltuvuuttaan yrittäjyyteen. Uusyrityskeskuksesta saat asiantuntija-apua ja keskustelukumppanin, **kun mietit yrittäjävalmiuksiasi ja yritystoimintasi edellytyksiä.** (Y)

72b) Onko sinusta yrittäjäksi?

Mieti ennen yrityksen perustamista, sovellutko yrittäjäksi. **Oletko valmis panostamaan yritykseesi? Onko tulevalla yritykselläsi tarvittavat edellytykset toimia?** Kun pohdit ryhtymistä yrittäjäksi, saat apua uusyrityskeskuksen yritysneuvojalta. (S)

Esimerkin 72b mukauttamalla syntyneet muutokset ovat mielenkiintoisia, sillä yleiskielen vaihkeinen ilmaisutapa on siirretty selkokieleen kielimuotoon soveltuvalla tavalla. Molemmissa esimerkeissä lukijaa ensin opastetaan miettimään soveltuvuuttaan yrittäjäksi. Sen jälkeen yleiskielisessä versiossa yrittäjävalmiuksien ja yritystoiminnan edellytysten pohtiminen esitetään ilmiselvänä asiana deklaratiiivilauseen muodossa (*kun mietit yrittäjävalmiuksiasi ja yritystoimintasi edellytyksiä*). Selko-opas on selkeämpi, sillä siinä lukijalle osoitetaan ohjailevan imperatiivilauseen jälkeen interrogatiivimuotoisia kysymyksiä (*Oletko valmis panostamaan yritykseesi? Onko tulevalla yritykselläsi tarvittavat edellytykset toimia?*). Kysymyksissä ei kuitenkaan ohjailla lukijaa suoraan. Voi ajatella, että ne ovat alisteisessa suhteessa hallitsevaan päälauseeseen *Mieti ennen yrityksen perustamista*, jota ei kuitenkaan ole enää toistettu. Siten interrogatiivilauseet vähentävät ohjailevuutta ja samalla suojelevat lukijan negatiivisia kasvoja.

Näyttää siltä, että interrogatiivilauseiden avulla on mahdollista välttää jonkin ohjailevan elementin toistaminen. Näin tehdään myös esimerkissä 73b.

73a) Kun olet liikeideaa miettiessäsi määritellyt, keitä mahdolliset asiakkaasi ovat, **voit selvittää**, paljonko heitä on yrityksesi toiminta-alueella. **Selvitä** myös, ketkä ovat kilpailijoitasi ja mitkä ovat heidän vahvuutensa ja heikkoutensa. **Selvitä**, miksi sinun yrityksesi olisi parempi ja missä asioissa olisit altavastaajana. (Y)

73b) **Selvitä** seuraavat asiat:

- Paljonko asiakkaita on alueellasi?
- Ketkä ovat kilpailijoitasi?
- Millä tavalla olet heitä parempi?
- Millä tavalla olet heitä huonompi? (S)

Selko-oppaassa imperatiivia *selvitä* ei toisteta, toisin kuin alkuperäisessä versiossa, jossa ohjailevuus on läpinäkyvämpää. Tämä johtuu osittain siitä, että esimerkin 73a virkkeet ovat osa leipätekstiä, kun taas esimerkki 73b on muotoiltu luetteloksi. Vaikka imperatiivi on useimmiten neutraali suora strategia, senkin liiallinen käyttö tuntuu negatiivisia kasvoja uhkaavalta, koska ohjailevuus muuttuu hyvin vahvaksi. Leskelän ja Kulkki-Niemisen (2015: 129) mukaan selko-tekstien velvoittavuus syntyykin erilaisten velvoittavien ilmausten summana, ja siksi kirjoittajan on mietittävä, millaiset velvoittavat elementit sopivat hänen tekstiinsä. Kokonaisuuden näkökulmasta esimerkin 73b hyödyntämä imperatiivin toistamatta jättäminen suojelee lukijan negatiivisia kasvoja. On syytä olettaa, että ymmärrettävyys ei kärsi, sillä interrogatiivilauseet *Paljonko asiakkaita on alueellasi?* – – seuraavat imperatiivilauseetta *selvitä* kaksoispisteen jälkeen ja puhuttelevat lukijaa suoraan.

Lukijan negatiivisia kasvoja suojelevia interrogatiivilauseita esiintyy etenkin erilaisissa laatikoissa ja listoissa, joihin on koottu tietoa. Myös esimerkit 74a–b ovat tällaisten listojen muodossa.

- Onko sinulla yrittäjäominaisuuksia?**
- Oletko päättäväinen?
  - Oletko ahkera, luova ja rohkea?
  - Uskallatko ottaa riskejä?
  - Oletko oma-aloitteinen ja tuloksiin pyrkivä?
  - Oletko sosiaalinen ja ulospäin suuntautunut?
  - Kestätkö epävarmuutta?

Myös yrittäjän henkilökohtaiset ominaisuudet ovat tärkeitä.

Ennen yrityksen perustamista sinun kannattaa miettiä, sopivatko omat ominaisuutesi yrittämiseen:

- Oletko päättäväinen?
- Oletko ahkera, luova ja rohkea?
- Uskallatko ottaa riskejä?
- Osaatko myydä tuotteitasi?
- Kestätkö epävarmuutta?

Molemmissa esimerkeissä ohjailevuus ja velvoittavuus vähenevät, sillä kirjoittaja antaa lukijalle mahdollisuuden harkita kysymyksiä itsenäisesti eikä osoita sanojaan hänelle velvoitteen muodossa. Esimerkeissä voitaisiin myös luetella, mitä ominaisuuksia lukijalla *täytyy* olla, jos hän haluaa yrittäjäksi (vrt. *Sinun täytyy olla päättäväinen*). Interrogatiivilauseet jättävät tilaa lukijan päättelylle, ja hänen tehtävänsä on miettiä, onko hänellä interrogatiivilauseiden osoittamia ominaisuuksia. Interrogatiivilauseiden hyödyntäminen velvoittavien deklarativilauseiden sijaan muokkaa tekstin interpersonaalisia merkityksiä, sillä modaalinen lausetyyppi ja sen tehtävä ovat erilaisia (Halliday 1994 [1985]:68–69, 179). Vaikka lukijaa puhutellaan suoraan, interrogatiivilauseet suojelevat hänen negatiivisia kasvojaan, koska ohjailevuus vähenee.

Yksi keino vähentää velvoittavuutta on verbin persoonapäätteiden käyttäminen deklarativilauseissa nesessiivirakenteiden ja imperatiivien tilalla, kuten esimerkissä 75b.

75a) MIKÄ ON LIIKETOIMINTASUUNNITELMA?

Liiketoimintasuunnitelmalla (LTS) tarkoitetaan kirjallista suunnitelmaa liiketoiminnasta. **Se kuvaa, miten liikeideaa lähdetään toteuttamaan** käytännössä: yrityksen toimintaympäristö, toimintatavat ja tavoitteet. (Y)

75b) Mikä on liiketoiminta suunnitelma?

Liiketoimintasuunnitelma (LTS) on kirjallinen suunnitelma yrityksen toiminnasta. Liiketoimintasuunnitelmaan **kirjoitat tarkasti, miten lähdet toteuttamaan** liikeideaasi. Siinä selvitetään yrityksen toiminta, päämäärät, tavoitteet, rahoitus ja kannattavuus. (S)

Esimerkissä 75a ei viitata lukijaan edes epäsuorasti vaan käytetään liiketoimintasuunnitelma-käsitteen määrittelyyn erittelevää tekstityyppiä. Sen sijaan esimerkin 75b deklaratiiivi- ja interrogatiivilauseessa puhutellaan lukijaa suoraan verbin persoonapäätteellä (*kirjoitat, lähdet*). Deklarativilauseessa lukijaa velvoitetaan vaivihkaisesti etäkohteliaisuuden keinoin; hänelle kerrotaan, mitä hänen täytyy kirjoittaa liiketoimintasuunnitelmaan. Esimerkki muistuttaa esimerkkiä 46b (ks. luku 5.1.1, s. 40), jossa lukijan mielenkiintoa pidetään yllä puhuttelulla erittelevän tekstityypin keskellä. Esimerkkien funktiot ovat osin samanlaiset, mutta ne myös eroavat toisistaan, sillä esimerkki 75b on velvoittava ja esimerkki 46b neutraali. Toisaalta Uotilan (2012: 59) mukaan esimerkin 75b kaltainen direktiivien käyttö voi vähentää kohteliaisuutta, jos niissä ei esiinny modaalii-ilmauksia. Oman esimerkkini perusteella voi myös miettiä, huomaako lukija velvoittavuutta.

Selkoyrittäjästä löytyy joitakin hyvin vaivihkaisia deklarativilausemuotoisia direktiivejä, kuten esimerkissä 76b.

76a) Vuosi-ilmoituksen antaminen

Jokaisen työnantajan on annettava Verohallinnolle vuosittain ilmoitus maksamistaan palkoista ja muista suorituksista kuten päivärahoista ja kilometrikorvauksista. Tiedot annetaan vuosi-ilmoituksella. Ilmoitus annetaan suoritusten maksuvuotta seuraavan tammikuun loppuun mennessä. (Y)

76b) Työntekijän palkan sivukulut

Työnantaja maksaa palkan lisäksi myös muita maksuja työntekijöistään. Tällaisia sivukuluja ovat

- työntekijän eläkevakuutus (TyEL) – –

Lisäksi työnantajan pitää huolehtia palkansaajan vuosilomasta, lomarahasta, sairausajan palkasta sekä äitiysvapaan palkasta. **Yritys antaa** Verohallinnolle vuosittain ilmoituksen palkoista ja muista suorituksista, kuten päivärahoista ja kilometrikorvauksista. (S)

Jokaiseen työnantajaan kohdistuu esimerkissä 76a selkeä, laista lähtöisin oleva velvoite (*on annettava*), jota on pakko noudattaa. Sen sijaan selkoversiosta modaalisuus on hävinnyt kokonaan ja direktiivisyyttä ilmaistaan deklaratiivilauseella *Yritys antaa* – –. Tällaista 3. persoonan subjektin sisältävää deklaratiivilauseetta käytetään direktiivinä etenkin, jos vastaanottaja on puhujan ohjauksessa ja saanut ohjeita jo aiemmin (VISK § 1664). Selkokielisessä oppaassa suojellaan lukijan negatiivisia kasvoja häivyttämällä velvoitetta, mutta vaarana on liiallinen häivytyks. Selkotekstin lukija ei välttämättä tajua, että hänen on tehtävä jotakin, sillä käsky kohdistuu geneerisesti yritykselle ja on piilotettu deklaratiivilauseeseen taakse. Siksi inkongruentti deklaratiivilause lukijan vaivihkaisena ohjailijana ei tunnu perustellulta tapauksessa, jossa velvoitteen ymmärtäminen on erityisen tärkeää.

Selkoyrittäjään yleistäviksi NP-lausekkeiksi on muuttunut monia *Yleisyrittäjän* nollapersoonia, passiiveja ja nominaalistuksia (ks. luku 4). Vaikka NP-lausekkeet epämääräistävät persoonan, Kulkki-Niemisen (2010: 144) mukaan ne myös mahdollistavat normaalin subjektin+predikaatti-rakenteen. Lukijan lienee helppo huomata, että asia koskee häntä, jos subjektina on esimerkiksi *yrittäjä*, *yritys* tai *työnantaja*. Esimerkeissä 77a–b passiivi on mukautettu *yritys-NP*:ksi.

77a) Y-tunnus

Yritys- ja yhteisötunnus (Y-tunnus) on yksilöllinen tunnus, jonka viranomainen antaa yritykselle ja yhteisölle. Y-tunnuksen saa heti, kun yrityksen perustamisilmoitus **kirjataan** Yritys- ja yhteisötietojärjestelmään (www.ytj.fi). – – Y-tunnusta tarvitaan muun muassa laskuihin ja sopimuksiin sekä viranomaisasioinnissa. (Y)

77b) Y-tunnus

Kun **yritys on tehnyt** perustamisilmoituksen kaupparekisteriin, yritys saa Y-tunnuksen. Se on tunnus, jonka avulla yritys tunnistetaan. Yritys käyttää Y-tunnusta aina, kun se tekee sopimuksia. Tunnusta pitää käyttää myös silloin, kun yritys asioi Verohallinnossa. (S)

Selko-oppaan NP-lauseke *yrittäjän* merkitys lähestyy yleiskielisen version geneerisen passiivin (*kirjataan*) merkitystä, koska sillä viitataan yleisesti yritysten luokkaan (ks. VISK § 1407). Lausekkeeseen voisi liittää possessiivisuffiksin, mutta sitä ei ole tehty. On kuitenkin selvää, että esimerkin 77b mukainen aktiivilause lisää tekstin ymmärrettävyyttä, sillä se ilmaisee, kenen vastuulla Y-tunnuksen hankkiminen on. Toisaalta ymmärrettävyys voi kärsiä, sillä selkeää velvoitetta ei aseteta suoraan lukijalle. Esimerkin 77a passiivi jättää vielä epäselvemmäksi, oletetaanko lukijan tekvän jotakin vai onko kirjaaminen jonkun muun vastuulla. Lauseen loppuun lisätty verkkosivu (www.ytj.fi) ohjaa lukijaa oikeaan suuntaan, mutta ei välttämättä riittäisi selkotekstissä.

Tässä alaluvussa olen selventänyt, miten eksplisiittisen velvoittavuuden vähentäminen voi suojella lukijan negatiivisia kasvoja selko-oppaassa. Seuraavaksi siirryn pohtimaan, kuinka lukijan negatiivisia kasvoja voi suojella myös velvoittavuuden tietynlaisella kohdentamisella etäkohteliaisuuden keinoin, vaikka direktiivisiä kielenaineiksia käytettäisiinkin.

5.3.2 Velvoittavuuden kohdentaminen

Sekä *Selko-* että *Yleisyrittäjässä* on paljon NP-lausekkeita, jotka velvoittavat lukijaa epäsuorasti esimerkiksi luvan, kehotuksen tai käskyn muodossa. Keskityn näihin lukijan negatiivisia kasvoja suojeleviin ilmauksiin tässä alaluvussa. Esimerkissä 78b lukijaa velvoitetaan tekemään jotakin.

78a) – (Y)

78b) Työntekijän palkan sivukulut Työnantaja maksaa palkan lisäksi myös muita maksuja työntekijöistään. Tällaisia sivukuluja ovat • työntekijän eläkevakuutus (TyEL) –
Lisäksi **työnantajan pitää huolehtia** palkansaajan vuosilomasta, lomarahasta, sairausajan palkasta sekä äitiysvapaan palkasta. (S)

Jos esimerkin 78b lukija samastuu työnantajan rooliin, hän havaitsee helposti, että velvoite *pitää huolehtia* koskee juuri häntä. *Työnantaja*-NP:n voisi kuitenkin korvata myös *sinä*-pronominilla, jolloin puhuttelu muuttuisi suoraksi. *Selkoyrittäjässä* on reilusti ohjailevia nesessiivirakenteita, mutta asioista yleisemmällä tasolla puhuminen vähentää velvoittavuutta ja siten suojelee lukijan negatiivisia kasvoja. Valinta vaihdella eri puhuttelua voi liittyä tekstin kokonaisuus- ja muotoutumiseen. Leskelän (2019: 123) mukaan selkotekstin kokonaisuus ratkaisee, joten usein toistuvat rakenteet muokkaavat tekstiä tiettyyn suuntaan. Myös Selkomittarin (2018: 8) mukaan on syytä huomioida selkotekstin sävy. Käskyn ja toimintarajoitteen kohdentaminen

työnantajaan suojelee lukijan negatiivisia kasvoja, mutta aineiston perusteella geneeristen ilmausten käyttöä kannattaa kuitenkin harkita (vrt. luku 5.3.1).

Joskus *Yleisyrittäjässä* puhutellaan lukijaa suoraan, mutta *Selkoyrittäjässä sen sijaan* käytetään epäsuoria strategioita. Esimerkit 79a–b edustavat suoran puhuttelun muuttamista epäsuoraksi.

79a) **Pyydä** tarjouksia eri vakuutusyhtiöistä ja **tutustu** vakuutusehtoihin tarkasti. **Päätä** vasta tämän jälkeen, mitä vakuutuksia otat. (Y)

79b) **Yrittäjän kannattaa selvittää** vakuutusyhtiön kanssa, mitä muita vakuutuksia **hän** tarvitsee. (S)

Yleiskielisessä versiossa lukijaa puhutellaan imperatiiveilla *pyydä*, *tutustu* ja *päätä*, jotka voisi korvata selkoversiossa käytetyllä *kannattaa*-modaaliverbillä. Imperatiivi toimii siis praktista välttämättömyyttä edustavana neuvona, jonka noudattamisesta lukija hyötyy. Esimerkissä 79b samankaltainen neuvon tarjoava direktiivi kohdistetaan geneerisesti *yrittäjään*, jolloin ohjeesta on muuttunut negatiivisia kasvoja suojeleva suositus. Imperatiivia ei voi kuitenkaan tässä yhteydessä tulkita negatiivisia kasvoja uhkaavaksi, koska sillä pyritään lukijan auttamiseen. Siksi kohteliaisuuden näkökulmasta ei liene syytä sille, että lukijaa puhutellaan epäsuorasti esimerkiksi 79b. Kuitenkin kokonaisuuden näkökulmasta suorien ja epäsuorien puhuttelujen vaihtelu ja epäsuoran puhuttelun kohdentaminen vähentävät velvoittavuutta ja antavat tilaa lukijan negatiivisille kasvoille.

Selkoyrittäjässä vaaditaan yrityksen perustamista harkitsevalta lukijalta paljon. Kun vaatimukset ovat toisinaan epäsuoria, ne tuntuvat pienemmiltä. Esimerkeissä 80a–b vaatimuksia pienennetään etäkohteliaisuuden keinoin.

80a) MARKKINOINNIN KILPAILUKEINOT

Menestyminen markkinoilla vaatii hyvää liiketoimintaympäristön ja kilpailijoiden **tuntemista** sekä **erottautumista** kilpailijoista. Juuri markkinoinnilla pyritään vaikuttamaan kuluttajan mielikuvaan ja kokemukseen yrityksen tarjoamasta tavarasta tai palvelusta – ”olemme parempia kuin kilpailijamme”. Markkinointi onkin tärkeä osa yrityksen suunnittelutyötä. (Y)

80b) Miten markkinoilla menestyy?

Yrityksen menestyminen vaatii sitä, että **yrittäjä tuntee** toimialan ja kilpailijat sekä **erottuu** kilpailijoista. Markkinoinnin tavoite on osoittaa, että sinun yrityksesi on parempi kuin muut. Siksi markkinointi on tärkeä osa koko yrityksen toiminnan suunnittelua. (S)

Esimerkin 80a nominaalistus *erottautumista kilpailijoista* on muuttunut selko-oppaassa kongruenttiin muotoon [yrittäjä] *erottuu kilpailijoista*, jolloin selkokielen suosima subjekti-predikaatti-rakenne on mahdollinen. Päälauseen *Yrityksen menestyminen vaatii sitä* vaatimus

osoitetaan NP-lauseke *yrittäjälle*. Molemmissa oppaissa lukijan negatiivisia kasvoja suojellaan, sillä vaatimus tuntuu pienenevän, kun sitä ei osoiteta suoraan lukijalle. Vaikka kongruentein puhuttelukeino (*että [sinä] tunnet toimialasi*) ei ole käytössä, myös *yrittäjä*-NP:n mahdollista rakenne palvelee selkokielen tarkoitusperiä ja samalla suojaaa lukijan negatiivisia kasvoja. Nominaalistuksen purkaminen kongruentimmiksi muodoiksi taas parantaa tekstin ymmärrettävyyttä. Kulkki-Nieminen (2010: 209) on tehnyt saman havainnon selkouutisten kohdalla.

Lukijaan kohdistuvia vaatimuksia on kierretty nollapersoonan ja nominaalistusten avulla esimerkeissä 81a–b.

Esimerkki 81a) (Y)

Esimerkki 81b) (S)

Esimerkkien 81a–b edellyttämistä ei ole kohdistettu suoraan lukijalle, vaan nollapersoonalle: *yrityksen perustaminen edellyttää [nollalta]*. Lukijan negatiivisia kasvoja suojellaan, koska tekstien vaatimuksia pienennetään epäsuoran puhuttelun keinoin. Selkokielisessä oppaassa on hyödynnetty luetteloa, joka lisää tekstin ulkoasun selkeyttä. Vaikka epäsuorat puhuttelut suojelevat lukijan negatiivisia kasvoja kohdentamalla velvoittavuutta epäsuorasti, selkokirjoitusohjeiden näkökulmasta on käytetty vaikeita rakenteita. Karvosen (1991: 157–158) mukaan esimerkkien 80–81 abstraktit *edellyttäminen* ja *vaatiminen* hämärtävät tekijöitä ja luovat vaikutelman siitä, että asiat tapahtuvat itseksensä. Esimerkki 81b onkin yllättävä, koska saman asian voisi ilmaista helpommin ja yksinkertaisesti imperatiivilla: *Kun perustat yrityksen: laadi liiketoimintasuunnitelma* –. Jos velvoittavuuden vähentäminen etäkohteliaisuuden keinoin tuntuu tärkeältä, voisi käyttää nollapersoonaa ja nominaalistuksia helpompaa subjekti+predikaatti-rakennetta: *Kun yrittäjä perustaa yrityksen, hänen täytyy: laatia liiketoimintasuunnitelma* –.

Tulkitsen myös puhuteltavien rajaamisen toisinaan etäkohteliaisuuden keinoksi, sillä siihen liittyy vain joidenkin lukijoiden velvoittaminen. Muut lukijat voivat sivuuttaa

velvoitteen, koska se ei koske heitä (Tolvanen 2016: 17). Tätä havainnollistan esimerkkien 82a–b avulla.

82a) **Jos aiot käynnistää** yrittäjyytesi ostamalla valmiin yrityksen tai liiketoiminnan, tai osan siitä, **käytä** asiantuntijoita apuna kaupan kohteen taloudellisen tilan ja kauppaan sisältyvien riskien arvioinnissa. Uusyrityskeskukseen neuvonantajaverkostosta löydät avuksesi yrityskaupan asiantuntijoita. Taloushallinnon ammattilaiset (tilitoimistot, tilintarkastajat, yrityskauppakonsultit) neuvovat, onko yrityksen toiminta kannattavaa ja onko kirjanpito ollut luotettavaa. Ennen kuin allekirjoitat kauppakirjat ja muut asiakirjat, kysy neuvoja myös lakiasiantuntijalta. (Y)

82b) **Jos haluat ostaa** yrityksen tai osan yrityksestä, **selvitä** tarkasti, missä kunnossa yritys on taloudellisesti. Eli sinun täytyy selvittää, onko yrityksen toiminta kannattanut ja onko sen kirjanpito kunnossa. Uusyrityskeskukseen neuvot, taloushallinnon ammattilaiset sekä lakiasiantuntijat voivat auttaa sinua selvittämään yrityksen kunnan ja neuvoa käytännön asioissa. (S)

Yleiskielisessä oppaassa lukijaa ohjaillaan imperatiivilla *käytä*, joka näyttäytyy neutraalina. Myös selkokiehisen version velvoittavuus luodaan imperatiivin (*selvitä*) avulla, mutta se uhkaa lukijan negatiivisia kasvoja, koska imperatiiviin yhdistyvä *tarkasti* lisää ohjailevuutta ja selkokielehen joskus yhdistettyä opettavaisuutta, jota Selkomittarin (2018: 8) mukaan täytyy selkokielessä varoa. Adverbi *tarkasti* tuntuu turhalta, koska esimerkin seuraava virke (*Eli sinun täytyy selvittää –*) selventää asiaa. Selko-oppaan velvoittavuus ei kuitenkaan koske kaikkia lukijoita, sillä siinä puhutellaan suoraan vain yrityksen ostamista harkitsevia. Muut voivat halutesaan sivuuttaa virkkeen (Tolvanen 2016: 17). Jos lukija ei aio ostaa yritystä, hänen negatiiviset kasvonsa ovat turvassa. Toisinaan puhuteltavien rajaaminen näyttäytyy myös neutraalina puhutteluun liittyvänä keinona, koska sillä ei tavoitella kohteliaisuutta vaan esimerkiksi tiiviyyttä (ks. luku 5.1.2).

5.4 Puhuttelun lähikohteliaisuus

Vaikka suomen kieli yhdistetään usein etäkohteliaisuuteen (ks. esim. Yli-Vakkuri 1986; Lampinen 1990), *Selkoyrittäjässä* on havaittavissa myös monia lähikohteliaisuuden keinoja. Lähikohteliaisuus ilmaisee lukijalle, että kirjoittaja arvostaa häntä ja haluaa vahvistaa hänen positiivisia kasvojaan. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun kirjoittaja perustelee, mitä hyötyä jostakin asiasta on lukijalle, kehuu häntä ja välttää ikäviä aiheita (Brown & Levinson 1987 [1978]: 70). Aineistoni lähikohteliaisuus ilmenee etenkin suorissa puhutteluissa, mutta positiivisia kasvoja on suojeltu myös epäsuoran puhuttelun keinoin.

5.4.1 Lukija hyötyjänä

Kun lukijaa puhutellaan suoraan, puhutteluun voidaan liittää positiivisia merkityksiä. Esimerkissä 83b lukija on omistajan roolissa omistuslauseessa.

83a) – (Y)

83b) Tervetuloa polulle kohti omaa yritystä

– – Onko **sinulla** yritysidea tai sellaista taitoa ja osaamista, jota voit hyödyntää yrittäjänä? Et ole yksin. Yhä useammat perustavat yrityksen ja hankkivat siten toimeentulonsa. Yrittämisen arvostus on noussut, kun on huomattu, mikä mahdollisuus siinä piilee. (S)

Selkokielisessä oppaassa on interrogatiivilause *Onko sinulla yritysidea* – –, joka herättää lukijan huomion ja haastaa hänet pohtimaan omaa yritysideaansa ja kykyjään. Interrogatiivilausesta seuraava toteava deklaraatiivilause *Et ole yksin* ilmaisee kirjoittajan uskovan, että lukija vastaa kysymykseen myönteisesti. Esimerkissä ilmaistaan abstraktien asioiden, yritysideaan ja hyödyllisten taitojen, omistamista, joten omistamiseen liittyy positiivisia merkityksiä. Positiivisten merkitysten voi ajatella vahvistavan lukijan positiivisia kasvoja lähikohteliaisuuden keinoin ja rakentavan lukijasta myönteistä kuvaa ideationaalisen metafunktion näkökulmasta. Myös Tolvasen (2016: 19) aineiston omistuslauseet korostavat lukijan saamaa hyötyä ja sisältävät positiivisia tai neutraaleja merkityksiä. Esimerkki 83b esiintyy *Selkoyrittäjän* pääkirjoituksessa, joten sen yhtenä tehtävänä voi olla lukijan motivoiminen, joka etenkin informoivissa selkoteksteissä on tärkeää (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 106–107).

Esimerkit 84a–b puolestaan korostavat lukijan uusyrityskeskuksista saamaa apua.

84a) Uusyrityskeskusten tavoitteena on **auttaa yrityksiä** alkutaipaleella kohti kannattavaa kasvua.

84b) Eri puolilla Suomea toimivat uusyrityskeskukset **auttavat sinua** alkuun.

Molemmissa oppaissa korostetaan lukijan saamaa hyötyä ja lukija esitetään semanttiselta rooliltaan avun kohteena. Esimerkissä 84a avun kohteena on lukijaan epäsuorasti viittaava *yrityksiä*-NP, joka esimerkissä 84b on vaihdettu *sinä*-pronominin partitiivimuodoksi. Selkoversiossa huomio kiinnittyy *sinua*-objektin sijaan; totaaliobjekti olisi mahdollinen, sillä virkkeen lopussa on adverbiaali *alkuun*. *Auttaa* on rajapakoinen verbi, joka voi kuitenkin saada totaaliobjektin, jos lauseessa on objektissa muutoksen aiheuttava resultatiivinen adverbiaali tai ajallista ulottuvuutta ilmaiseva adverbiaali (VISK § 1510). Partitiiviobjektin valinnan voisi Yli-Vakkurin (1986: 246) mukaan tulkita ”kohteliaiden tai ystävällisten tahtomusten objektiksi”, jossa

partitiivi lieventää direktiiviä toimiessaan kvantiteetti-sanojen (esim. *vähän*) vastineena. Tällä pyritään interpersonaalisten merkitysten tuottamiseen (mts. 245). Vaikka esimerkeissäni kyse ei ole direktiiveistä, partitiivin funktio vaikuttaa samalta kuin kohteliaan tahtomuksen objektilla. Partitiivin ansiosta avun tarve näyttäytyy vähäisenä, mikä suojelee avun kohteeksi representoidun lukijan positiivisia kasvoja. Toisaalta selkotekstin lukija ei välttämättä tunnista näin pieniä vivahde-eroja, koska hänen kielitaidossaan on vielä puutteita (Leskelä 2019: 101). Myös Kunnaksen (2008: 69–71) yleiskielisessä aineistossa hyödynnettiin kohteliaiden tahtomusten objektia, sillä siinä pienennettiin pyyntöjä *vähän*- ja *hiukan*-kvantiteettisanoilla.

Esimerkeissä 85a–b lukijan mahdollisuuksia on ilmaistu *voida*-modaaliverbillä.

Yrittäjyyteen motivoivat tekijät

- Voit olla oman itsesi pomo.
- Voit päättää itse, mitä teet.
- Voit vaikuttaa omiin työaikoihisi.
- Sinulla on mahdollisuus ansaita enemmän kuin palkkatyössä toisen palveluksessa.
- Voit toteuttaa itseäsi.
- Voit työllistää muita.

Esimerkki 85a) (Y)

Yrittämisen hyvät puolet

- Voit olla oman itsesi pomo.
- Voit päättää itse, mitä teet.
- Voit vaikuttaa omiin työaikoihisi.
- Voit ansaita enemmän kuin palkkatyössä toisen palveluksessa.
- Voit toteuttaa itseäsi.
- Voit työllistää muita.

Esimerkki 85b) (S)

Toisiaan sisällöllisesti ja rakenteellisesti vastaavissa esimerkeissä 85a–b on kerätty laatikon sisään yrittäjyyteen kannustavia tekijöitä. *Voida*-modaaliverbi korostaa yrittäjyyden tarjoamia mahdollisuuksia ja lukijan saamaa hyötyä. Modalisuus on dynaamista, koska mahdollisuudet ovat kiinni yrittäjyyden luonteesta (ks. luku 2.2). Esimerkeissä lukijaan viitataan suoraan verbin persoonapäätteellä *voit* ja erilaisilla NP-lausekkeilla, joissa on possessiivisuffiksi (*itsesi*, *työaikoihisi*, *itseäsi*). Puhutteluun liittyy lukijan näkökulmasta positiivisia merkityksiä. Mahdollisuuksien ilmaiseminen vahvistaa lukijan positiivisia kasvoja, koska lukijalle esitellään yrittäjyyden parhaita puolia.

5.4.2 Arkaluonteisten puheenaiheiden pehmentäminen

Luvussa 5.2.3 esittelin esimerkkejä, joissa lukijan positiivisia kasvoja uhataan, koska lukijaa puhutellaan suoraan arkaluonteisten puheenaiheiden yhteydessä. Tavallisempaa aineistossa kuitenkin on se, että lukijan positiivisia kasvoja suojellaan tällaisissa tekstiyhteyksissä.

Kun aineistossa puhutaan rahasta, perussubjektiksi valitaan usein jokin geneerinen tarkoite, jonka kuvaamaan ryhmään lukijan voi olettaa kuuluvan. Näin on esimerkeissä 86a–b.

86a) Soviteltu päiväraha

Päivärahan **[nollalle]** maksaa työttömyyskassa tai Kela. – – **TE-toimisto ratkaisee työttömyysetuuden maksamisen työvoimapoliittiset edellytykset** ja antaa asiasta työttömyysetuuden maksajaa (työttömyyskassa tai Kela) sitovan lausunnon. (Y)

86b) Soviteltu päiväraha

Soviteltu päiväraha on työttömyysetuus, jota maksetaan **[nollalle]** osittaisen työskentelyn ajalta.

Yrittäjä voi saada soviteltua päivärahaa, jos yritystoiminta ei ole päätyö vaan työllistää **häntä** sivutoimisesti. Ratkaisevaa on **[nollan]** työmäärä yritystoiminnassa, eivät siitä saadut tulot. TE-toimisto ratkaisee, voiko **yrittäjä** saada soviteltua päivärahaa. Päivärahan **[nollalle]** maksaa työttömyyskassa tai Kela. (S)

Sekä yleis- että selkokielellisessä oppaassa lukijan positiivisia kasvoja suojellaan, sillä häntä ei puhutella suoraan arkaluonteisten puheenaiheiden, rahan ja työttömyysetuuksien, yhteydessä. Esimerkissä 86a puhe rahasta ja työttömyydestä on verhoiltu nollapersoonaan, nominaalistuksiin ja pitkiin lausekkeisiin, jotka kätkevät tekijöitä. Esimerkin pitkän NP-lausekkeen *työttömyysetuuden maksamisen työvoimapoliittiset edellytykset* merkityksestä on vaikeaa saada selvää, koska sen abstraktiotaso on suuri (Leskelä 2019: 34–35) Sen sijaan esimerkissä 86b abstrakti lauseke on purettu yksinkertaisemmaksi subjekti+predikaatti-rakenteeksi: *voiko yrittäjä saada soviteltua päivärahaa*. Lukijaa ei kuitenkaan puhutella suoraan, vaan geneerisellä *yrittäjä*-NP-lausekkeella ja nollapersoonilla. Selko-oppaaseen on siis jätetty tekijän hämärtäviä elementtejä, jotka on kuitenkin toteutettu paremmin selkokieleen soveltuvalla, selkeämmällä tavalla.

Esimerkeissä 87a–b puhe rahasta liittyy verojen maksamatta jättämiseen.

87a) Lisäksi tarvitaan todistus verojen maksamisesta tai verovelkatodistus eli selvitys, onko **hakijalla maksamattomia veroja**. Todistuksen **[nolla]** voi tilata esimerkiksi Verohallinnon internetsivujen kautta (www.vero.fi/verovelkatodistus) tai **noutaa** Verohallinnon toimipisteestä. (Y)

87b) Lisäksi tarvitaan todistus verojen maksamisesta. **Jos veroja on [nollalla] maksamatta**, tarvitaan verovelkatodistus. Todistukset **[nolla]** voi tilata Verohallinnon sivuilta www.vero.fi/verovelkatodistus. Sen **[nolla]** voi myös hakea Verohallinnon toimipisteestä. (S)

Molemmissa esimerkeissä lukijaan viitataan epäsuorasti, mikä suojelee lukijan positiivisia ja negatiivisia kasvoja. Epäsuoralla puhuttelulla kirjoittaja välttää vihjaamasta, että juuri lukija olisi jättänyt veroja maksamatta. Esimerkissä 87a lukijaan viitataan *hakija*-NP-lausekkeella ja nollapersoonalla [*nolla*] *voi tilata* —. On kiinnostavaa, että selkokielisessä versiossa *hakija*-lauseke on kuitenkin mukautettu nollapersoonaksi, vaikka NP-lauseke on selkeämpi ja sopii usein paremmin selkokieleen (vrt. Leskelä 2019: 122–123). Lisäksi selkoversion *Jos veroja on [nollalla] maksamatta* sisällön voisi ilmaista ilman vaikeaa sijamuotoa abessiivia: *Jos hakija ei ole maksanut veroja*. Abessiivi tuntuu hämärtävän lauseen tekijöitä entisestään, mikä kasvattaa kohteliaisuutta mutta heikentää ymmärrettävyyttä.

Esimerkeissä 88a–b) suoraa puhuttelua kierretään passiivilla ja nollapersoonalla.

88a) Palkansaajasta yrittäjäksi siirtyvällä on yleensä myös ns. jälkisuojaoikeus. Tämä tarkoittaa oikeutta saada päivärahaa yrittäjyyttä edeltäneen palkkatulon perusteella, jos yritystoiminta **lopetetaan** jälkisuojajan ajan kuluessa. (Y)

88b) Monet yrittäjät ovat olleet palkansaajia ennen kuin ovat ryhtyneet yrittäjiksi. Päätoimisen yrittäjän ei kannata jäädä palkansaajakassan jäseneksi. Hänellä on kuitenkin yleensä jälkisuojaja-aika. Se tarkoittaa, **että jos [nolla] joutuu työttömäksi pian yrityksen aloittamisen jälkeen**, voi saada ansiosidonnaista päivärahaa aikaisempien palkkatulojen perusteella. (S)

Esimerkissä 88a lukijaan viitataan passiivilla ja työttömäksi jäämiseen yritystoiminnan lopettamisella: *jos yritystoiminta lopetetaan*. Esimerkki on hyvin hienovarainen, sillä se jättää työttömyyden mainitsematta. Lopettaminen näyttäytyy aktiivisena toimintana, joka on passiiviin sisältyvän implisiittisen tekijän hallinnassa. Voisikin ajatella, että epämiellyttävä aihe on kierretty lähes kokonaan. Esimerkki 88b on selkeämpi ja toteaa asian suoremmin, mutta myös siinä on säilytetty alkuperäisen version kohteliaista ilmaisua suojelemalla lukijan positiivisia kasvoja nollapersoonalla: *jos [nolla] joutuu työttömäksi*. Työttömyydestä puhutaan dynaamisena joutumisena; työttömäksi joutuminen johtuu esimerkiksi ulkoisista olosuhteista eikä sillä ole mitään tekemistä yrittäjän omien toimien tai ominaisuuksien kanssa (ks. VISK § 1577). Esimerkki 88b osoittaa, kuinka tärkeää sopivien modaaliainesten valinta on myös selkokielessä (ks. myös luku 5.2.3, esimerkki 67b, s. 55).

Rahan ja työttömyyden lisäksi myös lukijan turhaa syyttelyä vältetään *Selkoyrittäjässä* ja *Yleisyrittäjässä*. Näin tapahtuu esimerkeissä 89a–b.

89a) Yrityksen nimi

Yrityksen nimen eli toiminimen rekisteröiminen antaa yksinoikeuden nimeen koko maassa, eli muut elinkeinonharjoittajat eivät saa käyttää tätä nimeä. — **Toiminimi ei myöskään saa olla omiaan johtamaan** yleisöä harhaan. Harhaanjohtavaa on esimerkiksi **antaa** toiminimessä väärä tieto

elinkeinonharjoittajan nimestä tai viitata nimessä sellaiseen elinkeinotoimintaan, joka ei kuulu yrityksen toimialaan. (Y)

89b) Yrityksen nimi eli toiminimi

Kaikille yritykselle pitää valita toiminimi. – – **Toiminimi ei saa johtaa** yleisöä harhaan. Harhaanjohtavaa on esimerkiksi se, että **[nolla] antaa** toiminimessä väärää tietoa elinkeinonharjoittajan nimestä tai viittaa nimessä sellaiseen toimintaan, joka ei kuulu yrityksen toimialaan. (S)

Selko-oppaan *toiminimi*-NP-lausekkeeseen voisi lisätä possessiivisuffiksin, joka kiinnittäisi lukijan huomion kuten esimerkissä 47b (ks. luku 5.1.1 s. 40). Näin ei kuitenkaan ole tehty, vaan lukijan positiivisia kasvoja on suojeltu geneerisillä ilmauksilla. Suora puhuttelu esimerkeissä 89a–b uhkasi lukijan positiivisia kasvoja, koska se vihjaisi, että lukija saattaisi epärehellisyytään tai tietämättömyyttään yrittää petkuttaa yleisöä. Ei olekaan ihme, että *toiminimi*-NP-lausekkeessa ei ole possessiivisuffiksia kummassakaan esimerkissä. Epäsuora viittaus jatkuu selko-oppaassa nollapersoonalla (*[nolla] antaa*), jonka avulla annetaan esimerkki yleisön harhaanjohtamisesta. Suora puhuttelu ei tule kyseeseen edes selkokielessä, kun lukijan syyttelyä halutaan välttää.

Esimerkissä 89b positiivisten kasvojen uhkaaminen vältetään siten, että ei käytetä lukijaan viittaavaa possessiivisuffiksia. Sen sijaan esimerkissä 90b positiivisten kasvojen uhkaa pienennetään possessiivisuffiksin avulla.

90a) Team Finland (www.team.finland.fi) kokoaa yhteen **yrityksille** suunnatut valtionrahoitteiset kansainvälistymispalvelut. (Y)

90b) Team Finlandista löydät tiedot kaikista erilaisista tuista ja palveluista, jotka ovat valtion rahoitamia ja jotka voivat auttaa **yritystäsi**. (S)

Esimerkit 90a ja 90b on rakennettu eri näkökulmista. Yleiskielisessä versiossa kerrotaan yleis-täen Team Finlandin tarkoituksesta, kun taas selkoversiossa on otettu huomioon lukijan näkökulma, mitä selkokielen ohjeissa korostetaan (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 199). Tekstiä suunnataan lukijalle suoralla puhuttelulla (*yritystäsi*). Kiinnostavaa on se, että esimerkissä 90b viitataan lukijan auttamiseen, mutta esimerkissä 90a asia vain todetaan. Selko-oppaassa avun kohde on kuitenkin lukijan yritys, eikä osoittelevampi *sinä*, mikä varjelee lukijan positiivisia kasvoja. Auttamisen voi myös nähdä lukijan hyötyyn tähtäävänä ja siten hänen positiivisia kasvojaan imartelevana seikkana, mutta usein esiintyessään se voi vaikuttaa lukijan avuttomuuden korostamiselta ja siten korostaa lukijan ja kirjoittajan epäsymmetristä vuorovaikutusta (vrt. Yli-Vakkuri 1986: 97).

5.4.3 Perustelut

Jos velvoittavuutta tai lukijan ohjailua perustellaan jotenkin, uhka lukijan positiivisille kasvoille pienenee (Brown & Levinson 1987 [1978]: 128). Näissä tapauksissa lukijan toiminnanvapauden rajoittaminen voi edelleen uhata hänen negatiivisia kasvojaan, mutta positiivisia kasvoja vahvistetaan perusteluilla, jotka osoittavat kirjoittajan näkevän vaivaa näyttääkseen lukijalle, että hänen neuvonsa tai ohjeensa ovat oikeasti hyödyllisiä.

Esimerkeissä 91a–b vahvistetaan lukijan positiivisia kasvoja perustelemalla, miksi uusyrityskeskukset ovat hyödyllisiä.

91a) Saat neuvontaa ja keskustelukumppanin. Toiminta perustuu yrityselämän asiantuntija-apuun. Palvelu on henkilökohtaista, maksutonta ja ehdottoman luottamuksellista. Suuri osa asiantuntijoistamme toimii itsekkin yrittäjinä.

Uusyrityskeskuksen avulla syntyy kestäväää yritystoimintaa. Saat hyvän alun yrittäjänä ja vältät alkuvaiheen karikot. Olipa yritystoimintasi pientä tai suurta, tarvitset kumppaneita, verkostoja ja asiakkaita. Neuvonnassa saat kontakteja eri alojen asiantuntijoihin. Uusyrityskeskusten tavoitteena on auttaa yrityksiä alkutaipaleella kohti kannattavaa kasvua. (Y)

91b) Niissä [uusyrityskeskuksissa] toimivat asiantuntijat arvioivat yritysideoita ja kertovat miten **sinun kannattaa** edetä. Uusyrityskeskusten palvelu on henkilökohtaista, maksutonta ja ehdottoman luottamuksellista. Suuri osa keskustusten asiantuntijoista toimii itsekkin yrittäjinä. **Kun saat hyviä neuvoja, vältät monia ongelmia, jotka liittyvät yritystoiminnan aloittamiseen.** (S)

Yleiskielisessä oppaassa lukijaa ei kehoiteta suoraan tulemaan uusyrityskeskukseen hakemaan apua, vaan asia esitetään tarjouksen muodossa; uusyrityskeskuksista lukija saa erilaisia palveluita. Toisaalta Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]: 66) mukaan jopa tarjoukset voivat uhata lukijan negatiivisia kasvoja. Esimerkissä 91b velvoittavuus on selkeämpää, koska lukijaa puhutellaan genetiivisubjektilla *sinun* ja praktista välttämättömyyttä edustavalla modaaliverbillä *kannattaa*. Yleiskielisen version näkökulma on erilainen, sillä siinä ohjailevuus ei korostu. Myös selkoversiossa lukijan positiivisia kasvoja vahvistetaan perustelemalla velvoittavuutta *kun*-sivulauseen avulla. Sivulauseen merkitys lähestyy *jos*-lauseen konditionaalisuutta ja siksi siinä on mukana ehtosuhteen merkityksiä (VISK § 1137). Perustelut voivat saada lukijan huomaamaan, että uusyrityskeskuksiin on kannattavaa mennä. Hyvät neuvot auttavat ehkäisemään yrityksen toiminnan aloittamiseen liittyviä ongelmia, ja siten velvoittavuus on perusteltua.

Myös esimerkeissä 92a–b perustellaan lukijan ohjailua.

92a) Nimen suunnitteluun [**sinun**] **kannattaa panostaa, sillä** persoonallinen ja mieleenpainuva nimi tukee **yrityksesi** markkinointia. (Y)

92b) Nimi **[sinun] kannattaa miettiä** tarkkaan, **sillä** persoonallinen ja mieleenpainuva nimi tukee **yrityksesi** markkinointia. (S)

Esimerkeissä 92a–b velvoittavuutta on vähennetty kohdentamalla sitä ellipsiin virkkeiden päälauseissa: *[sinun] kannattaa panostaa / [sinun] kannattaa miettiä tarkkaan*. Praktista välttämättömyyttä ilmaiseva modaaliverbi *kannattaa* neuvoa lukijaa epäsuorasti, joten lukijan negatiivisia kasvoja suojellaan. Kasvojen suojelu on perusteltua, koska esimerkin 92b *tarkkaan* adverbilukijan suoran puhuttelun yhteydessä voisi saada tekstin tuntumaan liian opettavaiselta (vrt. Selkomittari 2018: 8). Myös kokonaisuuden näkökulmasta kasvojen suojelu voi olla perusteltua ja siten etäkohteliaisuutta, jos muutoin teksti muuttuisi liian ohjailevaksi (ks. luku 5.3.1). Esimerkkien sivulauseissa *sillä persoonallinen ja mieleenpainuva nimi tukee yrityksesi markkinointia* lukijaa puhutellaan suoraan NP-lausekkeeseen kiinnittyneellä possessiivisuffiksilla. Sivulauseiden ansiosta lukijan positiiviset kasvot saavat vahvistusta, koska kirjoittaja perustelee *sillä*-konjunktion avulla, miksi lukijan kannattaa harkita yrityksensä nimeä. Ohjeistusten perustelut voivat sopia selkokieleen, koska lukijan ohjeista saama hyöty tulee näkyvämmäksi ja siten velvoittavuus ja ohjailu perustelluksi.

6 Lopuksi

Tässä luvussa kokoan yhteen tutkimukseni tulokset. Luvussa 6.1 vastaan tutkimuskysymyksiini ja pohdin tutkielmani onnistuneisuutta sekä jatkotutkimusmahdollisuuksia. Luvussa 6.2 puhun siitä, mitä tutkielmani voi tarjota selkokielen kehittämiseksi.

6.1 Tutkimuksen tulokset ja niiden arviointi

Työni tavoitteena oli tutkia selkokielen oppaan puhuttelukeinojen kohteliaisuutta kvantitatiivisesta ja kvalitatiivisesta näkökulmasta sekä muodostaa kohteliaan puhuttelun periaatteet. Ensin luvussa 4 vertasin selko- ja yleiskielistä opasta toisiinsa selvittääkseni, kuinka paljon suoraa ja epäsuoraa puhuttelua niissä on. Luvussa 5 analysoin, miten erilaisia puhuttelukeinoja käytetään ja minkälaisia interpersonaalisia ja ideationaalisia merkityksiä niihin kietoutuu. Tutkin Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) kohteliaisuusteorian avulla, millainen puhuttelu voi uhata lukijan negatiivisia ja positiivisia kasvoja tai suojella ja vahvistaa niitä etä- ja lähikohteliaisuuden keinoin. Löysin myös neutraaleja ilmauksia, joissa ei ole kyse kohteliaisuudesta.

Selkoyrittäjässä lukijaa puhutellaan suoraan verbin persoonapäätteellä, imperatiivilla, *sinun*-genetiivisubjektilla, *sinä*-pronominin taivutusmuodoilla ja possessiivisuffiksilla. Oppaan selkokielliseksi mukauttaneen Sainion (2019) mukaan mukauttamisen lähtökohta onkin ollut suoran puhuttelun käyttäminen, koska se pitää huomion lukijassa, jolloin myös vaikeiden käsitteiden selittäminen lähtee lukijan näkökulmasta. Suoraa puhuttelua on *Selkoyrittäjässä* reilusti enemmän kuin oppaan alkuperäisessä versiossa. Osa selko-oppaan suorista puhutteluista on ollut suoria jo *Yleisyrittäjässä* (esim. Y: *Voisiko sinustakin tulla yrittäjä?* / S: *Voisiko sinusta tulla yrittäjä?*), mutta myös yli 200 alkuperäisen oppaan epäsuoraa puhuttelua on vaihdettu suoraksi selko-oppaaseen (esim. Y: *Ennen yrittäjäksi ryhtymistä [nollan] on syytä punnita eri vaihtoehtoja – –.* / S: *Mieti ennen yrityksen perustamista, sovellutko yrittäjäksi.*). Yleiskielisessä oppaassa suositetaan enemmän epäsuoran viittaamisen tapoja tai rakenteita, jotka eivät viittaa lukijaan lainkaan.

Selkoyrittäjän yleisin suoran puhuttelun keino on verbin persoonapäätte, kun taas *Yleisyrittäjässä* imperatiivi. Kuitenkin myös selkoversiossa on paljon imperatiiveja, vaikka Uotila (2012: 59, 61) ja Laine (2014: 22) ovat tehneet päinvastaisen havainnon; yleiskielisissä esitteissä imperatiiveja on paljon enemmän kuin selkokiellisissä. Siten aineistoni poikkeaa heidän aineistoistaan imperatiivien määrän osalta. Leskelä ja Kulkki-Nieminen (2015: 129) ovat yrittäneet selittää imperatiivin vähyyttä selkoteksteissä sillä, että selkokirjoittajien mielestä imperatiivin käskyvyys voi korostua liikaa lyhyiden lauseiden ja rivien seassa. Yli-Vakkuri (1986: 98, 226) ja Virkkunen (2015: 74) puolestaan epäilevät, että heidän yleiskielisissä aineistoissaan imperatiivia yritetään välttää kohteliaisuuden nimissä. Aineistoni kuitenkin osoittaa, että imperatiivi on selkokieleen soveltuva puhuttelutapa, jota käytetään useimmiten kehottavassa tai neuvovassa funktiossa.

Ei ole yllättävää, että *Selkoyrittäjässä* lukijaa puhutellaan suoraan enemmän kuin alkuperäisessä versiossaan, koska suora puhuttelu on tyypillistä informoiville selkoteksteille (Leskelä 2019: 122). Yllättävää onkin se, että epäsuoran viittaamisen tapoja on runsaasti, vaikka niitä ei suositella selkokirjoitusohjeissa. *Selkoyrittäjässä* puhutellaan lukijaa epäsuorasti 742 kertaa NP-lausekkeilla, nollapersoonalla, passiivilla ja *-minen*-nominaalistuksella. Näistä epäsuoran puhuttelun keinoista selkokieleen sopii parhaiten NP-lauseke, koska se mahdollistaa Kulkki-Niemisen (2010: 144) mukaan subjekti+predikaatti-rakenteen. Toisin kuin omassa aineistossani, Uotilan (2012: 35) tutkimissa selkoesitteissä ei viitata lukijaan lainkaan passiivilla. Siten Uotilan aineistossa passiivi on kongruentissa käytössä, kun taas omassa aineistossani se toimii kieliopillisena metaforana nominaalistuksen tavoin. Passiivin lukijaan viittaava merkitys on kuitenkin ristiriidassa selkokielen tavoitteleman selkeyden kanssa, sillä Shoren (1986: 9)

mukaan passiivin tehtävä on nimenomaan epämääräistää tekijä. Jotkin kieliopilliset metaforat tekevät tekstistä abstraktin (Karvonen 1991: 151), ja siksi niitä on syytä välttää selkokielessä. Havaintoani tukevat myös Laine (2014: 68–69) ja Toivola (2014: 48–52) todetessaan, että inkongruentit direktiivit heikentävät todennäköisesti tekstin ymmärrettävyyttä.

On kiinnostavaa, että maahanmuuttajille suunnatussa selko-oppaassa ja sen alkuperäisessä versiossa ei teititellä lukijaa lainkaan. Sinuttelu *Selkoyrittäjässä* voi johtua siitä, että teitittely on ylipäättään vähentynyt vuosikymmenien aikana (Lappalainen 2015: 63–65). Kyseessä voi myös olla selkokielen pyrkimys mahdollisimman yksinkertaiseen rakenteeseen tai Kulkki-Niemisen (2010: 209, 222–223) mainitsema puhekielimäisyys. Jos *Selkoyrittäjän* lukijat ovat kotoisin teitittelyä suosivista kulttuureista, he voivat kokea sinuttelun epäkohteliaana. Esimerkiksi Salon (2015: 47) aineiston sähköpostien kirjoittajien kielitaju sanoo, että tuntematonta vastaanottajaa olisi kohteliaasta teititellä. Salon tutkimus osoittaa, että kielitaidon kasvaessa myös kohteliaisuuden ilmaisemisen tavat monipuolistuvat (mts. 72). Tämän perusteella voisi olettaa, että jotkut *Selkoyrittäjän* lukijoista voivat kummastella suoraa puhuttelua ja heiltä voi jäädä huomaamatta muita kohteliaisuuden ilmaisemisen keinoja.

Mukauttaminen vaikuttaa myös tekstien direktiivisyyteen ja modaalisuuteen. Esimerkiksi *on tehtävä* -verbikonstruktio on muuttunut *täytyä*-modaaliverbiksi joissakin tapauksissa ja passiivinen direktiivi nesessiivirakenteeksi. Kätketyimmät velvoittavuuden ilmaukset taas toimivat vain teksteissä, joissa konkreettisten toimintaohjeiden antamisen sijaan keskiössä on jonkin toiminnan yleiskuvaus (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 131), joten niiden käyttöä kannattaa harkita. *Selkoyrittäjässä* on hyödynnetty erilaisia modaalisia elementtejä monipuolisesti, mikä on mielenkiintoista, sillä Uotila (2012: 94) puolestaan on havainnut, että selkoesitteissä modaalisuutta käytetään harvakseltaan. Uotilan havainnon pohjalta Toivola (2012: 51) on päättellyt, että runsas modaaliverbien käyttö voi heikentää tekstin ymmärrettävyyttä. Oman aineistoni perusteella olen kuitenkin tullut siihen lopputulokseen, että tutuimpien ja yksinkertaisimpien modaalialainesten käyttäminen on oleellista tekstin interpersonaalisten merkitysten rakentamisessa, ja siten välttämätöntä myös selkoteksteissä.

Koska *Selkoyrittäjässä* lukijaa puhutellaan suoraan useammin kuin *Yleisyrittäjässä*, siinä on myös useammin käytössä suora kohteliaisuusstrategia. Strategiaa käytetään Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]: 68–69) mukaan silloin, kun kasvojen suojelu ei ole yhtä tärkeää kuin tehokkuus ja selkeys. Vaikka *Selkoyrittäjän* puhuttelut liittyvät useimmiten kohteliaisuuteen, löysin myös puhutteluja, joita ei voi tulkita kohteliaisuuden kautta. Niitä voisi pitää Wattsin (2003) termiä käyttäen tilanteeseen sopivina ilmauksina, joilla on neutraaleja

merkityksiä. Ne liittyvät lukumotivaation ylläpitämiseen, tiiviyteen, yksinkertaisuuteen, tekstilajille tyypilliseen neuvomiseen ja geneerisyyteen.

Lukijan mielenkiintoa pidetään yllä, jos hänen huomionsa herätetään erittelevässä tekstityypissä suoralla puhuttelulla, esimerkiksi jotakin käsitettä selitettäessä. Erittelevän tekstityypin toteuttaminen konkretiaa lisäävällä suoralla puhuttelulla on erittäin mielenkiintoinen havainto, sillä Karvosen (1991: 154–161) mukaan tähän tekstityyppiin kuuluvat usein abstraktisuus ja geneerisyys. *Selkoyrittäjässä* siis onnistutaan vähentämään tavallisesti abstraktin tekstityypin abstraktisuutta puhuttelevan verbin persoonapäätteen avulla, mutta *Yleisyrittäjässä* ei tehdä näin.

Toisinaan epäsuora puhuttelu mahdollistaa yksinkertaisemman ja tiiviimmän ilmaisuuden kuin suora puhuttelu. Esimerkiksi lauseessa *Kommandiittiyhtiö voi käyttää lyhennettä kv* suora puhuttelu vaatisi sivulausetta. Uotila (2012: 24) on tehnyt samankaltaisen havainnon selkoesitteistä. Myös geneerisyys voi toisinaan näyttäytyä neutraalina puhuttelukeinona *Selkoyrittäjässä*. Epäsuorasti lukijaan viittaavia ilmauksia saattaa olla tapauksissa, joissa suoratkaan puhuttelut eivät uhkaisi lukijan kasvoja.

Selkoyrittäjässä lukijaa ohjaillaan paljon, koska se on tekstilajiltaan opas. Ohjailu on joissakin tapauksissa tarpeen tekstilajin viestinnällisen tehtävän näkökulmasta. Lukijan auttamiseen tähtäävät neuvot esimerkiksi imperatiivilla tai *kannattaa*-modaaliverbillä ovat tekstilajille tyypillisiä tapoja puhutella lukijaa. Myös jos lukijan *täytyy* tehdä jotakin, häntä kannattaa puhutella suoraan, jotta viesti varmasti menee perille. Jos neuvoja on kuitenkin liikaa, selkokielen tekstin kokonaisuus saattaa muuttua liian ohjailevaksi (vrt. Leskelä & Kulkki-Niemi 2015: 129), jolloin lukijan kasvot joutuvatkin uhatuiksi.

Jotkut *Selkoyrittäjän* puhutteluista uhkaavat lukijan negatiivisia tai positiivisia kasvoja, mutta vaikuttaa siltä, että uhkaavia ilmauksia on melko vähän. Se kertoo siitä, että selkokielelläkin on mahdollista puhutella lukijaa tekstilajille tyypillisesti ja kohteliaasti. Negatiiviset kasvot joutuvat uhatuiksi, jos lukijalle asetetaan ehdoton kielto (esim. *Älä koskaan*) tekstiyhteydessä, jossa asian voisi ilmaista neutraalisti ymmärrettävyyden kärsimättä. Deonttisen *täytyä*-verbin sisältävä *Sinun täytyy uskoa liikeideaasi* velvoittavuus taas on tarpeettoman voimakasta, koska saman asian voisi ilmaista esimerkiksi kannustavalla imperatiivilla. *Täytyä* sopii paremmin tapauksiin, joissa lukijaa velvoitetaan tekemään jotakin tärkeää (vrt. VISK § 1668). Jopa imperatiivit voivat lisätä tarpeetonta ohjailevuutta tekstiyhteyksissä, joissa niiden funktio on ohjata lukijan tarkkaavuutta. Esimerkiksi virkkeestä *Huomaa, että starttirahaa ja maaseudun yritystukea ei voi saada yhtä aikaa* voisi poistaa imperatiivin kokonaan, eikä tekstin ymmärrettävyys kärsisi. Toisaalta myös *Yleisyrittäjässä* tämän kaltaista imperatiivin käyttöä

on, joten se lienee oppaan tekstilajille tyypillinen tapa kiinnittää lukijan huomio tärkeään asiaan. Selkoteksteissä on hyvä kuitenkin tarkistaa, että imperatiiveja ei käytetä liikaa lukijan muistuttamiseen tai huomion kohdistamiseen, koska se kasvattaa tekstin ohjailevuutta (vrt. Selkomittari 2018: 6).

Lukijan positiiviset kasvot vaarantuvat, jos tekstiä ei kohdenneta hänelle tarpeeksi selkeästi. Lukijan huomioimiseen täytyy kiinnittää erityisen paljon huomiota silloin, kun annetaan tärkeitä toimintaohjeita. Siksi esimerkiksi passiivit direktiiveinä eivät toimi selkoteksteissä. Myös Laine (2014: 29, 64, 69) on havainnut, että velvoittaja ja velvoitettava jäävät joskus epäselviksi selkoesitteessä, mikä voi heikentää ymmärrettävyyttä. Oma tutkimukseni vahvistaa Laineen havaintoa. Myös lukijan puhuttelu arkaluonteisia merkityksiä sisältävissä lauseissa uhkaa lukijan positiivisia kasvoja. Arkaluonteisia aiheita voivat olla esimerkiksi lukijan kykyjen kyseenalaistaminen ja työttömyyden mainitseminen. Ideationaalisen metafunktion näkökulmasta on tärkeää miettiä, missä roolissa lukija esitetään. Onko hän aktiivinen toimija vai passiivinen kohde, joka kaipaa apua?

Tyypillisempää kuin kasvojen uhkaaminen on kasvojen suojeleminen ja vahvistaminen etä- ja lähikohteliaisuuden keinoin. *Selkoyrittäjässä* huolehditaan etäkohteliaisuudella siitä, että teksti ei muutu liian ohjailevaksi ja velvoittavaksi. Myös Sainio (2019) vahvistaa ajatelleensa käskevyyden vähentämistä ja sitä, että suora puhuttelu ei sovi kaikkiin tekstiyhteyksiin. Selko-oppaassa vähennetään velvoittavuutta interrogatiivilauseilla, joita ei ole muotoiltu eksplisiittisiksi vaatimuksiksi. Saatetaan vaikkapa kysyä, *Oletko valmis panostamaan yritykseen?* sen sijaan, että sanottaisiin *Sinun täytyy olla valmis panostamaan yritykseen*, jolloin tekstin interpersonaalet merkitykset muuttuvat. Velvoittavuus vähenee myös silloin, jos imperatiivipäälause jätetään toistamatta: *Selvitä seuraavat asiat: Paljonko asiakkaita on alueellasi? Ketkä ovat kilpailijoitasi?* Velvoittavuutta vähennetään vielä deklaratiivilauseilla, joiden implisiittinen direktiivisyys kohdistuu yleistävään NP-lausekkeeseen (*Yritys antaa Verohallinnolle vuosittain ilmoituksen palkoista ja muista suorituksista* –). Tämä keino ei kuitenkaan ole paras mahdollinen, sillä se jättää lukijalle epäselväksi, mitä hänen on tehtävä.

Lukijan negatiivisia kasvoja suojelee myös velvoittavuuden kohdentaminen johonkuhun muuhun kuin lukijaan. Suoraa velvoittavuutta kohdennetaan esimerkiksi yleistävään NP-lausekkeeseen, johon lukijan voi olettaa samastuvan (*Lisäksi työnantajan pitää huolehtia palkansaajan vuosilomista* –). Tällöin lukija tajunnee, mitä häneltä odotetaan, mutta kokonaisuutena velvoittava sävy vähenee. Myös epäsuorasti kohdennetut *vaatia-* ja *edellyttää-*verbit vaihtelevat velvoittavuuden tapoja *Selkoyrittäjässä* (*Yrityksen menestyminen vaatii sitä, että*

yrittäjä tuntee toimialan –). Toisaalta niitä voi olla vaikea ymmärtää, sillä niihin liittyy kielipillisiä metaforia, jotka Karvosen (1991: 157–158) mukaan hämärtävät tekijän.

Usein sanotaan, että suomen kielen kohteliaisuus ilmenee etäkohteliaisuutena, jossa suoraa puhuttelua vältetään. Esimerkiksi Yli-Vakkuri (2005) pitää suomea etäännyttävää kohteliaisuusstrategiaa toteuttavana kielenä, jossa viittausta vastaanottajaan vältellään kaikin keinoin. Kunnaan (2008:89) ja Salon (2015: 89) etäkohteliaisuuteen painottuvat aineistot vahvistavat Yli-Vakkurin havaintoa. Yli-Vakkurin (ma.) näkemys suomen kielestä etäännyttävänä kielenä ei kuitenkaan päde selkokieleen, koska *Selkoyrittäjässä* käytetään paljon lähikohteliaisuuden keinoja, jotka korostavat lukijan ja kirjoittajan samankaltaisuutta. Lukijan positiiviset kasvot saavat oppaassa vahvistusta, kun lukija esitetään ideationaalisen metafunktion näkökulmasta hyötyjänä ja tekstiin sisältyy positiivisia omistamisen tai hyötymisen merkityksiä. Oppaassa voidaan esimerkiksi luetella, mitä hyötyä yrittäjänä toimimisesta on lukijalle (*Voit olla oman itsesi pomo*).

Lähikohteliaisuuden keinoja käytetään myös tapauksissa, joissa lukijan ohjailua tai velvoittamista perustellaan jotenkin (*Nimi kannattaa miettiä tarkkaan, sillä persoonallinen ja mieleenpainuva nimi tukee yrityksesi markkinointia.*) ja tekstiyhteyksissä, joihin liittyy arkaluonteisia puheenaiheita. Esimerkiksi raha ja työttömyys karkottavat suoran puhuttelun aineistosta, sillä ne ovat suomalaisessa yhteiskunnassa epämieluisia puheenaiheita monelle (ks. esim. Thurén 2018). Sainio (Leskelä & Kulkki-Nieminen 2015: 128–129) miettii kommenttipuheenvuorossaan, että lukijaa ei toisinaan kannata puhutella selkokielessä, sillä vaarana on vähättely, aliarviointi ja taitojen kyseenalaistaminen. *Selkoyrittäjässä* mahdollisella työttömyydellä suoraan vihjaaminen lieneekin juuri tällainen aihe, joka saisi lukijan varuilleen.

Analyysin perusteella *Selkoyrittäjä* voisi edustaa vaativaa selkokieltä, koska siinä on käytössä todella monipuoliset puhuttelun ja kohteliaisuuden ilmaisemisen keinot vaihtelevine modaali-ilmauksineen. Myös oppaan mukauttanut Sainio (2019) epäilee itse, että opas edustaa vaativaa selkokieltä. Hän on joutunut tekemään monia kompromisseja mukauttaessaan opasta. Oppaan vaikeustaso saattaa Sainion mukaan näkyä esimerkiksi kielen korkeana abstraktiotasona, jota on jonkin verran havaittavissa. Jotkin aineistoni selko-oppaan ja Uotilan (2012) ja Laineen (2014) aineistojen selkoesitteiden eroista voisivat selittyä aineistojen erilaisella vaikeustasolla.

Selkoyrittäjän puhutteluvalinnat heijastelevat myös valtasuhteita, sillä selkoviestintä on epäsymmetristä ja epätasa-arvoista vuorovaikutusta (Kulkki-Nieminen 2010: 56). Yli-Vakkurin (1986: 97) mukaan auktoriteettiasemassa olevalla puhujalla, tässä tapauksessa selko-oppaan kirjoittajalla, on mahdollisuus käskää ja ohjeistaa vastaanottajaa suoraan. Muissa

tapauksissa yhtenäisyyden korostaminen tai vastaanottajan imartelu hänen ylemmyyttään esiin tuomalla voi toimia (mp.). *Selkoyrittäjässä* on sekä ohjeistettu että imarreltu vastaanottajaa. Voisi sanoa, että usein *Selkoyrittäjän* kirjoittaja pyrkii tuomaan tekstiä lukijan tasolle ja siten häivyttämään valtasuhteita. Sinutellessaan lukijaa kirjoittaja voi joissakin tekstiyhteyksissä pienentää kirjoittajan ja lukijan välistä kuilua ja korostaa heidän samanarvoisuuttaan.

Brownin ja Levinsonin (1987 [1978]) kohteliaisuusteoria ja kasvojen käsite soveltuivat tutkimuksen tarpeisiin hyvin, vaikka niillä on jo ikää. Kenties selkokielen pyrkimykset yksinkertaisuuteen helpottivat kohteliaiden elementtien hahmottamista ja niiden tulkitsemista kasvoja uhkaaviksi tai suojeleviksi. Kaikkia puhutteluita ei kuitenkaan voinut tulkita kohteliaisuuden ja kasvojen käsitteen avulla. Siksi Hallidayn (1994 [1985]) SF-teoria sekä Wattsin (2003) ja Tannerin (2012) näkemykset tilanteeseen sopivasta kohteliaisuudesta tulivat tarpeeseen. SF-teoria täydensi kohteliaisuusteoriaa tuomalla valintojen vaikutuksen analyysiin, kun taas Wattsin ja Tannerin ansiosta puhutteluita oli mahdollista tulkita muutenkin kuin kohteliaisuuden kautta. Tutkielma todistaa, että osa Brownin ja Levinsonin kohteliaisuusteorian kritiikistä pitää paikkansa (ks. luku 2.1). Esimerkiksi ajatus kulttuurien luokittelusta etäännyttäviin tai lähentäviin kohteliaisuusstrategioihin ei toimi *Selkoyrittäjässä*, sillä siinä käytetään molempia. Vältin kohteliaisuusteorian ongelmakohtia hylkäämällä tämän oletuksen suomen kielen etäännyttävästä luonteesta ja korostamalla kohteliaisuuden tutkimisessa vastaanottajan tulkittaa kirjoittajan tarkoitusten analysoimisen sijaan. Tutkin siis kirjoittajan tekemiä valintoja tekstiympäristössään ja laajemmin niiden soveltuvuutta selko-oppaaseen.

Selkokielen puhuttelurakenteisiin sitoutuvaa kohteliaisuutta ei ole tutkittu aiemmin, vaikka puhuttelu ja kohteliaisuus ovat tärkeässä roolissa kirjoittajan ja lukijan välisen vuorovaikutuksen rakentumisessa. Siksi on tärkeää, että selkokirjoittajat osaavat puhutella lukijaa kohteliaasti ja kunnioittavasti. Tutkimustulokseni auttavat hahmottamaan, millaista tällainen myös Selkomittarissa (2018: 8) mainittu lukijan kunnioittaminen on, ja niiden perusteella mitaria voidaan kehittää edelleen. Silti selkokielessä on vielä paljon tutkittavaa. Koska tutkin vain yhtä selkokielistä opasta, ei voi yleistää, millaista selkokielen puhuttelu yleensä on. Jos olisin pyrkinyt nimenomaan erilaisten puhuttelujen esiintymisen yleistettävyyteen, minun olisi pitänyt valita suurempi aineisto. Tämän työn tavoitteisiin yksi laaja selko-opas riitti kuitenkin hyvin, koska yhtä opasta tutkimalla olen voinut löytää puhuttelukeinoja, jotka toimivat juuri selkokielisissä oppaissa. Tutkimusta voisi laajentaa tekemällä väitöskirjan informoivien selko-tekstilajien kohteliaisuudesta.

Tutkielmani avaa uuden oven selkokielen ymmärrettävyydestä kiinnostuneille: onko kohtelias teksti liian monimutkaista ymmärtää? Miten *Selkoyrittäjän* lukijat

todellisuudessa kokevat oppaan puhuttelun kohteliaisuuden? On mahdollista, että lukija ei huomaa esimerkiksi imperatiivin kehottavaa sävyä, vaan pitää sitä aitona käskynä, koska suomen kielen puhuttelukeinot eivät ole välttämättä tuttuja oppaan kohderyhmälle. Tietoa imperatiivin erilaisista merkityksistä olisi hyvä viedä myös s2-opetukseen, koska, kuten Laurantokin (2015: 3) on selvittänyt, käsky ei ole imperatiivin yleisin funktio. S2-tutkimuksessa voisi selvittää, millä taitotasolla suomen oppijat alkavat huomaamaan selkokielen kohteliaisuusstrategioita. Salon (2015: 69–70) mukaan jo kielitaidon A2–B1-tasolla olevat S2-oppijat hahmottavat suomen kielen rekisteri- ja kohteliaisuuserot lähettäessään viestejä eri vastaanottajille. Mitä parempi kielitaito on, sitä muodollisempaa kieltä käytetään, kun viestitään tuntemattoman kanssa (mts. 70). Hypoteesini mukaan kaikista hienovaraisimmat kohteliaisuuden keinot eivät sovi edes vaativaan selkokieleen, koska ne luultavasti opitaan vasta kielitaidon C-tasolla.

6.2 Tutkimuksen sovellusmahdollisuudet

Tässä alaluvussa kerron, mitä hyötyä tutkimuksestani on selkokielen kehittämisen näkökulmasta. Esittelen tutkimustuloksiini perustuvat suuntaa antavat ohjeistukset siitä, miten lukijaa voi selko-oppaissa puhutella kohteliaasti tekstilajille soveltuvalla tavalla.

Olen löytänyt erilaisia puhutteluja, jotka voivat toimia juuri selkokielessä erityisen hyvin. Tutkimustulosteni pohjalta olen laatinut informoivien selkotekstilajien, etenkin selko-oppaiden kohteliaaseen puhutteluun tarkoitetut suuntaa antavat suositukset (ks. liite 1). Suositukset perustuvat tämän tutkielman tulosten lisäksi myös aiempaan selkokielestä tehtyyn tutkimukseen (esim. Kulkki-Nieminen 2010; Uotila 2012; Laine 2014). Suosituksiin pitää suhtautua samalla lailla kuin muihinkin selkokielen ohjeistuksiin: omaa harkintaa käyttäen ja tekstiyyhteyttä arvioiden. Kolme selkokielen asiantuntijaa on tarkistanut suositukset, jotta ne palvelisivat tarkoitustaan mahdollisimman hyvin. Suosituksille ovat antaneet hyväksyntänsä Selko-keskuksen kehittämispäällikkö Leela-Laura Leskelä, Selko-keskuksen suunnittelija Ari Sainio ja Papunetin suunnittelija Raisa Rintamäki.

Suosituksien koskevat perustasoista ja vaativaa selkokieltä. Onkin hyvä huomata, että puhuttelun valintaan vaikuttaa selkokielen vaikeustaso. Helpossa selkokielessä ei ole tarpeen ottaa yhtä paljon huomioon kohteliaisuuteen liittyviä asioita, koska se pyrkii olemaan mahdollisimman selkeää ja tehokasta (Leskelä 2019: 160). Selkeys ja tehokkuus siis päihittävät kohteliaisuuden (vrt. Brown & Levinson 1987 [1978]: 68–69). Perusselkokielessä ja vaativassa selkokielessä taas kohteliaisuus on tärkeää. Joskus joudutaan silti miettimään, halutaanko olla mahdollisimman suoraa vai mahdollisimman hienovaraisia ja kohteliaita. Nämä ovat päätöksiä,

joita selkokirjoittajat joutuvat punnitsemaan. Saako liian suora teksti lukijan lopettamaan lukemisen, jos aihe on arkaluonteinen? Ymmärtääkö lukija varmasti, että teksti viittaa juuri häneen, jos ollaan todella hienovaraisia? Kohteliaan puhuttelun suositukset pyrkivät ratkaisemaan näitä ongelmia.

Puhutteluvalintoihin vaikuttaa myös tekstin tarkoitus. Esimerkiksi päihteiden käyttö on arkaluonteinen aihe, jonka yhteydessä sinuttelua kannattaa välttää. Jos teksti on kuitenkin suunnattu nimenomaan vaikkapa huumeriippuvaisille, voi valita suoran puhuttelun vaikeankin aiheen yhteydessä. Jos taas oppaassa esitellään huumeriippuvuutta yleisellä tasolla, geneerisemmät puhuttelut toimivat paremmin. Siten tekstin tarkoitus täytyy huomioida puhutteluja valittaessa.

Tämän tutkimuksen avulla saatiin lisää tietoa selkokielestä ja aiemmin tutkimattomasta selkokielen kohteliaisuudesta. Tutkielma tarjoaa oman panoksensa selkosuomen kehittämiseen. Toivottavasti kohteliaan puhuttelun periaatteet auttavat selkokirjoittajia puhuttelemaan lukijoitaan selkokieleen sopivalla, mutta kohteliaalla tavalla. Suositukset ohjaavat huomaamaan, että kielen tasolla pienetkin valinnat ja muutokset synnyttävät erilaisia interpersonaalisia ja ideationaalisia merkityksiä tekstiin. Selkokieli tarjoaa sadoilletuhansille ihmisille mahdollisuuden osallistua yhteiskunnan toimintaan ja nauttia kaikenlaisesta kirjallisuudesta. On tärkeää, että tästä erityisestä kielimuodosta tiedetään mahdollisimman paljon, jotta se voi palvella kohderyhmiään entistä paremmin.

Aineistolähteet

Suomen Uusyrityskeskukset ry 2018a: *Perustamisopas alkavalle yrittäjälle 2018*. Tietosisällön päivitys Tuulikki Holopainen, Asiatieto Oy.

Suomen Uusyrityskeskukset ry 2018b: *Selko-opas yrittäjyyteen*. Tietosisällön päivitys Tuulikki Holopainen, Asiatieto Oy. Selkomukautus Ari Sainio, Selkokeskus.

Lähteet

Aaltonen, Pirta 1993: Adverbit selkokielessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

Alén, Jenni 2017: Relationen mellan Folkpensionsanstalten och läsaren: En systemisk-funktionell analys av relationen mellan FPA och läsaren i FPA:s broschyrer för arbetslösa från år 1986 och 2011. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-sugrilaisten kielten ja pohjoismaisten kielten laitos. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/220937/Alen_Jenni_Progradu_2017.pdf?sequence=2&isAllowed=y. 23.1.2019.

Brown, Penelope & Steven Levinson 1987 [1978]: *Language and politeness: Some universals in language usage*. Studies in Interactional Sociolinguistics 4. Cambridge: Cambridge University Press.

Clyne, Michael, Catrin Norrby & Jane Warren 2009: *Language and Human Relations. Styles of Address in Contemporary Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Halliday, Michael Alexander Kirkwood 1994 [1985]: *An introduction to functional grammar*. 2nd ed. London: Arnold.

Heikkinen, Vesa 2001: Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. Teoksessa Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.): *Teksti työnä, virka kielenä* s. 116–215. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Heiskanen, Kirsi 1991: Selkokielen tekstilingvistinen analyysi ja luettavuus. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos.

Hiidenmaa, Pirjo 2001: Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (toim.): *Teksti työnä, virka kielenä* s. 35–63. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Janger, Hanna 1992: Adjektiivit Arto Paasilinnan romaanissa *Isoisää* etsimässä ja siitä mukautetussa selkokielisessä laitoksessa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.

Juusola, Markku 2019: Selkokielen tarvearvio 2019. Selkokeskus. Helsinki: Kehitysvamma-liitto ry. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Tarvearvio-2019.pdf>. 11.3.2019.

- Juvonen, Mikko 2017: Liikenteen turvallisuusviraston asiakaskirjeiden uudistamisprosessi – vertaileva tekstianalyysi. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kieli- ja viestintätieteiden laitos. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/53095/Juvonen.pdf?sequence=5>. 6.12.2019.
- Järvinen, Marjukka 1998: Seitsemän selkokielistä veljestä. Käännöstiede kaunokirjallisuuden selkokielelle mukauttamisen apuna. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- Karlsson, Patricia 2014: Klarspråk och begriplighet i multimodal myndighetstext: en jämförande multimodal och systematisk-funktionell analys av Folkpensionsanstaltens och Försäkringskassans webbtexter. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Karvonen, Pirjo 1991: Kieliopillinen metafora ja sen vaikutukset tekstissä. Teoksessa Tapani Lehtinen & Susanna Shore (toim.): *Kieli, valta ja eriarvoisuus. Esitelmiä 18. kielitieteen päiviltä* s. 149–165. Kieli 6. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Kokkala, Essi 2016: Lättlästa texter ur ett översättningsperspektiv. En systemisk-funktionell analys av lättlästa EU-broschyrer på finska och svenska. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalaisugrilaisten ja pohjoismaisten kielten laitos.
- Kulkki-Nieminen, Auli 2010: *Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66618/978-951-44-8093-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 29.9.2018.
- Kunnas, Maria 2008: Kohteliaisuusstrategiat suomen- ja vironkielisissä direktiivisissä ilmauksissa. Pro gradu- tutkielma. Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitos. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/78634/gradu02267.pdf?sequence=1>. 19.9.2018.
- Laine, Aino 2014: Selkoa säädöstekstistä. Suomen vammaispoliittisen ohjelman ja selkoversion lingvistinen analyysi. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/135223/selkoasa.pdf>. 12.9.2018.
- Laitinen, Lea: 1995. Nollapersoonaa. – *Virittäjä* 99 s. 337–358. <https://journal.fi/virittaja/article/view/38803/27219>. 23.7.2019.
- Lampinen, Arja 1990: Suomen kielen kohteliaisuusstrategiat. – *Sananjalka* 32 s. 78–92. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen pientöitä, 57. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Lappalainen, Hanna 2015: *Sinä vai te vai sekä että? Puhuttelukäytännöt suomen kielessä*. Teoksessa Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen (toim.): *Saako sinutella vai täytyykö teitellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä* s. 63–93. Tietolipas 246. Helsinki: SKS.
- Larjavaara, Matti 2007: *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1077. Helsinki: SKS.

- Lauranto, Yrjö 2015: *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokauppasyntaksia*. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaiden ja pohjoismaiden kielten ja kirjallisuuksien laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/154288/direktii.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 14.1.2019.
- Leskelä, Leela 2019: *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry / Oppimateriaalikeskus Opik.
- Leskelä, Leela & Auli Kulkki-Nieminen 2015: *Selkokirjoittajan tekstilajit*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry / Oppimateriaalikeskus Opik.
- Leskelä, Leela & Camilla Lindholm 2012 (toim.): *Haavoittuva keskustelu. Keskusteluanalyttisiä tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 6. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Nummi, Christina 2013: Sanastotason selkeys selkokielisessä tekstissä. Vertaileva tutkimus Selkosanomien ja Helsingin Sanomien uutisartikkeleista. Vaasan yliopiston filosofinen tiedekunta. https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/3657/osuva_5229.pdf?sequence=1&isAllowed=y. 27.7.2019.
- Ojaniemi, Katja 2013: Klarspråk på myndigheternas webbsidor En studie av myndighetstexter på arbets- och näringsbyråns och polisens webbsidor ur klarspråklig synvinkel. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84681/gradu06799.pdf?sequence=1>. 25.5.2019.
- Papunet 2019: Mitä on saavutettavuus? Etusivu > Miksi saavutettava? Kehitysvammaliitto. <https://papunet.net/saavutettavuus/mita-on-saavutettavuus>. 24.7.2019.
- Pietikäinen, Sari & Anne Mäntynen 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Peltomaa, Marianne 2006: Selkokirjatyöryhmän taival. Teoksessa Leela Leskelä & Hannu Virtanen (toim.): *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 119–130. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry / Oppimateriaalikeskus Opik.
- Sainio, Ari 2000: Selkokieli Suomessa. Teoksessa Ari Sainio (toim.): *Teksti, joka rakastaa lukijaansa. Kirjoituksia selkokielestä* s. 45–65. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Sainio, Ari 2019: Ari Sainion haastattelu. 23.9.2019.
- Salo, Aino 2015: Kohteliaisuus S2-oppijoiden sähköposteissa Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/46649/URN%3aNB%3afi%3ajyu-201508192702.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 13.4.2019.
- Selkokeskus 2017a: Määritelmä. Selkokieli. Kehitysvammaliitto ry. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/maaritelma/>. 12.9.2018.
- Selkokeskus 2017b: Selkotunnus. Selkokeskus. Kehitysvammaliitto ry. <https://selkokeskus.fi/selkokeskus/selkotunnus/>. 12.9.2018.

- Selkokeskus 2019: Selkokielen toimenpideohjelma. Selkokielen edistäminen Suomessa vuosina 2019–2022. Kehitysvammaliitto ry. <https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2019/02/Selkokielen-toimenpideohjelma-2019.pdf>. 13.4.2019.
- Selkomittari 2018. Helsinki: Selkokeskus / Kehitysvammaliitto ry. https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2018/10/SELKOMITTARI_2018_11.10.18.pdf. 14.1.2019.
- Shore, Susanna 1986: *Onko suomessa passiivia*. Suomi 133. Helsinki: SKS.
- Shore, Susanna 2012: Systemisfunktionaalinen teoria tekstien tutkimuksessa. Teoksessa Vesa Heikkinen, Petri Lauerma, Mikko Lounela, Ulla Tillilä & Eero Voutilainen (toim.): *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 158–185. Helsinki: Gaudeamus.
- Sipilä, Leena 1995: Selkokieli ja kaunokirjallisuus. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston taideaineiden laitos.
- Solin, Anna 2006: Genre ja intertekstuaalisuus. Teoksessa Anne Mäntynen, Susanna Shore & Anna Solin (toim.): *Genre – tekstilaji* s. 72–96. Tietolipas 213. Helsinki: SKS.
- Tanner, Johanna 2005: Uusi näkökulma kohteliaisuuden tutkimiseen. – *Virittäjä* 109 s. 475–480. http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2005_475.pdf. 12.3.2019.
- Tanner, Johanna 2012: *Rakenne, tilanne ja kohteliaisuus. Pyynnöt S2-oppikirjoissa ja autenttisisissa keskusteluissa*. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Helsinki: Unigrafia Oy. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/32474/rakennet.pdf>. 12.3.2019.
- Thurén, Julia 2018: Hinnan kysyminen hävettää, palkoista vaietaan... Rahasta kannattaa puhua, vaikka se onkin kiusallista! Yle oppiminen. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/10/25/rahasioihin-suhtaudutaan-kuin-vessajuttuihin-mika-tekee-rahasta-puhumisesta>. 2.11.2019.
- Toivola, Eeva 2014: Tupakointi oppilaitoksen alueella on kielletty. Direktiivit Kiipulan ammattiotopiston opiskelijan oppaassa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153183/tupakoin.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. 12.9.2019.
- Tolvanen, Eveliina 2016: Lukijan suora puhuttelu suomalaisissa ja ruotsinsuomalaisissa viranomaisteksteissä. – *Virittäjä* 120 s. 5–29. <https://journal.fi/virittaja/article/view/49565/18472>. 23.1.2019.
- Uotila, Eliisa 2012: Selkokieltä esitteillä – Kelan selko- ja yleiskielisten esitteiden tekstuaalinen analyysi. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38306/selkokie.pdf?sequence=1>. 13.9.2018.
- Uusyrityskeskus 2018: Yrityksen perustamisopas nyt myös selkokielellä. <https://www.uusyrityskeskus.fi/tiedotteet/yrityksen-perustamisopas-myo-selkokielella/>. 1.9.2018.
- Watts, Richard J. 2003: *Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Vinni, Irja 1998: *Tekstistä selkoa. Kehitysvammaisten aikuisten selkokielisten ja yleiskielisten tekstien ymmärtäminen*. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 76. Joensuun yliopiston erityispedagogiikan laitos. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Virkkunen, Elli-Noora 2015: Vuorovaikutus ja näkökulma kuntien maahanmuuttajille suunnatuissa verkkoteksteissä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/161185/vuorovai.pdf?sequence=2>. 10.9.2018.
- Virtanen, Hannu 2006: Selkokirjoista selkokieleen – Tapahtui vuosina 1981–1990. Teoksessa Leealaura Leskelä & Hannu Virtanen (toim.): *Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 87–103. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry / Oppimateriaalikeskus Opike.
- Virtanen, Hannu 2009: *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry / Oppimateriaalikeskus Opike.
- Virtanen, Mikko T., Toini Rahtu & Susanna Shore 2018: Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore ja Mikko T. Virtanen (toim.): *Kirjoitettu vuorovaikutus* s. 9–40. Tietolipas 260. Helsinki: SKS.
- VISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heino-
nen & Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Verkkoersio. Helsinki: SKS.
<http://scripta.kotus.fi/visk>. 9.9.2018.
- Yli-Vakkuri, Valma 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku: Turun yliopisto.
- Yli-Vakkuri, Valma 1989: Suomalaisen puhuttelun piirteitä. *Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja* 36 s. 43–74. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen pien-
toita. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Yli-Vakkuri, Valma 2005: Politeness in Finland: Evasion at all costs. Teoksessa Leo Hickey & Miranda Stewart (toim.): *Politeness in Europe* s. 189–202. Great Britain: Cromwell Press Ltd.

Liite 1: Näin puhuttelet lukijaa kohteliaasti selkokielisessä oppaassa

- Suosi suoraan puhuttelua, sillä *sinä*-muoto kohdentaa tekstiä lukijalle. *Sinä*-muoto sopii tekstiin hyvin, jos siihen liittyy positiivisia tai neutraaleja merkityksiä tai jos se herättää lukijan huomion tai kiinnostuksen. Oppaissa neuvomista ei voi välttää, joten tarpeellisia ja hyviä neuvoja voi kohdistaa suoraan lukijalle. Toisinaan on myös hyvä perustella, miksi lukijan on kannattavaa tehdä jotakin.

1) **Voit** vaikuttaa omiin työaikoihisi. (positiivinen merkitys)

2) Jos **työskentelet** yrityksessä, työskentelysi voi olla yrittäjämäistä. (neutraali merkitys)

3) Franchising tarkoittaa, että joku on kehittänyt liikeidean ja toimintamallin ja tarjoaa sitä muiden yritysten käyttöön. Franchisingissa **oma yrityksesi** ostaa luvan käyttää valmista mallia. Näin syntyy samalla tavalla toimivien yritysten verkosto eli franchising-ketju. (huomion herättäminen)

4) **Sinun kannattaa miettiä**, voiko tuotteesi menestyä. (hyvä neuvo)

5) **Kun saat hyviä neuvoja, vältät** monia ongelmia, jotka liittyvät yritystoiminnan aloittamiseen. (perustelu)

- Imperatiivi sopii moniin tekstiyhteyksiin, esimerkiksi ohjelaatikoihin. Usein sen merkitys on neuvova, kehottava tai kannustava, ei käskävä. Imperatiivin velvoittava sävy vähenee entisestään, jos sen sisällyttää virkkeeseen, jossa on ainakin kaksi lausetta.

6) **Vertaile** perintätoimistojen palveluita ja hintoja ennen kuin valitset. (neuvova imperatiivi osana virkettä, jossa kaksi lausetta)

7) **Katso** toimialasi luvat ja muut vaatimukset osoitteesta www.suomi.fi. (kehottava imperatiivi)

- Puhuttele lukijaa suoraan erityisesti silloin, kun on tärkeää, että hänelle ilmaistaan selkeästi, mitä hänen *täytyy* tehdä. *Täytyä*-modaaliverbi korostaa sitä, että tekeminen on pakollista. *Täytyä* on parempi kuin *pitää*-modaaliverbi, koska *pitää* on monimerkityksinen. Se on myös parempi kuin kompleksinen *on tehtävä* -rakenne, joka esiintyy usein virkakielessä. Yksitulkintaisuus on lukijan kunnioittamista.

8) Kun aloitat yritystoimintaa, **sinun täytyy ottaa** lakisääteinen eläkevakuutus eli YEL-vakuutus. (lukijan on *pakko* ottaa vakuutus, kun hän aloittaa yritystoiminnan)

- Käytä muitakin yleisimpiä modaaliverbejä ja -partikkeleita tyypillisimmissä merkityksissään. Modaaliset ainekset rakentavat ja muokkaavat tekstin merkityksiä. *Voida* sopii erityisen hyvin silloin, kun puhutaan lukijan mahdollisuuksista. *Kannattaa* neuvoa tai suosittelee ja *ehkä* epäröi. Monimerkityksisen *voida*-verbin käyttö *ehkä*-partikkelin tilalla voi hämmentää lukijaa (vrt. *Sinulla voi olla maksuhäiriöitä*), jos lukija ei osaa tulkitä verbin merkitystä. *Saada*-verbi merkityksessä *voida* taas voi korostaa lukijan ja kirjoittajan epäsymmetristä suhdetta, koska *saada*-verbiin liittyy usein luvan antamisen merkitys (vrt. *Yrittäjänä saat päättää elämästäsi, olla oman itsesi herra*).

9) **Voit tehdä** liiketoimintasuunnitelman verkossa. (*voida*)

10) Jos yrityksesi haluaa kansainvälistyä eli toimia myös ulkomailla, tarvitset sitä varten **ehkä** neuvontaa, koulutusta tai rahoitusta. (*ehkä*)

11) Aloittavan **yrittäjän kannattaa ostaa** kirjanpitopalvelu tilitoimistolta. (*kannattaa*)

- Vähennä velvoittavuutta ja ohjailua silloin, kun se on mahdollista. Lukijaa ohjailevan imperatiivin voi jättää toistamatta, jos toimintaohjeita luetellaan peräkkäin. Velvoitteiden sijaan lukijaa voi haastaa pohtimaan jotakin kysymyslauseilla. Velvoittavuuden voi toisinaan kohdistaa esimerkiksi johonkin substantiivilausekkeeseen, johon lukija voi samastua. Suoraa ja epäsuoraa puhuttelua voi käyttää yhdessä saman virkkeen sisällä, mikä pienentää velvoittavaa sävyä ja antaa lukijalle tilaa.

12) **Selvitä** seuraavat asiat:

- Paljonko asiakkaita on alueellasi?
- Ketkä ovat kilpailijoitasi? (imperatiivia ei toistettu, luettelo)

13) Onko sinulla yrittäjäominaisuuksia? **Oletko päättäväinen**? (ei luetella vaatimuksia direktiivillä, vaan haastetaan lukijaa pohtimaan omia ominaisuuksiaan)

14) **Yrittäjällä täytyy olla** tietoa, osaamista ja ammattitaitoa siltä alalta, jolle hän haluaa perustaa yrityksen (velvoittavuus kohdennettu *yrittäjään*, johon lukija voi samastua)

15) Jos haluat perustaa yrityksen, **kannattaa kysyä** apua uusyrityskeskuksesta. (suoraa puhuttelua ei toistettu, mutta tekijä tulee selkeästi ilmi tekstiyhteydestä)

- Mieti, käyttäisitkö epäsuoraa puhuttelua, jos puhut arkaluonteisista aiheista, kuten työtömyydestä, tai jos esität lukijan huonossa valossa. Lukijaan viittaava substantiivilauseke toimii parhaiten, koska se mahdollistaa normaalin subjekti+predikaatti-rakenteen.

Aina sitä ei kuitenkaan ole mahdollista käyttää, jolloin nollapersoonaa voi harkita etenkin vaativassa selkokielessä. Nollapersoonaa ei kuitenkaan voi suositella selkokielisiin teksteihin, koska se jättää subjektin paikan auki ja on siten monitulkintainen. Myös passiivia ja nominaalistuksia on syytä välttää, kun viitataan lukijaan.

16) TE-toimisto ratkaisee, voiko **yrittäjä** saada soviteltua päivärahaa. Päivärahan [**nollapersoonaa**] maksaa työttömyyskassa tai Kela. (arkaluonteinen puheenaihe, substantiivilauseke + nollapersoonaa)

17) **Toiminimi** ei saa johtaa yleisöä harhaan. (lukija näyttäytyisi huonossa valossa)

- Tarkista, missä roolissa esität lukijan. Onko hän aktiivinen toimija vai passiivinen kohde? Kuinka usein esität lukijan avun kohteena? Varmista, ettet tarjoa apua liian innokkaasti suoraan lukijalle. Avun voi toisinaan kohdistaa esimerkiksi lukijan omistamalle asialle tai yleistävälle substantiivilausekkeelle, johon lukija voi samastua.

18) **Voit tulla** uusyrityskeskukseen missä vaiheessa tahansa, kun **haluat keskustella** yrittämisestä tai **tahdot** henkilökohtaista, maksutonta ja luottamuksellista neuvontaa. (lukija aktiivisena toimijana)

19) Team Finlandista löydät tiedot kaikista erilaisista tuista ja palveluista, jotka ovat valtion rahoittamia ja jotka **voivat auttaa yritystäsi**. (avun kohdentaminen lukijan omistamalle asialle)

20) Uusyrityskeskukset auttavat **aloittavaa yrittäjää**. (avun kohdentaminen NP-lausekkeelle)

- Pyri luomaan suorista ja epäsuorista puhutteluista tasapainoinen kokonaisuus, jossa molempia käytetään tasaisesti pitkin tekstiä. Mieti, mistä asioista voi puhua yleistävällä tasolla ilman, että tekstin ymmärrettävyys kärsii. Tekstin tarkoitus vaikuttaa puhutteluvaihtoehtoihin. Selkoteksteissä puhuttelun tasaisempi jakautuminen pitkin opasta voi motivoida ja kannustaa lukemaan tekstin loppuun asti. Tällöin suuria puhutteluryppäitä ei synny, mutta tekstiä kohdennetaan lukijalle riittävästi. Muista kuitenkin varmistaa, että lukija tietää kulloinkin, mitä hänen odotetaan tekevän.

Liite 2: Esimerkkisivu selkokielisestä oppaasta

Selko-opas yrittäjyyteen

Yrityksen kehittämisavustus

ELY-keskus voi antaa yritykselle kehittämisavustusta, jolla yritys voi kehittää toimintaansa ja tehdä investointeja. Toiminnan kehittämistä voi olla esimerkiksi osaamisen vahvistaminen tai kansainvälistyminen.

Yritys tekee tuettavasta asiasta hankkeen ja laatii siitä hankesuunnitelman. Yrityksen pitää itse maksaa vähintään puolet hankkeen kuluista. Kehittämisavustusta on haettava ennen kuin hanke aloitetaan.

Lisätietoa tuettavan hankkeen vaatimuksista:
www.ely-keskus.fi

Maaseudun yritystuot

Jos perustat yrityksesi maaseudulle, mutta toimialasi ei ole maatalous, voit saada maaseudun yritystukea ELY-keskuksesta.

Maaseudun yritystukien tarkoitus on, että maaseudulle saadaan työpaikkoja. Voit käyttää saamaasi tukea yrityksen perustamisen kuluihin tai esimerkiksi uusien koneiden hankintaan tai markkinoinnin kehittämiseen.

Huomaa, että starttirahaa ja maaseudun yritystukea ei voi saada yhtä aikaa.

Lisätietoa:
www.ely-keskus.fi

Team Finlandin kansainvälistymispalvelut

Jos yrityksesi haluaa kansainvälistyä eli toimia myös ulkomailla, tarvitset sitä varten ehkä neuvontaa, koulutusta tai rahoitusta. Team Finlandista löydät tiedot kaikista erilaisista tuista ja palveluista,

jotka ovat valtion rahoittamia ja jotka voivat auttaa yritystäsi.

Erityyppisiä rahoituspalveluita tarjoavat useat eri toimijat.

Lisätietoa:
www.team.finland.fi

Yritysneuvoja vastaa

Miksi rahoitustarve arvioidaan usein väärin?

- Yrittäjä arvioi käyttöpääoman tarpeen liian pieneksi ja yrityksen käynnistymisen aikataulun liian optimistisesti.
- Alkuinvestoinnit voivat olla arvioitua suuremmat.
- Kun arvioit rahan tarvetta, ole mieluummin pessimisti kuin optimisti.

Ari Loukasmäki, Etelä-Pohjanmaan Uusyrityskeskus ry (Neuvoa-antava)

Liite 3: Esimerkkisivu yleiskielisestä oppaasta

onrahoitteiset kansainvälistymispalvelut. Tarjolla on palveluja kansainvälistymisen eri vaiheisiin neuvonnasta ja markkinatiedon tarjoamisesta rahoitukseen ja kansainvälisten kumppanien kartoittamiseen.

Eri tyyppisiä rahoituspalveluja tarjoavat useat verkoston toimijat. ELY-keskukset (www.ely-keskus.fi) voivat myöntää pk-yrityksille avustuksia kansainvälistymisen kehittämistoimenpiteisiin. Vuonna 2018 toimintansa aloittava Business Finland yhdistää Tekesin ja Finpron palvelut. Business Finland tukee yhdessä Finnveran kanssa yrityksen kasvua sen eri vaiheissa. Tesi (Suomen Teollisuussijoitus Oy) (www.teollisuussijoitus.fi) puolestaan tekee pääomasijoituksia lupaavimpiin suomalaisiin yrityksiin niiden kasvu- ja kansainvälistymisvaiheissa. Finnfund (www.finnfund.fi) voi myöntää pitkäaikaista rahoitusta suomalaisyritysten tai niiden kumppaneiden perustamis- tai laajennusinvestointeihin kehitysmaissa. Finnpartnership (www.finnpartnership.fi) tarjoaa liikekumppanuustukea yritysten kehitysmaihin suuntautuvan, pitkäaikaiseen kaupalliseen yhteistyöhön tähtäävän toiminnan suunnittelu-, kehitys- ja koulutusvaiheisiin.

Lisätietoa Team Finlandin palveluista on sivuilla www.team.finland.fi.

Palkkatuki

Työntantajalle voidaan myöntää palkkatukea työntekijän palkkauskustannuksiin, jos hän palkkaa yritykseensä työttömän työnhakijan. Palkkatuki on harkinnanvarainen tuki, jota TE-toimisto voi myöntää työttömän ammatillisessa osaamisessa olevien puutteiden takia. Tuen määrä ja kesto määriytyvät palkattavan henkilön työttömyyden keston perusteella.

Työnantajayrityksen on sitouduttava maksamaan kyseiseen työsuhteeseen sovellettavaa työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Jos sovellettavaa työehtosopimusta ole, on maksettava kyseisessä työssä tavanomainen ja kohtuullinen palkka.

Palkkatukea voidaan myöntää toistaiseksi voimassa olevaan ja määräajaiseen työsuhteeseen sekä oppisopimus-

YHTEENVETO

Rahoitusvaihtoehdot

- **Omarahoitus:** oma pääoma ja vakuudet
- **Lainarahoitus** (esimerkiksi pankit ja Finnvera): vastikkeeksi yrittäjä maksaa korkoa
- **Pääomasijoitukset** (esimerkiksi bisnesenkelit ja muut pääomasijoittajat): vastikkeeksi yrittäjä antaa osakkuuksia ja jakaa osinkoa tuotosta
- **Joukkorahoitus:** yritykselle soveltuvat laina- ja sijoitusmuotoinen sekä ennakkomyyntiin perustuva joukkorahoitus
- **Julkinen rahoitus** (esimerkiksi ELY-keskus, TE-toimisto, Business Finland): käynnistämiseen, kansainvälistymiseen, kasvuun ja investointeihin avustusta tai lainaa, jolloin yrittäjä maksaa korkoa
- **Maaseudun yritystuki:** maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan (ELY-keskus).

koulutukseen. Palkkatukea voidaan myöntää myös myös osa-aikaiseen työsuhteeseen, kun se on perusteltua esimerkiksi osatyökykyisen työllistymisen kannalta.

Palkkatuki voi olla enintään 50 prosenttia palkkauskustannuksista. Vuonna 2018 enimmäismäärä on 1400 euroa kuukaudessa. Kun työnantajana ilmoitat avoimen työpaikan TE-toimistoon, voit samalla kertoa, oletko kiinnostunut rekrytoimaan työntekijän palkkatuen avulla.

Lisätietoja palkkatuesta on sivuilla www.te-palvelut.fi

YRITYSNEUVOJA VASTAA

Miksi alkava yrittäjä arvioi rahoitustarpeensa usein väärin?

Alkava yrittäjä arvioi usein yrityksensä asiakas- ja tulonhankinnan olevan helpompaa ja nopeampaa kuin se todellisuudessa on. Tällöin yrityksen kassaan varattu käyttöpääoma jää alkuvaiheessa liian pieneksi ja yrityksen menot yllättävät. Myös investoinnit voivat kasvaa oletettua suuremmiksi. Yrittäjän kannattaakin olla rahan tarpeen arvioinnissa mieluummin pessimisti kuin optimisti. Liika raha yrityksen tilillä ei ole ongelma, mutta rahan loppuminen on.

Ari Loukasmäki Etelä-Pohjanmaan Uusyrityskeskus ry (Neuvoa-antava)